

DŽĪNS ŠARPS

**PATSTĀVĪGA VALSTS AIZSARDZĪBA
BEZ POSTA UN KARA**

**Pārspriedumi par sabiedriskās aizsardzības nozīmību Baltijā,
Austrumeiropā un Viduseiropā, kā arī Neatkarīgo Valstu
Sadraudzības zemēs**

**Alberta Einšteina Institūta vadošais pētnieks
Džins Šarps darbu sarakstījis ar Brūsa Dženkinsa līdzdalību**

**Izdevums nācis klajā, pateicoties Latvijas Republikas
Aizsardzības ministrijas un Alberta Einšteina Institūta
sniegtajam materiālajam, morālajam un organizatoriska-
jam atbalstam**

**LATVIJAS REPUBLIKAS AIZSARDZĪBAS MINISTRIJAS
NACIONĀLĀS AIZSARDZĪBAS AKADEMIJAS APGĀDS "JUNDA"
SADARBĪBĀ AR IZDEVNIECĪBU "ELPA"**

Rīga, 1992

**SELF-RELIANT DEFENSE
WITHOUT BANKRUPTCY OR WAR**

**Considerations for the Baltics, East Central Europe,
and members of the Commonwealth of Independent States**

**by Gene Sharp
Senior Scholar-in-Residence
Albert Einstein Institution
with the assistance of Bruce Jenkins**

- © copyright 1992 by Gene Sharp.
- © 1992: autortiesības pieder Džinam Šarpam.
- © Latvijas Republikas aizsardzības ministrijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Apgāds "Junda" latviešu valodā.
- © Oļģrets Eglītis, tulkojums.
- © Bonija Bušmane, vāks.

63. 3(0)63

Ša 650

Atbildīgais par izdevumu Andrejs Kasparovičs

Latviski tukojis Olgerts Eglītis

Redaktore: Mārīte Lindermane

Tukojums latviešu valodā izdots ar autora atļauju

Ši brošūra radusies, izvēršot referātu, kas nolasīts Misūri Univeritātē Kolumbijā simpozijā "Jaunā domāšana par Eiropas drošību" 1991. gada 7. — 9. martā. Ši teksta daļas atsevišķā izdevumā ir publicējis Starptautisko studiju centrs Misūri Universitātē Sentluisā.

SATURA RĀDĪTĀJS

<i>Priekšvārds latviešu izdevumam</i>	5
<i>Autora priekšvārds</i>	6

Pirmā nodaļa

VAI IR IESPĒJAMA CITĀDA AIZSARDZĪBA?

Iedarbīgas aizsardzības nepieciešamība	9
Veidi, kādos nevajadzētu risināt aizsardzības problēmas. 10	
<i>Patstāvīga militāra aizsardzība</i>	10
<i>Ar ko draud atkarība no citiem</i>	11
<i>Partizāņu karš kā aizsardzības veids</i>	11
<i>"Defensīvas aizsardzības" iespēja</i>	12
Iekšējās aizsardzības problēma — valsts apvērsums	13
Ir nepieciešama alternatīva aizsardzības sistēma	14
Jauni risinājumi	15
Sabiedriskā aizsardzība	15

Otrā nodaļa

NEVARDARBĪGO CĪŅU VĒSTURE

Jaunas aizsardzības politikas prototipi	17
<i>Vācija, 1920. gads</i>	18
<i>Francija, 1961. gads</i>	19
<i>Vācija, 1923. gads</i>	20
<i>Čehoslovākija, 1968. — 1969. gads</i>	21
<i>Padomju Savienība, 1991. gads</i>	22
Kā izmantot pagātnes pieredzi	25

Trešā nodaļa

SABIEDRĪBAS TIEŠĀ AIZSARDZĪBA

Sabiedriskā aizsardzība	26
Atturēšana no uzbrukuma	27
Sabiedriskās aizsardzības ieroči	28
Sabiedrības, nevis robežu, aizsargāšana	31
Sabiedrisko institūciju loma	32

Uzbrucēju karaspēka neitralizēšana	33
Diktatūru kritiskie punkti	35
Gatavošanās sabiedriskajai aizsardzībai	36

**Ceturtnodaļa
CĪNAS STRATĒGIJA**

Sabiedriskās aizsardzības veidi	41
Stratēģijas nozīme	42
Sabiedriskās aizsardzības stratēģija	43
<i>Pirmā uzbrukuma fāze</i>	43
<i>Ilgstoša cīņa</i>	45
Stratēģijas maiņa	46

**Piektā nodaļa
DISCIPLĪNA, REPRESIJAS UN PANĀKUMI**

Nepieciešamība izvairīties no vardarbības	49
Represijas kā solis pretim uzvarai	50
Starptautiskais atbalsts	52
Panākumi	53

**Sestā nodaļa
PĀRĀKS AIZSARDZĪBAS VEIDS**

Virspartijiskā pieeja sabiedriskajai aizsardzībai	55
Cīņā pret apvērsumiem un citiem varas uzupurēšanas mēģinājumiem	58
Interese pār sabiedrisko aizsardzību	59
Šodienas aktualitāte	62
Sabiedriskās aizsardzības priekšrocības	63
<i>Piezīmes</i>	67
<i>Sabiedriskās aizsardzības terminu vārdnīca</i>	72

Par autoru

Priekšvārds latviešu izdevumam

Džina Šarpa vārds Latvijā jau ir pazīstams. Viņa grāmatas "Sabiedriskā aizsardzība" (Civilian-Based Defense) apskatu pagājušajā gadā turpinājumos publicēja laikraksts "Atmoda". Zīmīgi, ka arī augusta puča dienās "Atmoda" savā speciālizlaidumā atgādināja Dž. Šarpa idejas, kuru būtība ir: kā ar nevardarbigām metodēm vērsties pret bruņotu pārspēku — okupantiem vai pučistiem.

Šis jautājums nav zaudējis savu nozīmību arī tagad — formāli atgūtas neatkarības apstākļos, jo okupanti vēl kavējas mūsu zemē, pie tam skaitliski un tehnoloģiski ir daudzkārt pārāki par mūsu atdzimstošās armijas spēkiem. Netrūkst arī cilvēku, kas labprāt mainītu notikumu gaitu Latvijā ar bruņota apvērsuma palīdzību.

Dž. Šarps pasaulē ir ieguvis "nevārdarbigā kara Klauzevica" slavu, jo ir sistemātiski apkopojis un izanalizējis ļoti daudz tādu pagātnes un mūsdienų konfliktu pieredzi, kuros viena no pusēm lietojusi bruņotu spēju, bet otra — nevārdarīgus pretestības līdzekļus. Uz šīs analīzes pamata viņš ir izstrādājis stratēģiju un taktiku īpašam valsts aizsardzības veidam, ko nosaucis par "sabiedrisko aizsardzību". Tā ir savlaicīgi sagatavota un izplānota politisko, ekonomisko, sociālo un psiholoģisko sankciju izmantošana, kas neļauj agresoriem īstenot viņu nodomus un piespiež atkāpties.

Dž. Šarpa darbi tika studēti Lietuvā un Latvijā pagājušajā gadā pēc janvāra notikumiem, kad aizsardzības struktūrās vajadzēja domāt par to, kā faktiski bez ieročiem atvairīt jaunus varbūtējus impērijas triecienus. Viņa pētījumus ir izmantojušas arī tās Eiropas mazās valstis, kuras līdzās bruņotajiem aizsardzības spēkiem izmanto nemilitārās pretestības elementus.

Nelielo grāmatu, ar kuras tulkojumu tagad tiek iepazīstināti latviešu lasītāji, autors ir sarakstījis tūlīt pēc ceļojuma pa Baltijas valstīm un bijušo PSRS 1991. gada beigās. Vērojumi un pārrunas ar valsts darbiniekiem un sabiedriskajiem aktīvistiem Lietuvā, Latvijā un Igaunijā pamudinājuši viņu izteikt atziņas par aizsardzības sistēmas veidošanu Baltijas valstīs pēc neatkarības atjaunošanas. Ne visas Dž. Šarpa idejas mums šķiet īstenojamas Latvijā, piemēram, doma par pilnīgu atteikšanos

no bruņotajiem aizsardzības līdzekļiem, paļaujoties vienīgi uz sabiedriskās aizsardzības spēku. Pastāvošie draudi mūsu drošībai, varbūtējā pretinieka militārās, politiskās un psiholoģiskās iezīmes un paradumi liek mums drīzāk domāt, ka Latvijai vajadzētu orientēties uz mazo Vidus— un Ziemeļeiropas valstu pieredzi, ieviešot totālu aizsardzību, kurā būtu apvienoti un maksimāli izmantoti tiklab militārie, kā arī nemilitārie līdzekļi. Mūsaprāt, Latvijas aizsardzībai jābalstās uz valsts sauszemes, jūras un gaisa robežu bruņotu apsardzību, kā arī svarīgāko pārvaldes un saimniecisko objektu militāru aizstāvēšanu to apdraudējuma gadījumā. Ja šo darbību rezultātā neizdodas sakaut agresorus, tad valsts bruņotie spēki, policijas vienības un zemessargi turpinātu neatlaidīgu partizāņu karu pilsētās un laukos, bet ilgstošas (mēnešiem un pat gadiem ilgas) pretestības kustības pamats būtu sabiedriskā aizsardzība. Tās izmantošanas iespēju apgūvē Džīna Šarpa darbi ir neatsverams izziņas un ierosas avots. Tāpēc ceram, ka šī brošūra būs noderīga gan Latvijas aizsardzības stratēģiem, gan karavīriem un zemessargiem, gan arī visiem, kurus interesē mūsu valsts drošības jautājumi.

Odisejs Kostanda
Olģerts Eglītis

Autora priekšvārds

Ir skaidrs, ka bijušās Padomju Savienības republikas un kādreizējās komunistu pārvalditās Austrumeiropas valstis sastopas ar daudzām grūtībām. Īpaša nozīme ir tādiem jautājumiem kā valstiskās neatkarības nosargāšana, izdzīvošana briesmu pilnā vidē un jaunu demokrātisku un taisnīgu politisko sistēmu izveides nodrošināšana.

Pārdomājot valsts aizsardzības nodrošināšanu sarežģītos apstākļos, ir jāņem vērā: (1) kara un iekšējās vardarbības^{*1} (skat. piezīmēs) draudi, (2) patstāvības zaudēšanas risks, ja savas valsts aizsardzība tiek nodota ārvalstu pārziņā, (3) ieroču apgādes lielās materiālās izmaksas, kas pasliktinātu jau tā nopietnās ekonomiskās grūtības.

Šajā brošūrā ir aplūkota tāda aizsardzības politika, kas dod iespēju izvairīties no minētajiem draudiem, tai pašā laikā daudzkārt palielinot šo valstu reālās aizsardzības spējas. Šī politika ir sabiedriskā aizsardzība*. Tā ir politika, kas balstās

uz iedzīvotāju apņēmību un sabiedrības spēju neļaut valdīt ārvilstu agresoriem vai pašu zemes pučistiem.

Sabiedriskajā aizsardzībā tiek izmantota iepriekš sagatavota nesadarbošanās* un politiskā pretošanās, ko veic apmācīti iedzīvotāji. Ar šiem līdzekļiem jāpanāk, lai uzbrucējiem nebūtu iespējams pārvaldīt uzbrukumam pakļauto sabiedrību, lai neļautu viņiem sasniegt savus mērķus, lai demoralizētu viņu karavīrus, ierēdņus un radītu starptautisku pretestību agresijai. Tas viss tiek darīts tādos veidos, kurus uzbrucējiem ir ļoti grūti aizkavēt.

Šai brošūrā parādīts, kā tādu politiku varētu izmantot Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzības zemes², kurām visām tagad, kad ir panākta neatkarība un kad vairs nav Padomju Savienības un Varšavas līguma, ir jāizvērtē, kā nākotnē veidot savu aizsardzības politiku.

Šī aizsardzības veida vēsturiskās saknes atrodamas vairākās improvizētās aizsardzības cīņās Eiropā, kā arī daudzās pretošanās un atbrīvošanās cīņās komunistu pārvaldītajās valstīs totalitārās kundzības gadu desmitos. Tomēr sabiedriskajā aizsardzībā šī pretošanās pieredze tiek izmantota attīrītā un pastiprinātā veidā.

Tie cilvēki, grupas un valdības, kuras interesē šajā brošūrā izvērstā diskusija par sabiedrisko aizsardzību, tiek aicinātas iegūt dziļāku ieskatu, pievēršoties pamatīgākam izklāstam manā grāmatā "Sabiedriskā aizsardzība" — *"Civilian-Based Defense"* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990) — un tās izdevumiem lietuviešu, latviešu, igauņu, poļu un krievu valodā, kuri tiek gatavoti publicēšanai. Ziņas par šo un citu tulkojumu izdošanu iegūstamas, rakstot Džīnam Šarpam — Gene Sharp, Albert Einstein Institution, 1430 Massachusetts Avenue, Cambridge, Massachusetts 02138, USA.

Pateicības

Es vēlos pateikties Brūsam Dženkinsam par radošo līdzdalību šīs brošūras sagatavošanā, Rodžeram Paueram par palīdzību rediģēšanā un Stefanam Koudijam par pārļasišanu. Dr. Kristofers Krūglers sniedza ļoti būtiskus padomus. Es pateicos arī profesorei Robinai Remingtonai par vērtīgajām kritiskajām piezīmēm un ierosinājumiem, izlasot uzmetumu šim darbam.

VAI IR IESPĒJAMA CITĀDA AIZSARDZĪBA?

Iedarbīgas aizsardzības nepieciešamība

Daudzi divdesmitā gadsimta notikumi ir parādījuši, ka mēs dziļojam draudu pilnā pasaulē. Šī pieredze izgaismojusi vairākus faktus: starptautiskās drošības situācija var strauji mainīties; ārējās briesmas var rasties negaidīti un neparedzēti; mazas un mīrmiļģas valstis un zemes, kas nesēn ieguvušas neatkarību, dažkārt kļūst par agresijas upuriem; pat labi apbruņotas lielas valstis nav nodrošinātas pret ārvalstu uzbrukumiem. Turklāt ir izplatīti iekšējie uzbrukumi, piemēram, valsts apvērsumi. Politiskās, militārās vai saimnieciskās kļiķes dažkārt mēģina uzspiest diktatūru savai tautai. Lai arī tādas briesmas var uz laiku atslābt vai pieņemties spēkā, tomēr ārējie un iekšējie draudi nekad pilnīgi neizzudīs.

Secinājums ir neizbēģams — vajadzība pēc aizsardzības pastāvēs. Tomēr ne tuvu nav skaidrs, kā nodrošināt iedarbīgu aizsardzību, proti, sabiedrības un neatkarības nosargāšanu un saglabāšanu uzbrukuma gadījumā.

Pašlaik drošas un iedarbīgas aizsardzības jautājumi ir sevišķi saasināti Austrumeiropas un Viduseiropas bijušajās komunistu valstīs — no Polijas līdz Bulgārijai — un bijušajās Padomju Savienības republikās — no Lietuvas līdz Uzbekijai.

Šīs zemes tagad ir atbrīvojušās no savām komunistu valdībām (kaut arī ne vienmēr no elites varas). To neatkarība ir starptautiski atzīta. Vairs nav Varšavas pakta un pat ne Padomju Savienības. Tomēr līdzās daudzām citām grūtībām šīm valstīm ir un būs jāsas-topas ar aizsardzības problēmām. Starptautiskā situācija ir mainīga. Ir iespējams, ka kādā brīdī šīm valstīm nāksies saskarties ar spēcīgas kaimiņvalsts ekspansiju, ārvalstu militāro iejaukšanos noteiktos robežapgabalos vai ar ļoti varbūtējiem jaunās diktatūras iedibināšanas mēģinājumiem pašu zemē. Nopietnas sociālās, saimnieciskās un politiskās problēmas — to skaitā etniskie un nacionālie konflikti — var veicināt plašāka mēroga starptautiskās un iekšējās nesaskaņas.

Tomēr tradicionālās aizsardzības — militārās aizsardzības — izpratne sastopas ar daudzām problēmām, kuras mēs tālāk aplūkosim. Visas Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju impērijas zemes tagad ir tieši ieinteresētas sagla-

bāt savu tikko iegūto neatkarību, nekļūstot stipri atkarīgas no spēcīga sabiedrotā vai sabiedrotajiem. Tāpēc, ja vien vispār ir iespējama alternatīva militarizācijai un atkarībai, tā varētu palīdzēt šim valstīm nodrošināt savu neatkarību un iekšējo brīvību.

Ja aizsardzībā vai arī iekšējo etnisko, nacionālo, politisko un saimniecisko problēmu risināšanā tiek iesaistīti militārie līdzekļi, tad parasti nostiprinās centralizācijas un diktatorisma tendences. Atbalstu tām varētu bailes no "pilsoņu kara". Horvātijas postam 1991. gada beigās, kad tā paļāvās uz militāro aizsardzību, vajadzētu kalpot par vērā ņemamu brīdinājumu citām valstīm.

Veidi, kādos nevajadzētu risināt aizsardzības problēmas

Tas, ka ir apzināta nepieciešamība pēc ārējās un iekšējās aizsardzības, vēl nenozīmē, ka ir skaidri zināmi aizsardzības līdzekļi vai ka to izvēle ir pareiza — pat ja tie ir pieejami. Dažos gadījumos aizsardzības centieni var pat nest nelaimi.

Patstāvīga militārā aizsardzība. Visierastākā atbildes reakcija uz ārvalstu iebrukumu ir militārā pretestība. Tomēr tas vēl nenozīmē, ka militārā pretestība ir vispiemērotākā un iedarbīgākā aizsardzības politika. Jo sevišķi tas sakāms par Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī Neatkarīgo Valstu sadraudzības zemēm.

Mūsdienu kara tehnoloģijas izmaksas faktiski nedod iespēju mazām un nabadzīgām zemēm nodrošināties ar tādu militārās pašaizsardzības potenciālu, kas būtu pietiekams, lai atvairītu militārā ziņā spēcīgus uzbrucējus. Modernās militārās iekārtas un ieroči — pat tanki un lidmašīnas — tagad ir ārkārtīgi dārgi un to iegādei nepieciešamās izmaksas šim valstīm ir nepiemēroti augstas. Iepērkot iekārtas un ieročus, ekonomiskās grūtības vēl pastiprinātos. Saņemot tos kā dāvanas no kādas lielākas valsts, šīs zemes riskētu nokļūt dāvinātāja aizbildniecībā. Pat bagātākām zemēm profesionālo militāro sistēmu "modernizēšanas" izmaksas ir ļoti augstas. Šis fakts, kā arī smagās ekonomiskās problēmas ir spēcīgi argumenti pret šo valstu donkihotiskajiem mēģinājumiem nodrošināties ar moderniem ieročiem. Mēģinājumi izveidot stipru patstāvīgu militāro aizsardzību var veicināt arī saimnieciskas kataklīmas.

Tomēr, pat ja finansiālo izmaksu jautājums tiktu atrisināts, ir jāreķinās ar faktu, ka militārie līdzekļi ne vienmēr nodrošina aizsardzību. Faktiski nav iespējams nosargāt sabiedrību no mūsdienu ieroču ārkārtīgi postošā spēka un sniedzamības. Aizsardzība aizstāvēšanas un saglabāšanas nozīmē būtībā ir pavisam kas cits nekā karš.

Tad, kad ieroči reāli tiek lietoti karadarbībā, rodas ļoti smagas problēmas:

- milzīgus postījumus un zaudējumus nākas pārdzīvot tās valsts iedzīvotājiem, kura aizstāvas;
- lielākas un labāk bruņotas valstis parasti sakauj mazākas un sliktāk bruņotas, pie tam sagādājot ļoti smagus zaudējumus.

Turklāt valstu militārā attīstība ir saistīta ar citām nopietnām briesmām. Kara potenciāla pieaugums parasti saasina jau pastāvošo saspīlējumu kaimiņvalstu starpā (jo sevišķi, ja tās pieredzējušas savstarpējas pārestības vai robežstrīdus). Nacionālās minoritātēs — kuras, iespējams, atceras apspiestību pagātnē, var rasties bailes, ka palielinātais kara aparāts var tikt izmantots pret tām. Pastiprināta gatavošanās karam var palielināt iespēju, ka starptautiskās krīzēs reāli var tikt lietots tieši militārs spēks un nevis citas iespējamās alternatīvas.

Ar ko draud atkarība no citiem. Ņemot vērā aplūkotās patstāvīgās aizsardzības problēmas, mazas valstis var atmetst mēģinājumus veidot aizsardzību "uz savu roku" un tā vietā lūgt kādas lielvalsts vai militāras savienības palīdzību vai garantijas. Iespēja nodot savas problēmas un atbildību citiem var būt kārdinoša. Tomēr tas nav apmierinošs risinājums.

Ja aizsardzība ir atkarīga no ārvalstu palīdzības, tad vairums lēmumu par to, vai cīnīties, kad cīnīties un cik ilgi, ir palīdzību sniedzošā militārā "drauga" ziņā, nevis tās valsts ziņā, kas kļuvusi par uzbrukuma upuri. Krīzes situācijās militāri spēcīgi sabiedrotie var dot priekšroku "kārtībai", nevis taisnībai un brīvībai un drīzāk rūpējas par savām interesēm, nevis par uzbrukumam pakļautās valsts aizsardzības vajadzībām. Vienkāršāk sakot, militārā ziņā spēcīgi "sabiedrotie" var palikt malā, kad ir nepieciešama viņu palīdzība. Tie var iejaukties vienīgi ar nolūku palīdzēt paši sev un var pat nodot tās valstis, kuras sagaida viņu palīdzību. Čehi un slovakieši var to apliecināt — 1938. gadā viņu sabiedrotie tos pameta likteņa varā, bet trīsdesmit gadus vēlāk jaunie sabiedrotie iebruka viņu zemē!

Ja tomēr ārvalstu militārā palīdzība tiek sniegta, tad pašu zeme parasti kļūst par izpostītu karalauku. Tāda ārvalstu palīdzība ir spējīga sagraut, taču faktiski nespēj aizstāvēt. Turklāt citas valsts vai savienības militārā iejaukšanās draud pārvērst konfliktu par plašāku starptautisku sadursmi.

Partizāņu karš kā aizsardzības veids? Problēmas, kas saistās ar militārās aizsardzības konvencionālajām formām, var pamudi-

nāt meklēt risinājumu partizāņu karā. Partizāņu cīņā parasti nav vajadzīgas konvencionālā kara ārkārtīgi lielās militārās izmaksas, un partizāņi reizēm ir sakāvuši militārā ziņā pārākus pretiniekus. Tomēr partizāņu karš nav saprātīgs aizsardzības veids Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas zemēm, kā arī bijušajām Padomju republikām, jo tādējādi tām nāktos piedzīvot milzīgus zaudējumus un postījumus ar mazām cerībām uz uzvaru. Partizāņu cīņas, ja tās aplūko no politisko vērtību viedokļa, reizēm ir emocionāli pievilcīgas un jo bieži tiek rādītas romantiskā gaismā. Tomēr kā aizsardzības politikai tām ir ļoti daudz trūkumu.

Šajā karadarbības veidā krlušo un ievainoto skaits civiliedzīvotāju un partizāņu vidū gandrīz vienmēr ir sevišķi augsts — tas ir daudz lielāks nekā konvencionālajā karā. To parādīja partizāņu cīņas pret nacistiem Dienvidslāvijā.³

Partizāņu cīņas parasti arī nostiprina iebručēju karavīru lojalitāti pret viņu komandieriem, jo viņu pašu dzīvības tiek apdraudētas, kamēr pretestība daudz vairāk iegūtu, ja viņi kā kausas spēks tiktu demoralizēti un sašķelti. Turklāt partizāņu cīņa var ilgt daudzus gadus, tā var ciest sakāvi un var arī izraisīt lielus sociālus zaudējumus. Pat ja partizāņu cīņa beidzas veiksmīgi, tai var sekot jauna diktatūra, kas iegūst varu pār novārdzinātajiem iedzīvotājiem, kā notika Ķīnā, Alžīrijā un Vjetnamā. Kara radītais krasi pieaugušais militārais potenciāls vēlāk var kalpot kā represiju ierocis tās politiskās elites rokās, kura komandē bruņotos spēkus.

"Defensīvās aizsardzības" iespēja. Šo politiku, kurai ir vairāki varianti, bieži vien sauc arī par "neuzbrūkošo aizsardzību" un "neprovocējošo aizsardzību"⁴. Tās pamatā ir doma par tādu bruņoto spēku izveidi, kuri pēc savām īpašībām, kustīguma un sniedzamības nevarētu tikt izmantoti militārai agresijai vai lai uzbruktu tāliem mērķiem. Tā, piemēram, raķešu vietā varētu tikt izmantoti nelielas sniedzamības iznīcinātāji, bet tanku vietā — prettanku ieroči. Tiek uzskatīts, ka šāds iedarbīga uzbrukuma potenciāla trūkums samazinātu bažas un bailes no uzbrukuma tajās kaimiņvalstīs, kuras vēlas tikai aizstāvēties. Lidz ar to mazinātos kara izcelšanās varbūtība.

"Defensīvās aizsardzības" problēmās kļūst redzamākas tad, kad uzbrukums patiešām sākas. Vienmēr pastāves militārās eskalācijas risks, jebkurai no pusēm lietojot savus vai ārzenju ieročus ar aizvien lielāku ārdošo spēku. Pat ja ieroču eskalācija nenotiek, šāda veida aizsardzības karš gandrīz noteikti izraisītu milzīgus civiliedzīvotāju zaudējumus aizstāvju pusē. Būtībā šī aizsardzības politika ir partizāņu kara un augsti attīstītas militārās tehnoloģijas

kombinācija. Tāpēc te mēs sastopamies ar tām pašām problēmām, kas raksturīgas partizāņu karam.

Iekšējās aizsardzības problēma — valsts apvērsums

Ārvalstu agresija nav vienīgā aizsardzības problēma, ar kuru šim valstīm var nākties saskarties. Pastāv arī iekšējās aizsardzības problēma valsts apvērsumu gadījumos (ieskaitot situācijas, kad varu valstī uzurpē izpildvara) un karastāvokļa izsludināšanas gadījumos, kad tas tiek darīts ar nolūku nodibināt diktatūru.

Plaša saimnieciskā, sociālā un politiskā sajukuma apstākļos Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju Savienības zemēs iekšējā nestabilitāte ir acīmredzama. Izmantojot valsts apvērsumus vai citus līdzekļus, bijušās elites var mēģināt iedragāt vai sagraut demokrātiskos procesus. Bijušie komunistu stingrās līnijas piekritēji, aicinot ieviest "likumu un kārtību", vai arī jaunas politiskās un militārās grupas var mēģināt ieviest diktatorisku sistēmu. Var arī rasties jaunas fāšisma formas, kas uzstātos ar šovinistiskiem aicinājumiem atjaunot nacionālo "diženumu". Var iejaukties ārzemju vai pašmāju slepenie dienesti.

Bistama blakusparādība mēdz pavadīt spēcīgas militārās sistēmas* izveidi: pat tad, ja šāda sistēma ir domāta vienīgi ārēju uzbrukumu atvairīšanai, tā rada draudus iekšējai drošībai. Gadās, ka spēcīgas militārās sistēmas ignorē civilo institūciju* virsvadību, tādējādi palielinot valsts apsvērsumu izdošanās iespēju.

Ne jau vienmēr armijas pārstāvji ir noskaņoti izdarīt apvērsumus pret likumīgajām valdībām. Virsnieki mēdz būt arī patiesi uzticīgi konstitucionālajai kārtībai. Tomēr, kā rāda notikumi dažās Viduseiropas un Austrumeiropas, kā arī bijušajās Padomju Savienības zemēs, valsts apvērsumi var nopietni apdraudēt konstitucionālās valdības un ir ierasts ceļš uz jaunu diktatūru.

Nav iespējams paredzēt nākamo valsts apvērsumu un citu uzurpāciju konkrētās formas un mērķus, taču no tiem draudošās briesmas nav noliedzamas. Kā piemērs var kalpot 1991. gada augusta "astoņu bandas" apvērsuma mēģinājums Padomju Savienībā, kas aprakstīts šīs brošūras otrajā nodaļā. Tradicionālie militārās aizsardzības paņēmieni nenodrošina pret tādiem uzbrukumiem tad, ja nevēlamies izraisīt pilsoņu karu. Tomēr arī pilsoņu kara gadījumā ir maz cerību uz panākumiem, ja pučisti nav ļoti vāji. Pat tad, ja ar nolūku iegrozot bistamas kliķes apturam tās pašas brīvības, kuras gribam nosargāt, mēs vienalga nebūsim nodrošināti pret apvērsumiem un gatavi aizsardzībai pret tiem.

Varas uzurpācijai un starptautiskajai agresijai ir gan kopīgas,

gan atšķirīgas iezīmes. Var likties, ka abas šīs parādības būtiski atšķiras, jo viena parasti ir iekšēja lieta, kamēr otra ir acīmredzami ārēja. Tomēr tām neapšaubāmi ir dažas kopīgas iezīmes: tās abas ir aizsardzības problēmas; izdevušies apvērsumi, tāpat kā iebrukumi ir nekonstitucionāli valsts un sabiedrības sagrābšanas akti; abas parādības noved pie nelikumīgas iekārtas uzspiešanas, un tās abas mēdz radīt smagas visas sabiedrības apspiešanas formas. Tāpēc, veidojot aizsardzības politiku, ir jāņem vērā gan iekšējie, gan ārējie draudi.

Ir nepieciešama alternatīva aizsardzības sistēma

Tāpat Baltijas valstīm, Austrumeiropas un Viduseiropas zemēm, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzības dalībvalstīm ir nepieciešama aizsardzība pret uzbrukumiem un pietiekošs spēks, kas samazinātu uzbrukuma varbūtību. Tomēr daudzām no šīm valstīm faktiski būtu bezcerīgi pašauties uz patstāvīgu militāro aizsardzību. Militārā palīdzība, ko sniegtu labi bruņotas lielvalstis vai militārās savienības, ir gan problemātiska, gan bīstama.

Militārās aizsardzības problēmu apzināšana vēl nenozīmē, ka vajadzētu vienkārši atteikties no militārajiem līdzekļiem. Risinājums nav tik vienkāršs. Ja uzbrukuma gadījumā tautām un valstīm nav citu izvēles iespēju kā pakļaušanās vai militāra pretestība, tad gandrīz vienmēr tās izvēlēsies otro. Aicinājumi saglabāt "mieru" agresijas gadījumā neradīs atbalsi, jo tos uzskatīs par kapitulāciju, pasivītāti un pakļaušanos. Tāpēc ir nepieciešams kritiski izvērtēt alternatīvus veidus, kā nodrošināt efektīvu atturēšanu* un aizsardzību.

Vai ir iespējama tāda alternatīva aizsardzības politika, kurai nepiemistu militāro aizsardzības līdzekļu trūkumi? Vai ir iespējama aizsardzības politika, kas veidotos no pilnīgi citas pieejas, tai pašā laikā balstoties uz vēsturisko pieredzi un politiskajām realitātēm? Šai politikai būtu jābūt tādai, kas

- iedarbīgi attur pretinieku no agresijas un aizsargā valsti pret ārējiem un iekšējiem uzbrukumiem;
- ir patstāvīga;
- neizputina valsti;
- neprasa pārāk daudz upuru un postījumu;
- nepadara valsti atkarīgu no spēcīgiem sabiedrotajiem, kuri vispirms mēdz parūpēties par savām interesēm.

Jauni risinājumi

Līdz šim parasti uzskatīts, ka nav atrisinājuma problēmai par to, kā nodrošināt efektīvu aizsardzību, vienlaicīgi neizraisot ekonomisko sabrukumu vai militāras nelaimes. Var būt, ka barjeras mūsu domāšanā ir cēlonis nespējai atrast risinājumu. Var būt, ka patiešām nav piemērotāku alternatīvu, ja vien mēs nemēģinām domāt ārpus militārajām kategorijām. Kā reiz sacīja sers Stefens Kinghols (King — Hall), mums "jāizlaužas cauri domāšanas barjerai".⁵

Lai to izdarītu, vispirms rūpīgi jānodala jēdzieni "aizsardzība" un "militārs", jo tas nav viens un tas pats, un daudzos gadījumos šie jēdzieni ir pat nesavienojami.

Jēdziens "aizsardzība" šeit lietots, apzīmējot veidu, kā nosargāt un saglabāt kādas zemes neatkarību, tās tiesības izvēlēties pašai savu dzīvesveidu, institūcijas, priekšstatus par likumību un nosargāt savu cilvēku dzīvības, brīvību un turpmākās attīstības iespējas. "Aizsardzību" var definēt arī kā spēju reāli aizsargāt, tas ir — darbību, kas saglabā, atvairā, nosargā un mazina zaudējumus ie-
naidnieka uzbrukuma gadījumā.

Militārie līdzekļi sen jau atzīti par galvenajiem aizsardzības paņēmieniem. Tomēr noteiktās situācijās militārie līdzekļi ir izrādījušies nepiemēroti patiesai aizsardzībai — atšķirībā no uzbrukšanas, atmaksas, nonāvēšanas un iznīcināšanas. Militārais potenciāls ir tikai viens no līdzekļu kompleksiem, ko var izmantot aizsardzības nodrošināšanai. Mūsdienu kara tehnoloģija saistību starp militārajiem līdzekļiem un aizsardzību padarā vēl krietni neskaidrāku. Modernie ieroči jo bieži ir pārlietu ārdoši, lai reāli aizsargtu, un reizēm jau to esamība vien var provocēt uzbrukumu. Tā, piemēram, kodolieroču izvietošana kādā valstī var novest ne vien pie tā, ka citas kodolvalstis notēmē uz to savas raķetes, bet var arī padarīt šo valsti par apsteidzoša uzbrukuma upuri.

Sabiedriskā aizsardzība

Šodien ir iespējama arī alternatīva aizsardzības politika, kuras nolūks ir atturēt pretinieku no uzbrukuma un aizsargāties pret to, bet — ar nemilitāriem līdzekļiem. To sauc par "sabiedrisko aizsardzību".

Sabiedriskā aizsardzība ir politika, kas domāta atturēšanai no uzbrukuma un aizsardzībai gan pret ārvalstu militāriem iebrukumiem un okupāciju, gan arī pret varas sagrābšanu pašu zemē, ieskaitot izpildvaras uzurpēšanu un valsts apvērsumu. Sabiedriskajā

aizsardzībā lieto sociālos, ekonomiskos, politiskos un psiholoģiskos "ieročus" (jeb īpašas darbības metodes), lai izvērstu plašu nesadarbošanos un politisko pretestību.

Sabiedriskās aizsardzības uzdevumi ir šādi:

- panākt, lai valstī, kurai uzbrucis agresors, tas nespētu pārvaldīt sabiedrību, individuus un institūcijas;
- neļaut uzbrucējiem sasniegt viņu mērķus;
- padarīt neiespējamu reāli funkcionējošas valdības izveidi (vienalga, vai tā būtu svešzemnieku administrācija, marionešu režīms vai uzurpatoru valdība);
- panākt, lai uzbrukuma un pārvaldīšanas izmaksas būtu agresoram nepieņemamas un
- noteiktos apstākļos sagraut uzbrucēju militāros un pārvaldes spēkus, iedragājot viņu karavīru un ierēdņu lojalitāti un uzticamību, jo sevišķi represiju īstenošanā, un pat pamudinot viņus uz dumpi.

Tagad mums nopietni jāaplūko šādi jautājumi:

- Vai nevardarbīgo cīņu*, kuru sauc arī par "tautas spēku"*, var pārveidot par spēcīgu aizsardzību?
- Vai tāda nevardarbīgā cīņa var vērā ņemami papildināt kādas zemes kopējo aizsardzības potenciālu vai pat aizstāt militāros aizsardzības līdzekļus?
- Vai šādu cīņas potenciālu varētu nostiprināt tiktāl, lai tas varētu atturēt vai vismaz palīdzēt atturēt no uzbrukšanas ārējo pretinieku, vai arī varas tīkotājus pašu zemē?

Ir pamats uzskatīt, ka mēs varam sākt uz šiem jautājumiem atbildēt apstiprinoši.

2

Nevardarbīgo cīņu vēsture

Jaunas aizsardzības politikas prototipi

Par to, ka sabiedriskās aizsardzības politika varētu būt iespējama, liecina nozīmīgi improvizētu aizsardzības cīņu precedenti pagātnē. Ir zināmi prototipi sociālā, politiskā, ekonomiskā un psiholoģiskā spēka lietošanai, aizsargājoties gan pret ārējo agresiju, gan arī valsts apvērsumiem.

Nevardarbīgās cīņas spēks, protams, ir parādījis arī gadījumos, kas nav tieši saistīti ar valsts aizsardzību. Meklējot efektīvākus patstāvīgas aizsardzības paņēmienus Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju impērijas zemēm, ir jāaplūko arī šie — ar aizsardzību nesaistītie — tautas spēka lietošanas gadījumi. Kā zināms daudziem, šāda veida cīņai Austrumu un Viduseiropā ir ilgāka vēsture. Kopš Otrā Pasaules kara nozīmīgas nevardarbīgās cīņas ir notikušas Austrumvācijā (1953. un 1989. g.), Ungārijā (1956. —1957. un 1988.—1989. g.), Polijā (1956., 1970.—1971. un 1980.—1989. g.), Čehoslovākijā (1968.—1969. un 1989. g.) un Baltijas valstīs (1987.—1991. g.).

Pēdējos gados, jo sevišķi 1989. gada beigās, šo reģionu tautas ir parādījušas pārsteidzošu spēku, saārdot stiprus diktatoriskos režīmus pārsvarā ar nevardarbīgiem līdzekļiem. Demokrātiskās revolūcijas 1989. un 1990. gadā tikai ar saviem spēkiem vien panāca vairāku valstu un daudzu miljonu cilvēku atbrīvošanos. Tās prasīja daudz mazāk cilvēku upuru un postījumu, nekā ja tas būtu sasniegts bruņotas sacelšanās vai ārzemju atbrīvošanas armiju iebrukumu rezultātā. Šīm revolūcijām ir daudz lielāka vēsturiskā nozīme tautu un valstu atbrīvošanā un aizsardzībā visā pasaulē nekā 1991. gada Persijas liča karam.

Šīs revolūcijas nevar izskaidrot — kā daži to ir mēģinājuši — tikai kā Savienoto Valstu un NATO gadu desmitiem ilgā militārā spiediena sekas, vai arī ar faktu, ka Kremli sāka valdīt prātīgais Gorbačova kungs un nevis kāds Brežņeva kunga iemiesojums. Nav noliedzams, ka daudziem faktoriem bija nozīme šajās revolūcijās. Tomēr viens no galvenajiem faktoriem bija tautas spēks* — plaši iedzīvotāju slāņi iesaistījās masveida nevardarbīgā cīņā. Tā ir tiešās rīcības (*direct action*) tehnika*, kad cilvēki un institūcijas simboliski protestē, nesadarbojas sabiedriski, saimnieciski un poli-

tiski, un kad viņi psiholoģiski, politiski un fiziski iejaucas situācijās, kuras viņiem ir nepieņemamas. Ar tādām metodēm pretinieku sistēmas funkcionēšanu var apgrūtināt, paralizēt, iedragāt vai sagraut, kā tas notika minētajās valstīs.

Eiropas nevardarbīgo cīņu vēsture, protams, sākās ilgi pirms Otrā Pasaules kara. Ungārijas nevardarbīgā pretestība* Austrijas režīmam, it īpaši no 1850.—1867. gadam un pret Krievijas režīmu vērstā Somijas nepakļaušanās un politiskā nesadarbošanās — no 1898.—1905. gadam — tie abi ir piemēri nevardarbīgai cīņai pret ilgstošu ārvalstu okupāciju. Krievijas 1905. gada revolūcija novājināja un 1917. gada Februāra revolūcija sagrāva carismu. Abas tās pārsvarā bija nevardarbīgas revolūcijas. Pretošanās nacismam Norvēģijā, Dānijā, Nīderlandē un citur no 1940. līdz 1945. gadam ir piemēri nevardarbīgai cīņai pret fašismu. Šie un agrākie piemēri apstiprina, ka Eiropas tautas jau ilgi ir izmantojušas nevardarbīgo cīņu. Tas padara tās lietošanu nākotnē pavisam reālu.

Uz mūsu aplūkojamo tēmu jo sevišķi attiecas pieci gadījumi, kad improvizēta nevardarbīga cīņa izmantota pret iekšējiem un ārējiem uzbrukumiem. Šajos gadījumos pretošanās sākās drīz pēc uzbrukuma, un šo pretošanos atklāti vai slēpti atbalstīja valdība un bieži arī svarīgākās sabiedrības institūcijas. Ne visas no šīm cīņām bija veiksmīgas, taču no tām daudz ko var mācīties, jo tās parāda šādu konfliktu dinamiku un problēmas. Tomēr visos šajos gadījumos aizsardzības cīņas notika bez iepriekšējās plānošanas, sagatavošanās un apmācībām. Trijos gadījumos tā bija cīņa pret valsts apvērsumiem, divos pārējos — pret ārvalstu iebrukumiem un okupāciju. Te tiek sniegti pavisam īsi šo cīņu apraksti.

Vācija, 1920. gads.⁶ 1920. gada 12. martā neoficiālās bijušo karavīru un civilistu brīvprātīgo vienības (Freikorps), ieņemot Berlīni, sarīkoja apvērsumu pret Veimāras Republiku, ko organizēja doktors Volfgangs Kaps (Wolfgang Kapp) un ģenerālleitnants Valters fon Litvics (Walter von Lüttwitz). Apvērsuma mērķis bija autoritāra "speciālistu" režīma izveidošana. Nelielā Vācijas armija ievēroja "neitralitāti". Likumīgi ievēlētā demokrātiskā prezidenta Frīdriha Eberta (Friedrich Ebert) valdība aizbēga. Kaut arī apvērsums nebija labi sagatavots, tas varēja arī izdoties, ja nebūtu notikusi pretošanās.

Likumīgā valdība paziņoja, ka visiem pilsoņiem jāpakļaujas vienīgi tai un ka provincēm ir jāatsakās no jebkādas sadarbības ar Kapa grupu. Pēc tam, kad Berlīnē izcēlās pret apvērsumu vērst strādnieku streiks, tika izdota proklamācija prezidenta Eberta un sociāldemokrātu ministru vārdā (kaut arī bez viņu oficiālas

piekrišanas), kas aicināja sākt vispārējo streiku.

Pret Kapa grupu ātri tika izvērsta plaša nesadarbošanās, kurā iesaistījās arī valsts kalpotāji un konservatīvie valsts ierēdņi. Attiecīgi izglītoti cilvēki atteicās kļūt par ministriem jaunajā režīmā. Apvērsuma rīkotāju represijas bija nežēlīgas, un daži streikotāji tika nošauti. Tomēr nesadarbošanās kustības spēks auga, un vispārējais streiks paralizēja Berlīni. Valsts banka iesaldēja finansu līdzekļus, un 17. martā Berlīnes Drošības policija pieprasīja, lai Kaps atkāpjas. Tai paša dienā viņš aizbēga uz Zviedriju, daudzi viņa palīgi atstāja Berlīni civilās drēbēs, un Litvics atkāpās. Tad arī brīvprātīgo vienības izgāja no Berlīnes, savā ceļā nogalinot un ievainojot civiliedzīvotājus, kas tajā laikā piedalījās protesta demonstrācijās.

Apvērsums neizdevās, pateicoties strādnieku, valsts kalpotāju, ierēdņu un visu iedzīvotāju kopīgai rīcībai, atsakot uzurpatoriem nepieciešamo tautas un ierēdņu sadarbību. Veimāras Republika turpināja pastāvēt, kaut arī turpmāk nācās risināt citas nopietnas iekšējās problēmas. Finansiālie zaudējumi, kas radās apvērsuma rezultātā, bija nelieli, Kapa atbalstītāji nogalināja dažus simtus cilvēku un daudzus ievainoja.

Francija, 1961. gads.⁷ Francijas prezidents Šarls de Golls 1961. gada aprīļa sākumā lika saprast, ka viņš vairs nevēlas noturēt Alžīriju Francijas pakļautībā. Atbildot uz to, naktī no 21. uz 22. aprīli sacēlušās franču armijas vienības Alžīrijā sagrāba varu galvaspilsētā Alžīrā un svarīgus centrus tās tuvumā. Tomēr apvērsums Alžīrijā varēja izdoties vienīgi, nomainot likumīgo valdību Parīzē.

Francijas politiskās partijas un aredbiedrības 23. aprīli sarīkoja masu mitiņus un aicināja uz vienu sutndu ilgu vispārēju streiku. Tajā naktī de Golls pa radio uzstājās ar runu, kuru varēja dzirdēt arī Alžīrijā, un aicināja cilvēkus pretoties un nepakļauties dumpiniekiem, izmantojot "visus līdzekļus", lai panāktu viņu sakāvi. De Golls sacīja: "Es aizliedzu katram francūzim un, pirmām kārtām, katram karavīram izpildīt jebkuru viņu pavēli". Premjerministrs Debrē bridināja par iespējamu gaisa desantu no Alžīrijas. Tomēr viņš nerīkoja militāro aizsardzību, bet gan aicināja rīkoties civiliedzīvotājus: "Kolīdz sāks skanēt sirēnas, dodieties turp (uz aerodromiem) un centieties pārliecināt karavīrus par viņu kļūdu". De Golla runas teksts tika pavairots, un iedzīvotāji, kā arī valdībai uzticīgie franču karavīri to plaši izplatīja Alžīrijā. De Golls vēlāk sacīja: "No tā brīža pret dumpiniekiem visur tika izvērsta pasīva pretestība, kas ar katru stundu pieņēmas spēkā."

Desmit miljoni strādnieku piedalījās vispārējā streikā 24. aprīli.

Aerodromos cilvēki sagatavoja satiksmes līdzekļus novietošanai uz skrejceļiem, lai tādējādi bloķētu lidmašīnu nosēšanos. Pret Alžīriju tika vērsta arī finansiālā un jūras blokāde.

Valdībai uzticīgie franču karavīri Alžīrijā centās traucēt dumpinieku darbību. Divas trešdaļas no transporta lidmašīnām un daudzi iznīcinātāji pameta Alžīriju, kamēr citi piloti bloķēja aerodromus vai arī izlikās, ka viņu lidmašīnām ir mehāniski bojājumi. Karavīri vienkārši palika kazarmās. Bija ļoti daudz tīšu neizdarības gadījumu, kad pavēles un ziņojumi "pazuda" un sakari un satiksme atzkavējās. Valsts kalpotāji slēpa dokumentus un pameta darbu.

25. aprīlī de Golla pārraidīja pavēli valdībai uzticīgajiem karavīriem atklāt uguni uz dumpiniekiem, taču tas vairs nebija vajadzīgs. Apvērsumam vairs nebija izredžu izdoties. Apvērsuma vadoni nolēma to atsaukt, un naktī no 25. uz 26. aprīlī izpletņlēcēju pulks, kas sākotnēji bija ieņēmis Alžīru, atstāja šo pilsētu.

Apvērsuma mēģinājums bija prasījis dažus upurus — kādus trīs nogalinātos un vairākus ievainotos — Alžīrijā un Parīzē. Uzbrukums de Golla valdībai bija cietis neveiksmi, pateicoties pretestībai un sazvērnieku spēku sairumam.

Vācija, 1923. gads.⁸ Vāciešu cīņa Rūrā pret franču un beļģu okupāciju, iespējams, bija pirmais gadījums, kad nevardarbīgā pretestība tika izmantota kā oficiālā valdības politika pret ārvalstu agresoriem. Iebrukums sākās, lai nodrošinātu lielos Vācijas kara reparāciju maksājumus, kā arī lai sasniegtu citus mērķus, tai skaitā panāktu Reinas apgabala atdalīšanu no Vācijas.

Tikai dažas dienas pirms iebrukuma Vācijā tika nolemts, ka nesadarbošanās būs tās oficiālā aizsardzības politika. Nekāda iepriekšēja sagatavošanās nenotika. Šādu politiku bija mudinājušas izvēlēties arodbiedrības. Pretestību vajadzēja finansēt Vācijas valdībai. Starp pretestības paņēmieniem bija tādi kā atteikšanās pildīt okupācijas spēku pavēles, nevardarbīgi pretošanās akti, oļgraktuvju īpašnieku atteikšanās kalpot iebrucējiem, masu demonstrācijas pie tiesām, kurās notika prāvas pret pretošanās aktivistiem, dzelzceļa strādnieku atteikšanās strādāt francūžu labā, iekārtu demontāža, aizliegta laikrakstu izdošana, proklamāciju un plakātu izlīmēšana, atteikšanās iegūt ogles.

Pretošanos sarežģīja dažāda veida sabotāžas, ieskaitot demolēšanu, kuras rezultātā dažkārt gāja bojā okupācijas ierēdņi. Šīs sabotāžas radīja nesaskaņas pretošanās atbalstītāju vidū, un demolēšana mazināja starptautiskās simpātijas Vācijai. Tām sekoja nežēlīgas represijas. Auga bezdarbs, inflācija un pārtikas

trūkums. Pretošanās dalībnieku vienotība un, lielā mērā, griba pretoties beigās bija salauzta.

Vācijas valdība 26. septembrī atsauca nesadarbošanās kampaņu, taču iedzīvotāju ciešanas pieauga.

Daudzi belgi protestēja pret savas valdības rīcību. Arī daži francūži aizstāvēja vāciešus. Premjerministrs Puankarē 1923. gada beigās, uzstājoties Francijas Nacionālajā Asamblejā, atzina, ka viņa politika ir cietusi neveiksmi. Vācija gan nevarēja lepoties ar uzvaru, tomēr franču un belģu iebrucēji nebija sasnieguši ne savus ekonomiskos, ne arī politiskos mērķus. Reinas apgabals netika atrauts no vācijas, Lielbritānija un Savienotās Valstis iejaucās un panāca reparāciju maksājumu samazināšanu, bet okupācijas karaspēks tika atvilkt 1925. gada jūnijā.

Čehoslovākija, 1968.—1969. gads.⁹ Šis gadījums ir līdz šim nozīmīgākais mēģinājums izmantot nevardarbīgo pretestību valsts aizsardzībā pret ārvalstu agresoriem. Gala iznākums bija sakāve, taču tā neiestājās drīz. Astoņus mēnešus čehi un slovakie aizkavēja savas zemes pilnīgu pakļaušanu.

1968. gada 21. augustā Varšavas līguma spēki Padomju Savienības vadībā iebruka Čehoslovākijā, lai Maskavai uzticīgie stingrās līnijas komunisti varētu sarīkot valsts apvērsumu un nomainīt Aleksandra Dubčeka reformēto iekārtu. Augstākos Čehoslovākijas vadītājus nolaupīja VDK, bet prezidentam Svobodam uzlika mājas arestu.

Sākoties iebrukumam, Čehoslovākijas armijai tika dota pavēle palikt kazarmās un pretošanās iebrukumam notika ar pavisam citiem līdzekļiem. Valdības ziņu aģentūras darbinieki atteicās izlaist ziņojumu par to, ka Čehoslovākijas komunisti it kā būtu prasījuši, lai notiek iebrukums. Prezidents atteicās parakstīt dokumentu, ko viņam lika priekšā staļinisko komunistu grupa.

Valdības ierēdņi, partijas vadītāji un organizācijas nosodīja iebrukumu. Nacionālā Asambleja pieprasīja arestēto valsts vadītāju atbrīvošanu un nekavējošu ārvalstu karaspēka izvākšanu. Slepens aizsardzības radioraidītājs (kas bija sagatavots varbūtējai lietošanai NATO iebrukuma gadījumā) palīdzēja sasaukt Ārkārtējo 14. partijas kongresu, izsludināja vienu stundu ilgu vispārējo streiku, aicināja dzelzceļa strādniekus palēnināt krievu radioraidītāju atklāšanas un traucēšanas iekārtu transportēšanu un mudināja iedzīvotājus nesadarboties ar iebrucējiem. Nebija iespējams atrast pietiekoši daudz kolaborantu, lai izveidotu marionešu režīmu. Lai traucētu iebrucējiem, ļaudis noņēma plāksnītes ar ielu nosaukumiem un māju numuriem, kā arī samainīja virzienu

radītājus uz ceļiem.

Nespēdami pārvaldīt situāciju, padomju ierēdņi aizveda prezidentu Svobodu uz sarunām Maskavā, bet viņš pieprasīja un arī panāca pārējo arestēto Čehoslovākijas vadītāju piedalīšanos. Maskavā Čehoslovākijas vadītāji piekrita kompromisam, kas varbūt bija viņu galvenā stratēģiskā kļūda. Viņi atteicās no dažām reformām, lai vadītājiem tiktu atļauts atgriezties savos amatos. Kādu nedēļu Čehoslovākijas iedzīvotāji negribēja atzīt šo kompromisu, uzskatīdami to par sakāvi. Savukārt, padomju ierēdņi no militārām akcijām pārgāja uz pakāpenisku politisku spiedienu.

Par spīti padomju spiedienam, reformētā iekārta un daudzas izmaiņas palika spēkā no 1968. gada augusta līdz 1969. gada aprīlim. Astonī mēneši — tas bija daudz, daudz ilgāk, nekā Čehoslovākijas armija būtu spējusi aizkavēt nopietnu padomju iebrukumu. Šajā laika posmā dzīve Čehoslovākijā kopumā ritēja normāli — neskatoties uz padomju karaspēku, kas netika izmantots represiju rīkošanai. Visbeidzot aprīli pretpadomju nemieri deva iegānu jaunām padomju prasībām. Tad Čehoslovākijas vadītāji kapitulēja, Dubčeka reformu grupa tika atstādināta un aizstāta ar konservatīvo Husaka režīmu. Ierobežotā veidā pretestība turpinājās. Tiek rēķināts, ka apmēram 50 čehi un slovakieši šai laikā tika nonāvēti un vairāki simti ievainoti. Konservatīvais komunistu režīms turpināja demokrātu vajāšanu līdz pat savam norietam (1989. gada beigās), kas iestājās nevardarbīgās sacelšanās (vai "samta revolūcijas") rezultātā. Tad ļaudis atkal sāka rīkoties tā, it kā padomju karaspēks nemaz nebūtu okupējis viņu zemi.

Padomju Savienība, 1991. gads.¹⁰ 1991. gada 18. augustā, cenšoties apturēt radikālo varas decentralizāciju Padomju Savienībā, stingrās līnijas padomju ierēdņu grupa aizturēja prezidentu Mihailu Gorbačovu un pieprasīja nodot visu izpildvaru viceprezidentam. Gorbačovs šo prasību noraidīja.

Pašieceltā "Valsts Ārkārtējā stāvokļa komiteja", kurā citu vidū bija arī PSRS viceprezidents, premjerministrs, aizsardzības ministrs, VDK priekšsēdētājs un iekšlietu ministrs, izsludināja sešus mēnešus ilgu "ārkārtējo stāvokli". Opozīcijas laikraksti tika aizliegti, politisko partiju darbība — apturēta (izņemot Komunistisko partiju) un demonstrācijas — aizliegtas. Huntas pirmais dekrēts pasludināja PSRS Konstitūcijas prioritāti pār republiku konstitūcijām un pieprasīja pakļaušanos visām Ārkārtējā stāvokļa komitejas prasībām.

Huntas rīcībā bija visi Padomju Savienības bruņotie spēki. Visā Maskavā tika izvietotas bruņutanku divīzijas un desantnieki.

Baltijā apvērsumu atbilstošie spēki sagrāba telefona centrāli, radio un televīziju, kā arī bloķēja galvenās ostas. Motorizētās triecienvienības pie Ļeņingradas sāka virzīties uz pilsētu.

Maskavā desmitiem tūkstošu cilvēku stihiski izgāja ielās, lai nosodītu apvērsumu. Dramatiski paužot savu izaicinājumu, Krievijas Federācijas prezidents Boriss Jeļcins uzkāpa uz tanka un nosodīja pučistu rīcību kā "labēju, reakcionāru un antikonstitucionālu apvērsumu". Jeļcins paziņoja, ka "visi šīs komitejas lēmumi un rīkojumi ir nelikumīgi" un aicināja pilsoņus nepieļaut puča izdošanos, bet karavīrus — nepiedalīties apvērsumā. Jeļcins beidza savu runu ar aicinājumu uz "vispārēju beztermiņa streiku". Vēlāk tajā pašā dienā Jeļcins pavēlēja armijai un VDK personālam Krievijas republikā pakļauties viņam un nevis pučistiem.

Tūkstošiem cilvēku sapulcējās Krievijās "Baltā nama" (parlamenta ēkas) priekšā, lai aizstāvētu to no uzbrukuma. Tika uzceltas barikādes; trolejbusi un automašīnas nobloķēja ielas. Kaut arī aicinājums uz vispārējo streiku neguva lielu atsaucību, tomēr ogļrači Kuzbasa raktuvēs un Sverdlovskas tuvumā patiešām streikojā.

Pučisti izsludināja īpašu ārkārtējo stāvokli Maskavā "sakarā ar mītiņiem, ielu gājieniem, demonstrācijām un aicinājumiem uz nemieriem". Otrajā apvērsuma naktī pretošanās organizētāji izlīmēja skrejlapas visās pilsētas metro stacijās ar aicinājumu uz masu demonstrāciju pie "Baltā nama" nākošajā dienā.

Ļeņingradā 200 000 cilvēku sapulcējās mītiņā, atsaucoties uz pilsētas mēra aicinājumu sākt "visplašāko konstitucionālo pretošanos" apvērsumam. Moldāvijā desmitiem tūkstošu cilvēku bloķēja ielas, lai neļautu padomju armijai tuvoties. Ukrainas un Kazahijas vadītāji nosodīja apvērsumu. Minskā lielā mītiņā cilvēki tika aicināti sākt masveida pilsonisko nepakļaušanos.* Lietuvas prezidents Landsberģis aicināja pilsoņus pulcēties ap parlamenta ēku Viļņā, lai aizsargātu to no uzbrukuma. Ārkārtējās parlamentu sesijas Latvijā un Igaunijā pieņēma deklarācijas par pilnīgu neatkarību no Padomju Savienības.

Maskavā aizliegtie opozīcijas laikraksti slepeni iespieda "Kopējo Avīzi", kas aicināja pilsoņus pretoties. Dāvināts radiatoritājs deva Krievijas valdībai iespēju pārraidīt visai valstij informāciju par pretošanos, izmantojot vietējos retranslatorus. Aizliegtā neatkarīgā radiostacija "Eho Moskvi" turpināja savas programmas, pārraidot tiešajā ēterā runas no Krievijas parlamenta sesijas. Kaut arī Krievijas televīzija bija aizliegta, tās tehniskie darbinieki ierakstīja ziņu programmas videolentēs un nosūtīja tās uz divdesmit pilsētām visā Padomju Savienībā.

Valsts pakļautībā esošo masu informācijas līdzekļu darbinieki

atteicās sadarboties ar pučistiem. Nakts ziņu programmas pārraidīja kareivīgās Jeļcina un Sobčaka runas, un Ārkārtējās komitejas VDK cenzors nolēma pārraidi netraucēt. Pēc tam PSRS televīzijas priekšsēdētāja pirmajam vietniekam Valentīnam Lazutkinam piezvanīja Iekšlietu ministrs Pugo, kurš teica: "Jūs neesat paklausījis divām pavēlēm... Jūs esat norādījis cilvēkiem, kurp iet un ko darīt. Jūs par to atbildēsiet." Tās dienas vakarā nepakļāvīgu cilvēku pūļi saplūda pie "Baltā nama", lai aizsargātu Krievijas valdību.

Daudz tika darīts, lai iedragātu pučistu spēku lojalitāti. Karavīriem tika izdalītas skrejlapas un pārtika. Cilvēki centās pārliecināt tanku apkalpes pāriet viņu pusē. Jeļcins mudināja būt disciplinētiem: "Neprovočējiet karavīrus. Karavīri ir kļuvuši par ieroci pučistu rokās, tāpēc mums jābūt pretimnākošiem un jāievēro kārtība un disciplina saskarsmē ar viņiem".

Vairākkārt veselas armijas vienības pameta pučistus. Desmit tanki "Baltā nama" priekšā pagrieza savus stobrus pretējā virzienā un apliecināja gatavību atvaīrīt uzbrukumu. Tika ziņots par nemiēriem pret pučistiem Ļeņingradas jūras karabāzē un kādā desantnieku skolā. Armijas vienības Tālajos Austrumos atteicās atbalstīt huntu. Krievijas republikā Iekšlietu ministrijas milicijas un VDK vienības apliecināja uzticību Jeļcinam. Aizsardzības ministrs Jazovs pavēlēja Tulas divīzijai atstāt kaujas pozīcijas pie Baltā nama, jo nebija pārliecināts par šo karavīru lojalitāti. Iekšlietu ministrs Pugo izformēja Maskavas miliciju, baidīdamies, ka tā varētu nebūt uzticīga pučistiem.

Otrās apvērsuma dienas pēcpusdienā pučisti mēģināja nokomplektēt jaunu trieciengrupu, lai uzbruktu Krievijas Baltajam namam. Armijas desantniekiem un Iekšlietu ministrijas spēkiem vajadzēja aplenkt Balto namu un atbrīvot ceļu uzbrukumam, ko veiktu VDK izlases vienība "Alfa". Tomēr armijas desantnieku un gaisa spēku komandieri atteicās piedalīties uzbrukumā. Dažas stundas pirms plānotā uzbrukuma VDK vienības "Alfa" komandieris paziņoja, ka viņa vienība uzbrukumā nepiedalīsies: "Nekāda uzbrukuma nebūs. Pret tautu es neiešu."

Nākošajā rītā Padomju Savienības Aizsardzības padome nobalsoja par karaspēka izvešanu no Maskavas. Pēc tam tika arestēti Ārkārtējā stāvokļa komitejas locekļi (viens no viņiem izdarīja pašnāvību). Prezidents Gorbačovs atgriezās savā vietā. Upuru bija maz — pavisam pieci cilvēki bija nogalināti apvērsuma mēģinājuma laikā.

Apvērsums neizdevās. Sabiedrības pretestība un nepaklausība armijā nepieļāva stingrās līnijas piekritēju mēģinājumu atjaunot autoritāru iekārtu.

Kā izmantot pagātnes pieredzi?

Aplūkotie gadījumi, kad civiliedzīvotāju pretestība tika izmantota valsts aizsardzībā, nav uzskatāmi par sabiedrisko aizsardzību, jo tie notika improvizēti un tiem nebija priekšrocību, ko sniedz iepriekšēja plānošana, sagatavošanās un apmācības — elementi, kurus sabiedriskās aizsardzības teorētiķi uzskata par būtiskiem.

Piemēra pēc iedomāsimies pilnīgi nesagatavotu karadarbību — bez stratēģiem, bez plānošanas un kaujas spēku organizēšanas, bez komandstrukturām, ieročiem un munīcijas, bez operatīvās vadības, bez saziņas un transporta līdzekļiem. Nav sagaidāms, ka šāda improvizēta karadarbība varētu būt sekmīga, ja vispār tā būtu iespējama. Tomēr tieši tādi ir apstākļi, kādos līdz šim civiliedzīvotāju pretestība ir tikusi izmantota aizsardzības nolūkos. Turpretim tagad ir kļuvis iespējams "tautas spēka" izmantošanu aizsardzībai papildināt ar tām priekšrocībām, ko dod iepriekšēja sagatavošanās un kas parastajai karadarbībai ir piemitušas jau gadsimtiem ilgi.

SABIEDRĪBAS TIEŠĀ AIZSARDZĪBA

Sabiedriskā aizsardzība

Jēdziens "sabiedriskā aizsardzība" nozīmē, ka aizsardzību veic civiliedzīvotāji (un nevis karavīri), izmantojot civilos cīņas līdzekļus (un nevis militāros vai paramilitāros līdzekļus). Kā iepriekš minēts, sabiedriskās aizsardzības mērķis ir novērst un likvidēt varas uzurpācijas mēģinājumus un starptautisko agresiju. Tas tiek panākts, attīstot civiliedzīvotāju spēju izvērst nesadarbošanos un pretošanos varbūtējiem uzbrucējiem, izmantojot sociālos, ekonomiskos, politiskos un psiholoģiskos "ieročus" (vai īpašas rīcības metodes). Vardarbīgi ieroči nav nepieciešami un faktiski pat traucētu gūt panākumus.

Minēto ieroču izmantošanai būtu šādi mērķi:

- panākt, lai iekšējie vai ārējie agresori nespētu sabiedrību pārvaldīt;
- nodrošināt, lai aizstāvji neizlaistu no rokām savas sabiedrības pārvaldi un lai šī sabiedrība nezaudētu patstāvīgas attīstības iespējas;
- nepieļaut tautas negribētas valdības uzspiešanu;
- padarīt sabiedrības institūcijas par visaptverošām pretestības organizācijām;
- neļaut uzbrucējiem sasniegt viņu mērķus;
- panākt, lai uzbrukums un uzkundzēšanās mēģinājums pretiniekiem izmaksātu pārāk dārgi;
- iedragāt uzbrucēju karavīru un ierēdņu uzticamību un lojalitāti, kā arī pamudināt viņus uz dumpi;
- informēt uzbrucēju zemes iedzīvotājus vai tos, kas parasti atbalsta uzbrucējus, par notiekošo, par pretošanos un par represijām;
- veicināt šķelšanos un opozīciju uzbrucēju zemes iedzīvotāju un atbalstītāju vidū;
- ar diplomātiskiem un saimnieciskiem līdzekļiem, kā arī ietekmējot pret uzbrucējiem vērstās sabiedriskās domas veidošanos, veicināt starptautisko pretestību uzbrukumam;
- panākt starptautisko atbalstu aizstāvjiem un palīdzību sakaru ziņā, ar naudas līdzekļiem, pārtiku, kā arī diplomātisko un citādu palīdzību.

Veiksmīga sabiedriskā aizsardzība ir iespējama tāpēc, ka ar apvērsumu vai iebrukumu viņi vēl nepietiek, lai uzbrucēji sasniegtu savas agresijas konkrētos mērķus un pakļautu iedzīvotājus, sabiedrību, kā arī valdības struktūras. Pat ja pretošanās nenotiek, ir nepieciešams laiks un pūles, lai sasniegtu šos mērķus un pakļautu sabiedrību. Labi sagatavota nesadarbošanās un pretošanās, ko isteno prasmīgi un apņēmīgi civiliedzīvotāji, var ne vien aizkavēt agresoru nodomu istenošanos, bet arī to vispār nepieļaut.

Atturēšana no uzbrukuma.

Tāpat kā militārās aizsardzības politika, arī sabiedriskā aizsardzība ir visiedarbigākā tādā gadījumā, ja tā dod iespēju nepieļaut uzbrukumu. Tādēļ šīs politikas pamatmērķis ir pārliecināt jebkuru varbūtējo pretinieku par uzbrukuma bezjēdzību un atturēt viņu no agresijas. Šai spējai atturēt pretinieku ir divi pamatelementi: sabiedrības reālā spēja sevi aizsargāt un varbūtējā uzbrucēja priekšstati par šo spēju. Ja varbūtējie agresori saprot, ka uzbrukuma mērķus viņi var arī nesasniegt un uzbrukuma cena būtu pārāk augsta, tad viņi var nolemt labāk atteikties no paša uzbrukuma plāna. Tāpēc, lai saprastu sabiedriskās aizsardzības atturēšanas potenciālu, ir jāizprot šīs aizsardzības politikas stratēģija un tās reālās iespējas.

Jebkura atturēšanas politika — militārā vai sabiedriskā — var ciest neveiksmi visdažādāko iemeslu dēļ. Atšķirībā no ienaidnieka atturēšanas ar kodolieroču palīdzību, sabiedriskās aizsardzības politika, pat ja tai neizdodas pretinieku atturēt, tomēr dod iespēju reāli aizsargāties pret uzbrukumu, neriskējot izraisīt plašus postījumus un neprasot milzīgu upuru skaitu.

Līdz ar to mēs nonākam pie būtiskas atšķirības, kāda pastāv starp pretinieka atturēšanu no uzbrukuma ar kodolieroču palīdzību un atturēšanu, kādu varētu nodrošināt sabiedriskā aizsardzība. Šai otrā gadījumā atturēšanas efektu radītu sabiedrības reālā spēja sekmīgi aizstāvēties un nevis milzīgu materiālo postījumu un upuru draudi uzbrucēju zemei, kā tas ir gadījumā ar atomieročiem un modernajiem konvencionālajiem ieročiem.

Kā ir iespējama šāda veida atturēšana no uzbrukumiem? Jāņem vērā, ka tikai iebrukums viens pats nemēdz būt agresijas mērķis. Tas ir tikai līdzeklis tālāku mērķu sasniegšanai. Viens no šiem mērķiem gandrīz vienmēr ir agresijai pakļautās zemes okupācija. Līdzīgā veidā arī valsts apvērsuma gadījumā ēku, transporta un sakaru mezglu, kā arī svarīgāko ģeogrāfisko vietu sagrābšana nav pašmērķis, bet gan veids, kā panākt valsts aparāta un līdz ar

to visas valsts pakļaušanu. Šādā veidā nodrošinot savu varu pār visu zemi, agresori cer saniegt sava uzbrukuma konkrētos mērķus.

Neatkarīgi no tā, vai uzbrukuma mērķis ir politiskā uzkundzēšanās, saimnieciskā ekspluatācija, savas ideoloģijas uzspiešana vai kaut kas cits, šā mērķa sasniegšanai parasti ir nepieciešams, lai uzbrukumam pakļautajā zemē vismaz daļa no iedzīvotājiem sadarbotos ar agresoriem. Ja ir skaidri redzams, ka šāda sadarbība nenotiks, tas uzbrucējiem var likt pārdomāt, vai viņi vispār spēs sasniegt savus mērķus.

Ja būs skaidri zināms, ka pēc veiksmīga iebrukuma kādā valstī būs ārkārtīgi grūti okupēt un pārvaldīt šo valsti, tās sabiedrību un iedzīvotājus, tad atklāsies, ka iebrukuma šķietamie "panākumi", viegli ievedot valsti uzbrucēju bruņotos spēkus, īstenībā ir bīstami mānīga mirāža. Iebrūkot Čehoslovākijā 1968. gada augustā, krievi sākotnēji neapšaubāmi sadūrās ar milzīgām un iepriekš neparedzētām grūtībām, ko izraisīja dažādi nevardarbigās nesadarbošanās un pretošanās veidi. Iedzīvotāju sagatavošana un apmācība sabiedriskajā aizsardzībā būtu ievērojami palielinājusi šīs grūtības. Ja sagatavošanās un apmācības būtu pamatīgas, tad varbūtējais iebrucējs nonāktu pie secinājuma, ka, lai arī šo valsti ir viegli iekarot, tomēr to nav iespējams sekmīgi pārvaldīt. Šādā situācijā sabiedrisko aizsardzību var uzskatīt par ļoti spēcīgu atturētāju.*

Varbūtējam iebrucējam vēl būtu jāapsver arī citi iespējamie draudi. Vienas zemes iedzīvotāju pretestības gars un metodes varētu izplatīties citās iedzīvotāju grupās, kuru aktivitātes pieaugumu uzbrucēji negribētu pieļaut (piemēram, visu savas valsts iedzīvotāju vidū vai arī noteiktās diskriminētās minoritātēs, vai apspiestajās grupās).

Šo dažādo iemeslu dēļ sabiedrisko aizsardzību jāuzskata par iespējamu nenukleāru atturētāju pret konvencionālajiem iebrukumiem un valsts apvērsumiem.

Sabiedriskās aizsardzības ieroči.

Pilnīga pretestības metožu vai aizsardzības cīņā izmantojamo "ieroču" pārzināšana var ievērojami veicināt gudras aizsardzības stratēģijas* izstrādi (par ko būs runa nākamajā nodaļā).

Ir konstatētas 198 dažādas nevardarbigās rīcības* metodes, un noteikti to ir vēl daudz vairāk. Šīs metodes tiek iedalītas trīs lielās grupās: (1)protesti un pārliecināšana, (2)nesadarbošanās, (3)iejaukšanās. Nevardarbīgo protestu un pārliecināšanas* metožu vidū visvairāk ir simboliskās demonstrācijas, ieskaitot parādes*, maršus* un sardzes* (54 veidi). Nesadarbošanās metodes ir ieda-

lāmas trīs apakšgrupās: (a) sabiedriskā nesadarbošanās* (16 metodes), (b) ekonomiskā nesadarbošanās*, tai skaitā boikoti* (26 metodes) un streiki (23 metodes), (c) politiskā nesadarbošanās* (38 metodes). Nevardarbigā iejaukšanās* notiek ar psiholoģiskiem, fiziskiem, sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem līdzekļiem — tādiem kā badošanās, nevardarbigā okupācija* un paralelā valdība* (41 metode).

Ja tiktu izmantota ievērojama daļa no šīm metodēm, ja tās tiktu rūpīgi izvēlētas un plaši lietotas un ja šīs metodes gudras stratēģijas un piemērotas taktikas* ietvaros istenotu apmācīti civiliedzīvotāji, tad tas noteikti radītu ļoti smagas problēmas jebkuram nelikumīgam režīmam.

Dažas metodes prasa no cilvēkiem izpildīt darbības, kas nav saistītas ar viņu normālo ikdienas dzīvi, kā piemēram, skrejlapu izplatīšana, pagrīdes izdevumu sagatavošana, badastreiki vai demonstratīva sēdēšana ielās. Daži cilvēki tādas darbības spēj veikt vienīgi ekstrēmās situācijās.

Turpretim citas nevardarbigās cīņas metodes prasa, lai ļaudis turpina aptuveni tādu pašu dzīvesveidu kā agrāk, kaut arī nedaudz atšķirīgā veidā. Tā piemēram, cilvēki var nestreikot un doties uz darbu, taču tišām strādāt lēnāk un neefektīvāk nekā parasti. Biežāk nekā parasti var gadīties apzināti pieļautas "kļūdas". Noteiktos brīžos darbinieki var kļūt "slimi" un "strādāt nespējīgi". Viņi var arī vienkārši atteikties strādāt. Cilvēki var doties uz baznīcu, ar to paužot ne vien savu reliģisko, bet arī politisko pārliecību. Ir iespējams rīkoties tā, lai pasargātu bērnus no uzbrucēju propagandas. Cilvēki var atteikties iestāties noteiktās "ietecamās" vai obligātās organizācijās, kurās viņi arī agrāk brīvprātīgi nebūtu stājušies. Šādu darbības veidu līdzība cilvēku parastajiem ikdienas darbiem un tikai nelielās atšķirības no viņu normālās dzīves ievērojami atvieglo iesaistišanos valsts aizsardzības cīņā.

Atšķirībā no militārajiem līdzekļiem, nevardarbigās cīņas metodes var izmantot tieši konflikta pamatjautājumu risināšanai. Tā piemēram, ja tie ir politiski jautājumi, tad būtiskākās ir nevardarbigās cīņas politiskās formas. Starp tām varētu būt atteikšanās atzīt uzbrucēju rīcības likumību, nesadarbošanās ar uzbrucēju režīmu, marionešu valdību vai pučistiem. Nesadarbošanās tiktu lietota arī atbildot uz ienaidnieka rīcību kādā konkrētā gadījumā. Reizēm var noderēt darba apturēšana, novilcināšana vai atklāta nepakļaušanās.

Savukārt, ja konflikts pēc savas būtības ir ekonomisks, tad noderīgās būtu ekonomiskās akcijas, kā piemēram boikoti* un

streiki. Uzbrucēju mēģinājumus ekspluatēt tautsaimniecību varētu traucēt ar ierobežotiem vispārējiem streikiem, darba tempu palēnināšanu, neaizvietojamu speciālistu atteikšanos palīdzēt vai nozūšanu, kā arī ar dažādu streiku tipu selektīvu izmantošanu svarīgākajos mezglu punktos rūpniecībā, transporta sistēmās un izejvielu ieguvē.

Nevardarbīgā cīņā izraisa pārmaiņas četros veidos. Ja pretiniekus aizkustina nevardarbīgie cīnītāji, kuri cieš represijas, vai arī ja viņi pārliecinās par to, ka taisnība ir šo cīnītāju pusē, tad viņi var mainīt savas domas un atzīt nevardarbīgo cīnītāju mērķus par pareiziem. Šādu pārmaiņu mehānismu* sauc par pievēršanu*. Kaut arī nevardarbīgajās cīņās pievēršana reizēm patiešām notiek, tā tomēr ir reta parādība un konfliktu lielākajā daļā pievēršana vai nu vispār nenotiek, vai arī ir neievērojama.

Daudz biežāk nevardarbīgā cīņā pārveido konflikta situāciju un sabiedrību tā, ka uzbrucēji vienkārši vairs nevar rīkoties pēc savas patikas, šāda veida pavērsiens ir par iemeslu trim pārējiem pārmaiņu mehānismiem. Tie ir: pielāgošanās*, nevardarbīgā piespiešana*, un iziršana*. No tā, kādā mērā nevardarbīgās cīņas laikā izmainās konfliktsituācija un visa sabiedrība, ir atkarīgs, kurš no šiem trim pārmaiņu veidiem iestāsies.

Ja strīdus jautājumi nav paši būtiskākie un spēku attiecības cīņas laikā ir līdzsvarojušās, tad konkrētais konflikts var beigties ar vienošanos, izlīgumu vai kompromisu. Tādu pārmaiņu sauc par pielāgošanos. Tādā veidā beidzas daudzi streiki, piemēram, abām pusēm sasniedzot dažus no iecerētajiem mērķiem, bet nevienai no tām neiegūstot visu, ko gribējusi.

Nevardarbīgā cīņā tomēr var būt arī daudz efektīvāka nekā pievēršanās un pielāgošanās gadījumos. Masveida nesadarbošanās un pretošanās var tiktāl izmainīt sociālos un politiskos apstākļus, jo sevišķi spēku samēru, ka uzbrucēji vairs nespēj pārvaldīt situāciju un īstenot savus sākotnējos nolūkus. Tā, piemēram, gadās, ka uzbrucēji nespēj ietekmēt vai apturēt normālo ekonomisko, sociālo un politisko procesu sabrukumu. Uzbrucēju bruņotie spēki var tiktāl zaudēt padevību, ka tie vairs vienkārši nepilda pavēles par pretestības kustības dalībnieku apspiešanu. Tādā gadījumā, kaut arī uzbrucēju vadītāji paliek savos posteņos un gribētu īstenot savus sākotnējos nolūkus, tomēr viņi vairs nav spējīgi sekmīgi darboties. To sauc par nevardarbīgo piespiešanu.

Tie apstākļi, kas izsauc nevardarbīgo piespiešanu, galējās situācijās dažkārt saasinās vēl vairāk. Tad uzbrucēju vadība faktiski vispār zaudē spēju rīkoties un tās varas struktūras sabrūk. Pretošanās dalībnieku organizētība, nesadarbošanās un uzstājība

pieaug tiktāl, ka pretinieki vairs ne tuvu nespēj viņus pārvaldīt. Pretinieku ierēdņi atsakās pakļauties savai priekšniecībai un tās pavēlēm. Pretinieku kareivji un policisti sāk dumpoties. Pretinieku parastie atbalstītāji vai viņu zemes iedzīvotāji tos vairs neatzīst, noliedzot, ka viņiem vispār būtu kādas tiesības valdīt. Līdz ar to zūd bijušo atbalstītāju palīdzība un paklausība. Šis ceturtais pārmaiņu mehānisms — pretinieku sistēmas iziršana — ir tik pamatīgs, ka viņiem pat neatliek tik daudz spēka, lai padotos.

Aplūkotie četri pārmaiņu mehānismi ir jāpatur vērā, plānojot aizsardzības stratēģiju. Viena vai vairāku pārmaiņu mehānismu izvēle kādā noteiktā konfliktā ir atkarīga no dažādiem faktoriem, tostarp no pretējo grupu absolūtā un relatīvā spēka. Vienmēr jāatceras, ka jebkurā konflikta brīdī pastāvošajam spēku samēram ir tikai pagaidu raksturs. Atkarībā no cīņas līdzekļu pielietojuma un to iedarbības, katras puses spēks var strauji mainīties — pieaugot vai samazinoties konflikta norises gaitā.

Sabiedrības, nevis robežu aizsargāšana.

Sabiedriskā aizsardzība no parastās militārās aizsardzības atšķiras arī ar to, ka tās iedarbība tiek virzīta tieši uz sabiedrības un tās sociālās un politiskās telpas aizsardzību, nevis uz ģeogrāfisko vietu, reljefa vai fizikālās telpas nosargāšanu.

Bieži tiek uzskatīts, ka militārajām aizsardzības formām ir jāaptur pretinieks pie valsts robežas. Tomēr kopš XX gadsimta sākuma ar militāriem līdzekļiem faktiski vairs nav iespējams nodrošināt sekmīgu robež aizsardzību. Lidaparātu, tanku, reaktīvo lidmašīnu un raķešu ieviešana vairumā gadījumu ir padarījusi neiespējamu sekmīgu ģeogrāfisko aizsardzību — tas ir, teritorijas (līdz ar visiem un visu, kas uz tās atrodas) pasargāšanu no uzbrucēju spēkiem un ieročiem. Īstenībā cīņa par teritoriju bieži vien noved pie milzīgiem cilvēku un materiālajiem zaudējumiem tajā valstī, kura tiek "aizsargāta".

Tā vietā, lai mēģinātu aizsargāties, cīnoties par ģeogrāfiskām vietām, ļaudis, kas pielieto sabiedrisko aizsardzību, aktīvi aizstāv tieši savu dzīvesveidu, sabiedrību un brīvības. Būtiski ir nosargāt pašu galveno. Tā, piemēram, svarīgāk demokrātijas un neatkarības nosargāšanai par kāda kalna vai celtnes aizstāvēšanu vai iebrucēju armijas karavīru nogalināšanu ir saglabāt brīvo presi un nepieļaut uzbrucēju propagandu skolās.

Šāda veida tiešo sabiedrības aizsardzību pārlicinoši ir parādījušas cīņas Polijā. Piemēram, par spīti brutālām represijām un masu slaktiņiem nacistu okupācijas laikā (1939.—1945.), poļu

tautas spēja izveidot veselu pagrides skolu sistēmu¹¹. Karastāvokļa laikā astoņdesmitajos gados arodbiedrības 'solidaritāte' vadībā poļiem bija lieli panākumi viņu neatkarīgo nevalstisko institūciju uzturēšanā. Šis laiks bija raksturīgs ar to, ka komunistu militārā diktatūra skāra tikai sabiedrības virspusi un kaut arī reizēm deva tai sāpīgus triecienus, tomēr nekad nespēja to mainīt vai pilnībā pārvaldīt. Tieši šī poļu sabiedrības ievērojamā spēja spītīgi turpināt patstāvīgu attīstību galu galā izšķīra komunistu diktatūras likteni.

Kaut arī ar sabiedriskās aizsardzības līdzekļiem nevar aizsargāt ģeogrāfiskās robežas, tomēr zināmu bloķejošu darbību uzbrukuma sākuma stadijā ir iespējams veikt. Tā piemēram, karaspēka ieviešanu var aizkavēt, radot noteiktus sastrēgumus ostās (ja karaspēks ierodas pa jūru), atsakoties apkalpot dzelzceļus, vai arī nosprostojot šosejas un lidostas ar tūkstošiem pamestu automobiļu. Tomēr šie un citi paņēmieni būs tikai simbolisks ievads pamatīgākai pretestībai.

Sabiedrisko institūciju loma.

Lai nostiprinātu savu politisko varu, kādā noteiktā uzbrukuma posmā okupācijas režīms vai arī jaunā nelikumīgā "valdība" droši vien vērsīsies pret sabiedrības neatkarīgajām institūcijām. Tādā situācijā šo institūciju aizsardzība kļūs par galveno cīņas fronti. Neatkarīgās sociālās, saimnieciskās un politiskās institūcijas veido to pamatstruktūru, uz ko balstās sabiedriskā aizsardzība. Bieži vien pretinieks vērsīsies pret sabiedriskajām institūcijām ar nolūku sagraut sabiedrības pretestības spējas. Citos gadījumos uzbrukumi šīm institūcijām var būt noteikta totalitāra plāna elements, un to mērķis tādā gadījumā ir sabiedrības atomizēšana* un pārveidošana atbilstoši totalitārajam modelim.

Ja uzbrucēji patiešām iegūst varu pār tiesām, skolām, dažādām savienībām, kultūras biedrībām, reliģiskām institūcijām u.tml., tad pretestība būs vājināta uz ilgu laiku. Tādēļ sabiedriskajai aizsardzībai ir enerģiski jāturas pretim iebrucēju centieniem gūt varu pār sabiedriskajām institūcijām.

Kādā veidā šīs institūcijas var aizsargāt sevi un sabiedrību no uzbrucējiem? Daži piemēri parādīs, kā tas darāms.

Tiesas, pasludinot uzbrucēju varu par nelikumīgu un pretkonstitucionālu, turpinātu darboties saskaņā ar pirmsiebrukuma likumiem un konstitūciju un atteiktos sniegt morālu atbalstu iebrucējiem, pat ja pašas tiesas nāktos slēgt. Kārtību tādā gadījumā uzturētu sabiedriskās ietekmēšanas līdzekļi, solidaritāte un nevar-

darbīgās sankcijas. Noteiktos apstākļos ir tikušas izmantotas pagrīdes tiesas, jo sevišķi pret kolaborantiem. Piemēram, Polijā vācu okupācijas laikā pagrīdes valdības Sabiedriskās pretestības direktorāts mēdza pieņemt "negoda spriedumu", kas paredzēja īstenot pret notiesāto kolaborantu sabiedrisko boikotu* kā alternatīvu nāves spriedumam.¹²

Ja iebrucēji mēģinātu noteikt skolu mācību programmas, tad skolotāju un skolu administrāciju pretošanās viņu propagandai to padarītu neiespējamu. Skolotāji izskaidrotu audzēkņiem notiekošo. Normālais mācību darbs turpinātos tik ilgi, cik iespējams, un pēc tam nepieciešamības gadījumā skolas ēkas tiktu slēgtas un mācības turpinātos privātās klasēs skolēnu mājās. Šāda veida pretestība tika izrādīta Norvēģijā nacistu okupācijas laikā.¹³

Arod biedrības un profesionālās apvienības varētu neļaut uzbrucējiem uzkuņdzēties, saglabājot savus pirmsiebrukumā statūtus un kārtību, neatzīstot jaunas — iebrucēju vai viņu uzdevumā izveidotas — organizācijas, atsakoties maksāt biedru naudas vai piedalīties jebkādu jaunizveidoto — iebrucējiem lojālo — organizāciju sapulcēs, kā arī rīkojot graužošus streikus, boikotus un politiskās nesadarbošanās pasākumus. Sastopoties ar uzbrucēju mēģinājumiem pārņemt organizācijas un savienības savā varā, tās varētu turpināt darbību pagrīdē, kā tas notika Norvēģijā, kad fašistu ierēdņi centās izveidot savu pārvaldi pār brīvprātīgajām un profesionālajām organizācijām.¹⁴

Šie piemēri rāda, kā organizācijas un institūcijas varētu neatzīt uzbrucēju likumību un atteikties sadarboties. Tādu atsevišķu nesadarbošanās aktu radītais kopīgais spiediens neļautu uzbrucējiem pārvaldīt sabiedrību. Tādējādi institūciju pārņemšanas nepieļaušana radītu pamatu turpmākajai pretestībai. Tā palīdzētu novērst uzbrucēju mēģinājumus īstenot savus konkrētos nodomus un paātrinātu viņu sakāvi.

Uzbrucēju karaspēka neitralizēšana.

Karaspēka ieviešanas traucēšana un pret to vērstie nevardarbigās pretestības akti skaidri parādītu uzbrucēju karavīriem, ka, neraugoties uz iepriekš stāstīto, neviens viņus kā iebrucējus vai kā pučistu atbalstītājus negaida. Lai paustu apņēmību pretoties, ļaudis varētu arī nēsāt sēru lentes, demonstratīvi neiziet no mājām, sarīkot ierobežotu vispārējo streiku vai ignorēt komandanta stundu. Iebrucēju karaspēka parādes varētu notikt pilsētās ar uzkrītoši tukšām ielām un aizvērtiem logiem, pie kam visas svinīgās pieņemšanas tiktu boikotētas. Šāda rīcība liecinātu, kā

draugiem, tā ienaidniekiem, ka okupācijai tiks izrādīts enerģisks pretspars, un vienlaikus tiktu uzlabots cilvēku morālais noskaņojums, kas atzvēlētu pakļaušanos un kolaborāciju.

Konkrētos panēmienu karaspēka iespaidošanai būtu jāizvēlas pretestības vadībai. Katrā valstī un situācijā apstākļi atšķirtos. Tomēr gandrīz vienmēr vajadzētu iedragāt karavīru un ierēdņu lojalitāti. Iedzīvotāji varētu mudināt ieburcēju karavīrus neticēt viņu vadoņu propagandai. Karavīrus un ierēdņus informētu par to, ka sagaidāma pretestība, bet šai pretestībai būs īpašs raksturs — tā būs vērsta pret mēģinājumiem iegūt varu, bet neapdraudēs karavīru dzīvības. Ja to tā izdotos karavīriem pavēstīt, tad būtu daudz vairāk cerību, kā viņi kaut nedaudz palīdzēs iedzīvotājiem, izvairīsies no nežēlīgas rīcības un sadumposies krīzes situācijā, nekā tad, ja viņi ik brīdī baidīsies no snaiperu lodēm vai bumbām.

Noteiktās situācijās ar karavīriem varētu rīkot "brāļošanas" bez kolaborācijas" — kad vienlaikus tiek izrādīta personīgā draudzība un sadarbību noliedzoša politiskā pretestība, kuras nolūks būtu pārliecināt karavīrus par uzbrukuma netaisnību. Citos gadījumos karavīrus varētu izolēt un izturēt pret viņiem ar aukstu vienaldzību. Šāda taktika, kuru plaši izmantoja dāņi pret vācu okupācijas karavīriem II Pasaules kara laikā, reizēm tiek uzskatīta par nepieciešamu, lai veicinātu karaspēka — kā uzticama represiju izpildītāja — demoralizāciju un sairumu.¹⁵

Bieži vien rodas kārdinājums par ienaidniekiem uzskatīt pašus okupācijas vai arī pučistu karavīrus. Tādos gadījumos pretošanās aktivisti mēdz izturēties pret viņiem ar naidu, aizskar viņus, liek viņiem justies vientuļiem un atstātiem un pat piekauj vai nogalina. Taču šādai rīcībai var būt ļoti nevēlamas sekas, un tā var apdraudēt pretestības panākumus. Šādos apstākļos daudz vairāk ticams, ka karavīri pakļausies tādām pavēlēm, kuras liks viņiem izturēties nežēlīgi pret cilvēkiem vai viņus nogalināt.

Tādēļ citi stratēģi ir pārliecināti, ka labāki rezultāti būs sasniedzami, ja pret šiem karavīriem cilvēki izturēsies kā pret tādiem pašiem agresoru sistēmas upuriem kā viņi. Vislabāk būtu atkārtoti parādīt karavīriem, ka pret viņiem netiks vērsta nekāda vardarbība, bet ka tai pašā laikā cilvēki ir stingri apņēmies nepadoties uzburcēju režīmam. Tiek uzskatīts, ka tāda spēcīga pretošanās, ko nepavada naidīgums pret konkrētiem cilvēkiem, var izraisīt sirdsapziņas problēmas vismaz zināmā karavīru daļā. Šo iemeslu dēļ tūdaļ pēc 1968. gada 21. augusta iebrukuma Čehoslovākijā, ieburcēju karavīrus vajadzēja nomainīt ar svaigiem spēkiem.¹⁶ Nepakļāvība savai vadībai, grūtības saglabāt pašcieņu represiju laikā, slikta pavēļu pildīšana, kā arī neapmierinātība un pat

dumpji — tas viss ir panākams ar pretestību iebrucējiem, bet bez fiziskas karavīru un ierēdņu aizskaršanas.

Pretinieku karavīri, protams, var tik un tā pastrādāt ļaundarības — par spīti tādai miermīlībai. To parādīja nevardarbīgo demonstrantu nogalināšana Viļņā, Lietuvā 1991. gada 13. janvārī, kad tie mēģināja aizkavēt televīzijas torņa ieņemšanu.

Tomēr ir svarīgi pieminēt, ka kāds krievu armijas korespondents (viņš vēlāk pameta armiju), kuru Viļņas radio intervēja tūlī pēc traģiskajiem notikumiem pie televīzijas torņa, teica apmēram tā: "Padomju militārpersonas nezina, kā tikt galā ar šiem miermīlīgajiem cilvēkiem — šī nevardarbīgā cīņa ir viņiem kā kauls rīklē."¹⁷ Viņš piebilda, ka daudzi kareivji un seržanti Viļņas garnizonā pēc slaktiņa esot jutušies nomākti un pilnīgi apjukuši un ka Kauņas garnizona virsnieki esot teikuši, ka viņi nekad nešaus uz neapbruņotiem cilvēkiem.

Iepriekšminētais ir tikai viens atsevišķs gadījums, tomēr tas parāda, kā nevardarbīgā pretošanās vai iedragāt uzbrucēju karavīru uzticamību. Tas liecina par to, ka šis īpašais cīņas veids var atvairīt uzbrucēju armiju.

Diktatūru kritiskie punkti.

Reizēm šķiet, ka nav iespējams sekmīgi cīnīties pret diktatūru, jo sevišķi, ja tā ir īpaši bargā. Reti tiek atzīts, ka visiem diktatoriskajiem režīmiem ir savas ievainojamās vietas — tādas kā neefektivitāte, iekšējie konflikti un citi faktori, kas veicina to sairumu.¹⁸ Tieši šīs iezīmes ir jāizmanto, plānojot sabiedrisko aizsardzību.

Ir konstatēti septiņpadsmit kritiski punkti, kas piemīt ekstrēmām diktatūrām. Starp tiem ir tādi kā:

- daudzu cilvēku un grupu sadarbība, kas ir nepieciešama, lai tāda iekārta pastāvētu, var būt nepietiekoša vai arī var tikt pārtraukta;
- diktatoriskā iekārta var ieslīgt rutīnā un līdz ar to kļūt liberālāka un mazāk spējīga strauji reaģēt, atbildot uz ideoloģiskiem saukļiem un pēkšņām izmaiņām politiskajā kursā;
- centrālā pārvalde var saņemt neprecīzu vai nepilnīgu informāciju no zemākajiem posmiem, tādēļ ka to darbinieki baidās sniegt precīzus ziņojumus, jo tie varētu izraisīt augstāko pārvaldes posmu neapmierinātību;
- ideoloģija var sairt un pastāvošās iekārtas mīti un simboli — zaudēt savu noturību;
- stingra ideoloģijas ievērošana var novest pie lēmumiem, kas iekārtai nav izdevīgi, jo netiek ņemti vērā reālie apstākļi un

vajadzības;

- mazinoties ierēdņu kompetencei un darba rezultātiem, vai arī pārmērīgas uzraudzības un birokrātisma dēļ diktatoriskās iekārtas funkcionēšana var kļūt lēna un neefektīva;
- iekārtas iekšējie personīgie, institūciju vai politiskie konflikti var to iedragāt vai pat sagraut;
- pastāvošie apstākļi, ierobežojumi, doktrinārisms un represijas var izraisīt neapmierinātību inteligences un studentu vidū;
- vienkāršie iedzīvotāji, kas agrāk atbalstījuši diktatūru, ar laiku var kļūt apātiski vai skeptiski noskaņoti;
- kamēr diktatoriskā iekārta ir jauna, ir nepieciešams laiks, lai tā nostiprinātos, un šajā periodā iekārta ir viegli ievainojama, to var iedragāt vai arī apgrūtināt tās darbību;
- kļūdu iespējamību palielina pārliedzīgā lēmumu pieņemšanas un pārvaldes struktūru centralizācija, kad daudzi lēmumi ir atstāti pārāk mazas cilvēku grupas pārziņā;
- ja režīms uzsāk decentralizēt lēmumu pieņemšanu un pārvaldi ar nolūku pārvarēt daļu no šīm problēmām, tad tam seko tālāks centrālās pārvaldes sairums un bieži vien rodas jauni patstāvīgi varas centri.

Ja arī šie kritiskie punkti vēl nenodrošina režīma sabrukumu, tie tomēr parāda, ka arī diktatoriska iekārta ir ievainojama. Šos kritiskos punktus ir iespējams atrast un vērst pret tiem atbilstošus pretošanās veidus. Tāda darbība ir savienojama ar sabiedrisko aizsardzību.

Galvenais iemesls, kāpēc sabiedriskā aizsardzība var izrādīties sekmīga cīņā ar brutālu diktatūru, ir tas, ka pat galēja politiskā iekārta nevar būt pilnīgi neatkarīga no saviem pavalstniekiem. Sabiedriskā aizsardzība ir stratēģija, kas domāta atturēšanai no pakļāvības, sadarbības un paklausības diktatoriskajiem valdītājiem.

Nevardarbīgā pretestība ir tikusi izrādīta totalitārajām un citām diktatoriskajām iekārtām tīri improvizētā veidā — bez apmācībām, sagatavošanās un zināšanām. Tādi totalitārie valdītāji kā Hitlers īpaši centās — tiklab savā zemē kā starptautiski — radīt sava režīma visvarenības iespaidu, lai nepieļautu varbūtējo pretošanos.

Gatavošanās sabiedriskajai aizsardzībai.

Ir nepieciešams sabiedrības atbalsts, lai varētu pieņemt lēmumu par sabiedrisko aizsardzību un gatavošanos tai, jo šāda veida aizsardzībā visa sabiedrība kļūst par nevardarbīgu karaspēku. Ir būtiski, lai šo aizsardzību aktīvi atbalstītu un tajā iesaistītos plaši

iedzīvotāju slāņi, kā arī svarīgākās institūcijas. Iedzīvotājiem ir gan jāgrīb, gan arī jāspēj aizstāvēt savu sabiedrību no draudiem tās brīvībai un neatkarībai.

Tas, ka ir nepieciešama iedzīvotāju gatavība aizsardzībai, vēl nenozīmē, ka sava iekārta un sabiedrība viņiem jāuzskata par ideālu. Tas nozīmē tikai, ka viņiem savu iekārtu jāuzlūko par labāku, nekā tā, ko varētu nodibināt pučisti vai ārvalstu iebrucēji. Tas nekas, ja iedzīvotāji atzīst, ka viņu sabiedriskajai iekārtai vēl ir daudz nepilnību — svarīgi ir, lai viņi ticētu, ka visas vēlamās izmaiņas var veikt paši demokrātiskā ceļā un nevis uzbrucēji.

Ja miera laikā tiek uzlaboti sabiedrības sociālie, politiskie un saimnieciskie apstākļi, tad krīzes situācijā parasti ir mazāk neapmierinātu cilvēku grupu, kas noskaņotas sadarboties ar uzbrucējiem, un arī visu iedzīvotāju gatavība aizsardzībai ir lielāka. Savukārt, pasākumi, kas tiktu veikti, lai palielinātu sabiedriskās aizsardzības efektivitāti — tādi kā cilvēku dzīves apstākļu uzlabošana un plašāka iedzīvotāju iesaistīšana sabiedrisko institūciju darbā un aizsardzībā veicinātu demokrātijas darbību. Tātad sabiedriskās aizsardzības politika nerada pretrunas starp aizsardzības interesēm un sabiedrības vajadzībām.

Kā rāda iepriekš aplūkotie piemēri no Vācijas, Francijas, Čehoslovākijas un Padomju Savienības vēstures, improvizēta nevardarbigā nesadarbošanās un pretošanās dažkārt ir bijusi ļoti sekmīga. Tomēr ar augstiem ideāliem un entuziasmu vien ir par maz, lai nodrošinātu uzvaru. Tagad ir kļuvis iespējams balstīties ne vien uz entuziasmu, bet arī uz sabiedriskās aizsardzības teoriju un līdz ar to palielināt nesadarbošanās un pretošanās panākumus.

Tas nenozīmē, ka spontānai darbībai nav vietas šajā politikā. Labi motīvi un radošs entuziasms var palīdzēt, taču tas jāizmanto uzmanīgi, jo tie var izraisīt arī nevēlamas sekas. Spontāna rīcība var pamudināt cilvēkus novirzīties no labi pārdomātas stratēģijas, pievērst uzmanību mazāk svarīgiem jautājumiem un darbībai, radīt situācijas, kurās nežēlīgas represijas prasa nevajadzīgus cilvēku upurus; un mudināt pretošanās aktivistus uz vardarbību, kas mazinātu sekmīgas aizstāvēšanās izredzes. Lai spontānā rīcība būtu "produktīva", tai jābalstās uz disciplīnu un uz nevardarbigās cīņas metožu, kā arī izvēlētas sabiedriskās aizsardzības stratēģijas pamatīgu izpratni.

Sabiedriskā aizsardzība būs sekmīga tad, ja, balstoties uz nevardarbigās cīņas taktikas, uzbrucēju iekārtas un tās kritisko punktu izpēti, iedzīvotāji un institūcijas iepriekš sagatavosies, plānos un veiks apmācības. Šī politika būs jo stiprāka, jo pamatīgāka un kvalitatīvāka būs sagatavošanās tai.

Tādēļ būtu nepieciešams izstrādāt plašu izglītošanas programmu visai valstij, kurā tiktu plānota sabiedriskās aizsardzības darbība un mērķi. Vajadzētu mudināt cilvēkus apgūt šo aizsardzības politiku gan individuāli, gan grupās, kā arī pārrunāt to ģimenēs, dzīvesvietās un organizācijās. Šo izglītības darbu varētu veikt gan dažādu līmeņu valdības iestādes, gan arī neatkarīgās institūcijas — tādas kā skolas, baznīcas, arodbiedrības, biznesa organizācijas, laikraksti, televīzija u.tml. Ļaudis tiktu informēti un censtos arī paši noskaidrot, kādas ir šīs aizsardzības politikas pamatiezīmes, kādā veidā tā tiek īstenota, kas ir nepieciešams, lai tā izdotos, un kādi būtu tās rezultāti. Tas palīdzētu cilvēkiem izlemt, vai viņi vēlas tādu aizsardzību, un ja vēlas, tad palīdzētu arī tai sagatavoties.

Dažām arodu grupām būtu nepieciešama īpaša apmācība. Speciālas instrukcijas par to, kādā veidā savu konkrēto darbību un profesionālos pienākumus saistīt ar efektīvām nevardarbīgās pretestības formām, būtu vajadzīgās sakaru un transporta strādniekiem, baznīcu darbiniekiem, policistiem, armijas virsniekiem un karavīriem (ja armija pastāv), izglītības darbiniekiem, iespiedējiem, rūpnīcu menedžeriem, strādniekiem u.c.

Šajos sagatavošanās darbos sava loma būtu ne vien iedzīvotājiem un noiektu profesiju pārstāvjiem, bet arī sabiedriskās aizsardzības speciālistiem. Sabiedriskās aizsardzības speciālistu apmācībai būtu jānotiek dažādos līmeņos un ar atšķirīgiem mērķiem — sākot ar to iemaņu apgūšanu, kas vajadzīgas vietējiem aizsardzības darbiniekiem un beidzot ar asas stratēģiskās domāšanas attīstīšanu, kas nepieciešama, lai izplānotu plašas kampaņas. Lai attīstītu šādu stratēģisko domāšanu, būtu nepieciešamas speciālas un dziļākas studijas.

Sabiedriskās aizsardzības speciālistiem varētu būt īpaša loma pretestības organizēšanā krīzes situācijās. Dažos gadījumos šie speciālisti varētu veikt īpaši bīstamus uzdevumus. Daļa speciālistu varētu palikt rezervē, lai vadītu pretestību turpmākajos cīņas posmos. Tomēr sabiedriskās aizsardzības galvenais spēks ir visi iedzīvotāji. Iedzīvotājiem jāspēj turpināt aizsardzības cīņas pēc pašu iniciatīvas, jo aizsardzības vadītāji parasti ir to cilvēku vidū, kurus uzbrucēji visātrāk apcietina vai citādi neitralizē.

Sagatavošanās sabiedriskajai aizsardzībai nenozīmē tikai instrukciju izdošanu, kuras izstrādātu centralizētā vadība un īstenotu zemākie posmi. Lai aizsardzības stratēģija būtu efektīva, ir nepieciešama pretestības potenciāla izpēte daudzās jomās — tādas kā transporta sistēma un personāls, valdības iestādes, skolas, saziņas līdzekļi utt. Šās izpētes mērķis būtu noskaidrot pos-

mus, kuros nesadarbošanās radītu vislielāko efektu un neļautu uzbrucējiem iegūt varu pār sabiedrību un sasniegt savus konkrētos mērķus. Cilvēki, kuri strādā šajās jomās, vislabāk varētu sniegt informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu lēmumus par pretošanos. Tomēr, lai lēmumi būtu taktiski pareizi, ir jāpārzin arī nevardarbigās rīcības veidi, nevardarbigās pretestības stratēģiskie principi, uzbrucēju vājās vietas, sagaidāmo represiju veidi, tie politiskie jautājumi, kuros nedrīkst piekāpties un citi konkrēti jautājumi.

Ar pagrīdes sakaru sistēmas izveidi, droši vien, vajadzētu nogaidīt līdz krīzes sākumam, lai pretiniekiem būtu grūtāk uzmināt pretošanās personālsastāvu un struktūru. Tomēr miera laikā sabiedriskās aizsardzības speciālisti varētu izmantot "kara spēles", lai savlaicīgi pārbaudītu šīs alternatīvās aizsardzības stratēģijas un taktikas derīgumu. Tāpat varētu izmantot manevrus kuros sabiedriskā pretestība tiktu vērsta pret iedomātu okupāciju vai apvērsumu. Šādi manevri varētu notikt dažādos līmeņos — sākot ar dzīvesvietām, iestādēm, rūpniecām, līdz pat pilsētām, apriņķiem, novadiem un pat visas valsts mērogam.

Sabiedriskajai aizsardzībai būtu nepieciešama arī tehniskā sagatavošanās. Būtu jānodrošina materiāli un iekārtas, kas nepieciešami labas saziņas nodrošināšanai pēc tam, kad uzbrucēji būs sagrābuši laikrakstu redakcijas, radiostacijas u.c. masu saziņas līdzekļus. Jau savlaicīgi varētu paslēpt iekārtas, kas nepieciešamas pagrīdes laikrakstu un pretestības skrejlapu izdošanai, kā arī iekārtas radoraidījumiem. Jau iepriekš vajadzētu vienoties par tādu raidstaciju un tipogrāfiju izvietošanu kādas draudzīgas kaimiņvalsts teritorijā. To varētu paredzēt savstarpējās palīdzības līgums par sabiedrisko aizsardzību. Rezerves pārtikas krājumus varētu decentralizēt un izvietot vietējās noliktavās, jo uzbrucēji varbūt mēģinātu piespiest iedzīvotājus pakļauties, tīšām mērdējot viņus badā, un dažas pretestības metodes (piemēram vispārējais streiks) izjauktu ierastos sadales mehānismus. Būtu jāparedz arī alternatīvi degvielas un ūdens sagādes veidi ārkārtējā situācijā. Tādās valstīs, kurās lauku un mežu rajonos ir ievērojami pārtikas krājumi un cilvēku izmitināšanas iespējas, varētu apsvērt variantus par lielas cilvēku daļas pārvietošanu no lielajām pilsētām uz tiem apvidiem, kuros uzbrucējiem būtu grūtāk viņus pārvaldīt.

Katrā zemē un katrā atsevišķā uzbrukuma gadījumā rastos savs noteikts problēmu un apsvērumu komplekts. Aizsardzības vadītājiem, sabiedriskās pretestības speciālistiem un dažādiem iedzīvotāju slāņiem vajadzētu izlemt, kāda veida sagatavošanās un apmācības ir nepieciešamas un piemērotas konkrētajiem

apstākļiem, un pēc tam izplānot, kā to visu veikt.

Ja sabiedrisko pretestību apzināti pilnveido un sagatavo, tad nevardarbīgās cīņas kā aizsardzības līdzekļa kaujasspējām daudz-
kārt jāpieaug, salīdzinot ar visveiksmīgākajām improvizētajām ne-
vardarbīgajām cīņām pagātnē — tādām kā Polijā 1980.—1989. g.,
Austrumvācijā 1989. g. un Čehoslovākijā 1989.—1990. g. Tāds
pilnveidots cīņas potenciāls būtu varens pretinieka atturēšanas un
aizsardzības līdzeklis.

Ciņas stratēģija

Sabiedriskās aizsardzības veidi.

Sabiedriskās aizsardzības dažādos veidus vispirms var iedalīt divās lielās grupās — "vispārējā pretestība" un "organizētā pretestība".²⁰ Aplūkosim šīs divas grupas.

Labu laiku pirms uzbrukuma ir jāizvēlas un jānorāda iedzīvotājiem svarīgākie gadījumi, kad ļoti nepieciešama pretestība. Šajos gadījumos cilvēkiem un institūcijām vajadzētu pretoties pat tad, ja aizsardzības vadība nesniedz nekādas īpašas instrukcijas. Šo pretestības veidu sauc par "vispārējo pretestību". Gadījumi, par kuriem ir runa, var būt, piemēram, uzbrucēju centieni pakļaut skolas, ierobežot vārda vai reliģijas brīvību, leģitimēt savu režīmu un pārvaldīt sabiedrības neatkarīgās institūcijas.

Vadlīnijas vispārējai pretestībai paredzētu arī, kā rīkoties noteiktās situācijās, kurām nebūtu vajadzīgas īpašas instrukcijas. Šādas situācijas būtu, piemēram, sākotnējās pretestības vadības grupas arestēšana vai iznīcināšana, sakaru pārtrūkšana ar iedzīvotājiem vai nespēja organizēt konkrētas pretestības akcijas.

Papildus "vispārējai pretestībai" svarīgi aizsardzības pasākumi tiktu veikti saskaņā ar vadības grupas īpašiem aicinājumiem vai instrukcijām. Uz šādām instrukcijām balstīto aizsardzību varētu saukt par "organizēto pretestību". Organizētās pretestības formas varētu būt tādas kā, piemēram, iepriekš izplānots masu mītiņš, baznīcas vadītāju pastorāla vēstule ar aicinājumu pretoties, iss simbolisks streiks, aizliegto laikrakstu izdošana vai pretestības radoraidījumi.

Tuđal pēc uzbrukuma lielākā pretestība būtu tajos posmos, kur uzbrucēju prasības saskartos ar cilvēku un institūciju profesionālajiem un amata pienākumiem. Tādas aktivitātes varētu tikt paredzētas vispārējās pretestības vadlīnijās, bet reizēm varētu tikt dotas arī īpašas instrukcijas organizētai pretestībai šajos posmos.

Tāda veida pretestība bieži vien notika tajos konfliktos, kas aprakstīti šīs brošūras 2. nodaļā, kā arī citos gadījumos. Tā, piemēram, iedzīvotājiem uzsākot sabiedriskās aizsardzības politiku, valdības ierēdņi un valsts kalpotāji vienkārši atteiktos izpildīt iebrocēto rīkojumus. Policija, pretojoties atklāti un slēpti, atteiktos

meklēt un arestēt uzbrucēju pretiniekus no patriotu vidus, kā arī bridinātu cilvēkus par draudošajiem arestiem. Policija varētu atteikties pildīt atsevišķas pavēles, pildīt tās pavirši vai arī — galējās situācijās — izaicinoši pretoties uzbrucējiem, atsakoties pildīt jebkādas viņu pavēles.

Strādnieki un menedžeri varētu izmantot streikus, novilcināšanu un tīšu darba traucēšanu, lai nepieļautu savas zemes ekspluatāciju — kā tas notika Rūrā 1923. gadā.²¹ Garīdznieki savos sprediķos runātu par pienākumu atteikties palīdzēt iebrucējiem — kā tas bija Nīderlandē nacistu laikā.²² Ignorējot vai pretojoties nelikumīgajām uzbrucēju pavēlēm, politiķi, valsts kalpotāji un tiesneši neļautu pārņemt viņiem valsts aparātu savā varā — kā tas notika Vācijā, pretojoties Kapa pučam 1920. gadā.²³ Žurnālisti un izdevēji, atsakoties pakļauties cenzūrai, nelegāli iespiestu aizliegtus laikrakstus, ziņu biļetenus un citus izdevumus lielā formātā vai arī daudz mazu sīkformāta iespieddarbu veidā. Šādam pretošanās veidam bija svarīga loma gan revolucionārajās kustībās Krievijā 19. gadsimta beigās, gan arī vairākās nacistu okupētajās zemēs, ieskaitot Norvēģiju, Dāniju, Nīderlandi un Poliju.²⁴ Žurnālisti un tehniskie darbinieki nodrošinātu radiopārraides no apslēptiem raidītājiem — kā tas notika Čehoslovākijā 1968. gada augustā.²⁵

Uzbrucēji drīz vien saprastu, ka viņiem jācīnās ar visaptverošu pretspēku, kas sastāv no civiliedzīvotājiem un daudzajām nepakļāvīgajām sabiedrības institūcijām.

Stratēģijas nozīme.

Šos sabiedriskās aizsardzības ieročus (vai metodes) nedrīkst lietot nesistemātiski, improvizēti vai gluži vienkārši intuitīvi — saskaņā ar cilvēku iegribām, kā arī reaģējot uz atsevišķiem notikumiem. Šīs metodes dos vislabākos rezultātus, ja tās tiks lietotas kā visaptveroša aizsardzības plāna sastāvdaļa, tas ir — kā rūpīgi pārdomāta aizsardzības stratēģija.

Aizsardzības plānošanas gaitā var iepriekš paredzēt uzbrucēju iespējamus mērķus un viņu stratēģiju. Tas atļautu aizsardzības vadītājiem izstrādāt savu kontrstratēģiju un paredzēt pretošanās iespējas pirms vēl uzbrukums sācies. Ir iespējams sagatavot arī alternatīvas stratēģijas un situatīvos plānus*, kas dotu aizstāvjiem iespēju saglabāt iniciatīvu sabiedriskās aizsardzības cīņās. Stratēģiskā izpēte miera laikā daudzkārt palielinātu aizsardzības spējas ārējā vai iekšējā uzbrukuma gadījumā.

Mēģinājums nodrošināt aizsardzību bez stratēģijas izstrādes un

pielietošanas ir pārgalvība. Tas var būt arī bistami. Nevērība stratēģijas izstrādē vai arī sliktas stratēģijas izvēle ir bijis viens no galvenajiem pagātnes nevardarbīgo cīņu neveiksmju cēloņiem. Sabiedriskajā aizsardzībā stratēģija ir tikpat svarīga kā bruņotajā cīņā.

Vispirms ir nepieciešams vispārējs plāns visu piemēroto un atbilstošu resursu koordinēšanai un virzīšanai, lai sasniegtu iecerētos mērķus kādā konfliktā. To šaur par 'tālejošo stratēģiju'. Tajā tiek pievērsta uzmanība aizsardzības morālajam pamatojumam, tiek izvēlēti lietojamie iespaidošānos līdzekļi un sankciju veidi, kā arī rīcības tehnika; tiek izstrādāti pamatprincipi atsevišķo stratēģiju izvēlei, kā arī galveno uzdevumu un resursu sadalei noteiktā konfliktā. Tālejošās stratēģijas ietvaros ir jāformulē atsevišķās 'stratēģijas', kuras domātas konkrētu svarīgu mērķu sasniegšanai vai arī veselu cīņas posmu vadīšanai. Stratēģija ir koncepcija (vai arī vispārējs plāns), kas paredz, kā vislabāk rīkoties, lai sasniegtu iecerētos mērķus kādā konfliktā. Stratēģija tiek izstrādāta, lai vislabāk izmantotu pieejamos resursus un lai mērķi tiktu sasniegti ar vismazākajiem zaudējumiem. Stratēģija paredz — vai, kad un kā cīnīties.

Pēc tam stratēģija tiek īstenota, liekot lietā 'taktiskos plānus' (plānus ierobežotām operācijām) un īpašās akciju 'metodes'.

Sabiedriskās aizsardzības stratēģija ir jāizstrādā ļoti apdomīgi un ar sevišķu rūpību. Ir jāizmanto vislabākie no pieejamiem avotiem, kas izskaidro stratēģiskos principus. Stratēģiem ir ļoti jāizprot nevardarbīgās cīņas būtība un jāpārziņ konkrētā konfliktsituācija. Viņiem arī ļoti jāizjūt aizstāvju un uzbrucēju stiprās un vājās puses.

Sabiedriskās aizsardzības stratēģija.

Pirmā uzbrukuma fāze. Viens no sabiedriskās aizsardzības pamatprincipiem cīņā pret varas uzurpēšanu vai ārvalstu agresiju ir neatzīt uzbrucēju rīcības un pretenziju likumību. Pārvērsts darbībā, šis princips nozīmē masveida nesadarbošanos un nepakļaušanos. Taču tā vēl nav aizsardzības stratēģija. Vispārējā nesadarbošanās un pretošanās ir jāpīlīnveido un to var iestrādāt vairākās stratēģijās.

Stratēģija mainīsies atkarībā no aizsardzības cīņas rakstura. Tā, piemēram, aizsardzības stratēģija pret valsts apvērsumu, iespējams, nedaudz atšķīrsies no tās, kas domāta aizsardzībai pret ārvalstu militāro iebrukumu. Cīņā pret apvērsumu ārkārtīgi svarīgi ir izvērst tūlītēju, spēcīgu un pamatīgu aizsardzību, lai pučisti netiktu atzīti par likumīgo valdību un lai viņi nespētu pārņemt

savā varā valsts aparātu un sabiedrību kopumā.

Runājot konkrētāk, aizsardzībai pret apvērsumu būtu vajadzīga stratēģija, kas paredz pretošanos pučistiem un viņu uzbrukumam. Apvērsuma sākumā pilsoņi var atteikties atzīt uzurpatoru valdību, neatzīt viņu pretenziju likumību un nepakļauties, kā arī rīkot masveida sabiedriskos protestus, streikus un pilsonisko nepakļaušanos. Valsts kalpotāji un policija var atteikties strādāt pučistu labā, un karavīri var nepiedalīties nelikumīgajā uzbrukumā. Vietējās rajonu un provinču pārvaldes varētu oficiāli pasludināt apvērsumu par nelikumīgu un atteikties atzīt pučistu izdotās pavēles un rīkojumus. Saskaņā ar iepriekš noslēgtiem starptautiskiem līgumiem citas valdības varētu liegt pučistiem diplomātisko atzišanu un paziņot par ekonomiskās palīdzības pārtraukšanu. Šis pretestības formas, ja tās tiek konsekventi īstenotas, var aizkavēt pučistu nostiprināšanos un būt par cēloni apvērsuma mēģinājuma neveiksmei, kā to parādīja šīs brošūras 2. nodaļā aprakstītie gadījumi. Lai nostiprinātu savu varu, pučistiem ir jāpanāk, ka ievērojama sabiedrības daļa atzīst viņu pretenziju likumību un sadarbojas ar viņiem. Ja šādas likumības atzišanas un sadarbošanās nav, tad pučs var nomirt "politiskā badā".

Arvalsts iebrukuma gadījumā sākotnējā periodā var izmantot līdzīgu, bet ne gluži tādu pašu stratēģiju. Viens no iespējamajiem variantiem ir "nevadarbīgais zibenskarš". Šī stratēģija, ko sauc arī par "totālo nesadarbošanos", ir lietojama tikai īpašos sabiedriskās aizsardzības cīņas posmos. Tā ir stratēģija, kas paredz kategorisku un pilnīgu nesadarbošanos ar uzbrucējiem un būtībā ir līdzīga tai, kuru ieteicams lietot cīņā pret apvērsumiem. To var lietot aizsardzības cīņā uzbrukuma sākumā ar nolūku pārsteigt uzbrucējus, demonstrējot sagaidāmās cīņas mērogus un intensitāti. Šai stratēģijai būs arī saziņas funkcija — tā informēs uzbrucēju vadību par to, ka gaidāma nopietna un grūta cīņa un ka tāpēc viņiem labāk būtu atkāpties. Pretinieku karavīriem un ierēdņiem, no kuriem gaida neapmierinātību un dumpjus, šī stratēģija liktu saprast, ka viņu dzīvības netiks apdraudētas.

Šo stratēģiju var īstenot ar daudziem nevadarbīgiem ieročiem — tādiem kā vispārējais streiks, saimnieciskās darbības pārtraukšana* (kurā iesaistās gan strādnieki, gan menedžeri), pilsētu evakuācija, demonstratīva palikšana mājās, politiskās sistēmas paralizēšana, stūrgalvīga pirmsiebrukuma kārtības un likumības ievērošana (ignorējot to, ko censtos ieviest uzbrucēji), plaša demonstrantu izešana ielās (vai arī, gluži otrādi, pilnīga neizešana ielās), masveidīga uzbrucēju karavīru un ierēdņu musināšana, izaicinoša laikrakstu izdošana, kā arī radio un televīzijas programmu

pārraidīšana — ar ziņojumiem par uzbrukumu un pretestību u.c.

Tomēr šīs metodes, ar kuru palīdzību ļoti labi var paust pretestības nolūkus un paņēmienus, parasti ļoti reti — ja vispār — ir pieliekamas, lai piespiestu uzbrucējus ātri atkāpties. Turklāt, ja vispārējais streiks vai arī saimnieciskās darbības pārtraukšana turpinās ilgāku laiku, tad tie var apdraudēt sabiedrības spēju izturēt šo aizsardzību. Tādēļ pret iebrukumu vērsta pilnīgas nesarbošanās stratēģija nevarētu būt nepārtraukta. Drīzāk to vajadzētu lietot aizsardzības sākumposmā, pēc tam apturēt un rezervēt iespējamai lietošanai kādā vēlākā cīņas posmā. Piemēram, šo stratēģiju atkal varētu likt lietā pēc tam, kad uzbrucēji pastrādājuši kādas sevišķas negēlības, vai arī situācijā, kad masveidīga un aktīva pretestība varētu dot uzbrucējiem galīgo triecienu.

Parasti totālās nesarbošanās stratēģijas turpināšana ilgāku laiku ir piemērotāka valsts apvērsumu gadījumos (kurus vajadzētu censties uzvarēt jau pašā sākumā) nekā cīņā pret ārējiem iebrucējiem, kuru politiskā spēka bāze neatrodas tajā zemē, kas aizstāvas.

Cita stratēģija, kas domāta sākumposmam cīņā pret ārējiem iebrucējiem, ir "saziņas un brīdinājuma" stratēģija. Tajā tiktu izmantotas runas un simboliski akti, lai darītu zināmu gribu pretoties, parādītu, kāda veida aizsardzība tiks izmantota, un mudinātu uzbrucējus atkāpties. Lai īstenotu šo stratēģiju, var lietot šādus līdzekļus: skrejlapas, vēstules, radio un televīzijas pārraides, pārrunas, laikrakstus, plakātus, karogus, diplomātiskos vēstījumus, paziņojumus Apvienoto Nāciju Organizācijas sanāksmēs, citu valstu vai organizāciju palīdzību, vēstījumus un lozungus, kā arī īpašas demonstrācijas, kurās tiktu pausta cilvēku nostāja, pārvarot valodas barjeru. Šīs darbības būtu adresētas uzbrucēju karavīriem un vadībai, savas zemes iedzīvotājiem un iespējamām uzbrucēju atbalstītājiem savā zemē.

Ja arī nevardarbigā zibenskara stratēģijai neseko ātra uzvara, aizstāvji tomēr būs sasnieguši kaut ko nozīmīgu, proti, viņi būs mobilizējuši savus spēkus un darījuši pretiniekiem zināmu gan apņēmību pretoties, gan arī savas aizsardzības politikas īpašo raksturu. Šie sasniegumi būs līdzīgi saziņas un brīdinājuma stratēģijas rezultātiem. Līdz ar to būtu laiks pievērsties citādai stratēģijai — tādai, kas vairāk piemērota turpmākajām ilgstošajām cīņām un ar kuras palīdzību varētu neļaut uzbrucējiem sasniegt viņus konkrētos mērķus.

Ilgstošā cīņa. Lai arī cik labi būtu sagatavota sākotnējā aizsardzības kampaņa, to jāuzskata tikai par pirmo posmu

cīņai, kas — līdzīgi bruņotai karadarbībai — var prasīt ilgāku spraigu pūliņu periodu, lai sasniegtu uzvaru. Ja, sastopoties ar sākotnējo pretestību, uzbrukums netiek apturēts, tad ir nepieciešama stratēģijas maiņa, lai būtu iespējama ilgstoša aizsardzība.

Aizsardzības plānotājiem tad vajadzēs izstrādāt tādu stratēģiju, kas neļautu uzbrucējiem sasniegt viņu konkrētos mērķus. Protams, viens no svarīgākajiem uzdevumiem visos sabiedriskās aizsardzības gadījumos būs neļaut ienaidniekiem pārņemt valsts aparātu un izmantot to savu mērķu sasniegšanai. Savukārt, ja, piemēram, uzbrucēju mērķis ir ekonomiskā ekspluatācija, tad aizsardzības plāni jāizstrādā tā, lai to nepieļautu. Ja noteiktas pretošanās formas tiek izmantotas ar nolūku neļaut uzbrucējiem sasniegt viņu konkrētos mērķus, tad tā ir "selektīvās pretestības" stratēģija, ko reizēm sauc arī par "pretestību mezglu punktos".

"Totālā nesadarbošanās" nav piemērota stratēģija ilgstošai cīņai, un to jāpietaupa īpašiem cīņas posmiem, kā jau tas tika parādīts, runājot par nevardarbīgo zibenskaru. Turpretim ilgstošā cīņā vieglāk īstenojama un gala rezultātā sekmīgāka būtu tāda aizsardzības stratēģija, kurā tiktu izmantota enerģiska un prasmīga selektīvā pretestība, kā arī uzbrucēju ierēdņu un karavīru demoralizēšana.

Stratēģijas maiņa.

Konkrētā aizsardzības cīņa var būt isāka vai ilgāka, atkarībā no dažādiem faktoriem. Kā jau minēts, noteiktos cīņas posmos var būt nepieciešama sabiedriskās aizsardzības stratēģijas maiņa — gan lai spētu pretoties jauniešiem uzbrucēju nolūkiem un paņēmieniem, gan lai labotu pieļautās kļūdas, gan arī lai izdevīgi izmantotu negaidītas priekšrocības, vai arī kāpinātu aizstāvju pretestības spēku un iespaidu. Tāpat kā militārā konfliktā, arī sabiedriskajā aizsardzībā ir nepieciešams reāls spēks un aizsardzības potenciāls.

Tas, ka aizsardzība notiek ar nevardarbīgiem un nevis vardarbīgiem līdzekļiem, vēl nepadaris aizstāvjus uzbrucējiem miļus. Gluži otrādi, var gadīties, ka agresora grūtības, sastopoties ar šāda veida cīņu, ne vien liek viņiem vēlēties, lai aizstāvji labāk lietotu vardarbību, bet var arī viņus pamudināt uz nežēlīgām represijām. Aizstāvjiem jābūt gataviem, ka uzbrucēji lietos visus līdzekļus, kas, pēc viņu domām, varētu apturēt, neutralizēt vai sagraut pretestību.

Sabiedriskās aizsardzības cīņotājiem ir jābūt gataviem būt neatlaidīgiem savā cīņā par spiti jebkādam represijām. Vislabāko aizsardzību nodrošina neatlaidīgas pretošanās un stingrās nevardarbīgās disciplīnas kombinācija. Tieši šī kombinācija var panākt, lai

uzbrukumus ienaidniekiem pārāk daudz izmaksātu; tā var neļaut uzbrucējiem sasniegt viņu mērķus un piespiest viņus atkāpties. Atsevišķos gadījumos stingra nepiekāpība un disciplīna var pat novest pie uzbrucēju spēku un režīma sairuma.

Kaut arī dažas sabiedriskās aizsardzības cīņas var būt samērā īsas, kā to parāda 2. nodaļā aprakstītie gadījumi, tomēr aizstāvjiem ir jābūt gataviem ilgstošai un grūtai cīņai. Ciešot nežēlīgas represijas un upurus, zināma iedzīvotāju daļa var zaudēt drosmi, cīņas gribu un pagurt, kā tas notika improvizētajā vācu cīņā Rūrā 1923. gadā.

Ilgstošas aizsardzības cīņas laikā var rasties nepieciešamība vairākkārt mainīt stratēģiju, lai uzturētu aizstāvju cīņas gribu, sparīgumu un efektivitāti. Var, piemēram, noņemt atbildību par sabiedrisko akciju rīkošanu no vienas iedzīvotāju grupas, kura ir pagurusi, un uzlikt to citai, kura ir vairāk piemērota cīņas smaguma nešanai. Iespējams arī kādu laiku ievirzīt aizsardzības cīņu nedaudzu vai šaurāku uzdevumu veikšanai, lai varētu mazliet atslēgt lielāko iedzīvotāju daļu.

Pat nelabvēlīgākajos apstākļos ir svarīgi, lai aizsardzības cīņa kaut kādā veidā turpinātos. Vissmagākajos apstākļos aizsardzība var izpausties kā "pretestība kultūras jomā", kad cilvēki cenšas saglabāt svarīgus sava dzīves veida elementus, kā arī valodu, sabiedrisko iekārtu, ticējumus un paradumus. Pretestība nedrīkst apstāties arī tad, ja aizsardzības institūcijas un organizācijas, kas veidoja pretestības pamatstruktūru, ir neitralizētas, ir nokļuvušas uzbrucēju ietekmē vai arī ir sagrautas. Vārds "padošanās" neietilpst sabiedriskās aizsardzības vārdu krājumā. Īpaši smagu represiju laikā nevardarbīgus aizsardzības pasākumus var veikt mazas — arī pagaidu — grupas vai atsevišķi cilvēki. To sauc par "mikro-pretestību".²⁶

Tādos drūmos laikos ir svarīgi uzturēt tautas cīņas garu, tās vēlēšanos atgūt varu un pārliecību, kaut vai nedrošu, ka tas būs iespējams. Ir nepieciešami rūpīgi pētījumi par to, kā vislabāk rīkoties ekstrēmās situācijās. Nesenā tautu cīņas gribas atdzimšana, lai atgūtu zaudēto neatkarību, kas tika sekmīgi demonstrēta Baltijā, Austrumeiropā un Viduseiropā, kā arī daudzās bijušajās Padomju republikās, ir liecinājums tam, ka gaišākas dienas var būt sagaidāmas, kaut arī dzīve reizēm var šķiet traģiski bezcerīga. Sabiedriskās aizsardzības dalībniekiem vienmēr jācenšas izveidot arvien spēcīgāku pretestību.

Pat grūtos cīņas periodos ir iespējamās nemanāmas, bet svarīgas pārvērtības, kas var palīdzēt aizstāvjiem. Tādas var būt, piemēram, pieaugošas šaubas, iekšējas nešaskaņas un šķelšanās uzbru-

cēju nometnē. Ar laiku apstākļi var mainīties un var sākties negaidīti notikumi, kad jaunas pretestības iniciatīvas un atjaunota cīņas griba un enerģija noved pie liela mēroga aizsardzības akciju atsākšanās.

Labvēlīgas notikumu virzības gadījumā dažkārt rodas vajadzība pēc drošākas cīņas stratēģijas. Kā jau minēts, ir jāizmanto pretinieku vājums vai arī pašu aizstāvju pieaugušie spēka krājumi. Tā, piemēram, aizstāvji varētu uzsākt jaunas selektīvās pretestības kampaņas un izvērst cīņu plašākā frontē. Noteiktos posmos aizstāvji var palielināt spiedienu uz uzbrucēju karavīriem un ierēdņiem, lai viņi vairs nebūtu uzticami varas instrumenti. Ja uzbrucēju vara vai cīņas griba ir ievērojami mazinājusies, tad varbūt ir pienācis laiks jaunam nevardarbīgam zibeņskaram vai pilnīgas nesadarbošanās kampaņai. Neatkarīgi no tā, vai tas būtu pēdējais trieciens uzbrucējiem vai arī tikai vēl viena cīņas fāze, pēc kuras atkal sekotu selektīvās pretestības stratēģija, — jebkurā gadījumā aizstāvjiem rūpīgi jāapsver, kā novest cīņu līdz veiksmīgam atrisinājumam.

Stratēģijas jautājumi ir daudzveidīgāki un sarežģītāki nekā šeit parādīts, un cilvēkiem, kuriem jāpieņem stratēģiski lēmumi, vajadzētu pievērsties citiem, pilnīgākiem pētījumiem.²⁷ Sabiedriskās aizsardzības plānotājiem nepieciešams ne vien dziļi apgūt nevardarbīgās cīņas dinamiku, bet arī kļūt par vērīgiem un gudriem stratēģiem. Zināšanas un spēja analizēt ļautu viriem dot vislielāko ieguldījumu aizsardzības cīņā.

Disciplīna, represijas un panākumi

Nepieciešamība izvairīties no vardarbības.

Gadījumos, kad aizstāvji paļaujas tikai uz sabiedrisko aizsardzību, bieži vien var rasties vēlēšanās pielietot arī vardarbīgas metodes pret uzbrucējiem vai kolaborantiem. Var likties, ka kopējā aizsardzība būs stiprāka, ja citādi nevardarbīgā cīņa tiks papildināta ar dažiem vardarbīgiem līdzekļiem. Savukārt, sastopoties ar vardarbīgām apspiešanas metodēm, daži pretestības dalībnieki, izmisuma dzīti, var iestāties par vardarbību. Citi varbūt aizstāvēs ideju, ka valstiskās neatkarības jēdziens sevī ietver arī valsts spēju izveidot un vadīt bruņotos spēkus.

Neviens no šiem argumentiem nav īsti pareizs un paļaušanās uz tiem var nest nelaimi. Šo uzskatu aizstāvji varbūt ir patiesi, taču viņi parāda neizpratni jautājumā par nevardarbīgās cīņas stratēģiju, proti, ka drošsirdīga cīņa ir jāsavieno ar nevardarbības disciplīnu*. Ja konfliktā vardarbību sāk lietot tā puse, kas pamatā cīnās ar nevardarbīgiem līdzekļiem, tad rezultāti tai var būt ļoti nelabvēlīgi. Abas cīņas metodes — vardarbīgā un nevardarbīgā — darbojas pilnīgi atšķirīgos veidos. Vardarbīgas cīņas uzvaras nosacījumi, tādi kā plaši postījumi un ienaidnieku karavīru nogalināšana, grautu nevardarbīgās cīņas panākumus.

Politiskā dzīudzīta* process (par to būs runa vēlāk šajā nodaļā) un īpašie nevardarbīgo akciju tehnikas pārmaiņu mehānismi tiktu kavēti vai pat pagriezti atpakaļ, ja pretestības dalībnieki ķertos pie vardarbības. Panākumi sabiedriskajā aizsardzībā ievērojamā mērā ir atkarīgi no aizstāvju neatlaidības, cīnoties tieši ar savām metodēm. Ja aizstāvji uzsāk vardarbību, tad viņi faktiski pieņem pretinieku cīņas noteikumus. Līdz ar to iniciatīva tiek atdota ienaidniekam.²⁸

Ja pretestības dalībnieki uzsāk vardarbīgu metožu izmantošanu, tad uzbrucēji to izmantos kā "attaisnojumu" represijām, kuras viņi gribēs lietot jebkurā gadījumā. Tad agresori droši vien apgalvos, ka viņi glābj valsti no terorisma vai pilsoņu kara un sargā "likumību un kārtību". Vardarbība starptautiski tiks pasludināta par "pašaizsardzību" pret "vardarbīgiem uzbrukumiem" (kaut arī apgalvojums par "pašaizsardzību" īstenībā tiks izmanto-

1. aizsargs agresijai).

Pretestības dalībnieku vardarbība var arī palīdzēt apvienot uzbrucēju zemes iedzīvotājus un viņu brunotos spēkus kopējā nostājā. Starptautiskās simpātijas un atbalsts aizstāvjiem var ievērojami mazināties. Arī pašu zemes iedzīvotāju vēlēšanās un gatavība piedalīties aizsardzības cīņā, droši vien, būs mazāka tad, ja pretestībā tiks izmantota vardarbība, nekā gadījumā, ja cīņa būtu pilnīgi nevardarbīga.

Savukārt, nevardarbīgās pretestības principu ievērošana visdrīzāk veicinātu simpātijas un atbalstu, mazinātu upuru skaitu, izraisītu neapmierinātību un pat dumpjus pretinieku karaspēkā, kā arī iesaistītu nevardarbīgā cīņā vislielāko iespējamo dalībnieku skaitu.

Valdība, politiskā policija, okupācijas ierēdņi u. tml. bieži vien tiešām cenšas izprovocēt pretestības dalībniekus uz vardarbību, jo saprot, ka tā grauj nevardarbīgās pretestības iedarbību un spēku. Vardarbība vai vardarbīgi nolūki bieži vien tiek nepatiesi piedēvēti pretestības dalībniekiem. Nežēlīgu represiju mērķis jo bieži ir pamudināt uz vardarbīgu reakciju. Ja ar nežēlīgām represijām nepietiek, lai izprovocētu vardarbīgu pretestību, tad pretinieku policija var pagādāt viltus liecības — ieročus, spridzekļus, dokumentus u. tml. — ar nolūku "pierādīt" pretestības dalībnieku vardarbīgos mērķus.

Citos gadījumos pretestības grupās tiek iefiltrēti provokatori, kas mudina uz vardarbību vai pat izdara vardarbības aktus ar nolūku "pierādīt", ka pretestības dalībnieki tiešām rīkojas vardarbīgi. Tā, piemēram, Krievijas impērijas laikā "ohranka" (cariskās Krievijas slepenpolicija), cīnoties pret somu neatkarības kustību, iesūtīja tajā provokatorus ar uzdevumu pastrādāt vardarbības aktus pret krieviem, kā arī provocēt somus uz vardarbību. Tā mērķis bija attaisnot mežonīgas represijas.²⁹

Nacisti (kuriem uz to būtu vismazāk tiesību) nepārtraukti piedēvēja vardarbību saviem pretiniekiem — gan pašu zemē, gan ārpus tās — kā ieganstu visnežēlīgākai vardarbībai un agresijai.³⁰

Represijas kā solis pretim uzvarai.

Saskaņota nesadarbošanās un pretošanās var nopietni apdraudēt agresorus. Uz to viņi parasti atbild ar represijām. Šādu represiju nesenie traģiskie piemēri ir padomju karavīru pastrādātās slepkavības Viļņā un Rīgā 1991. gada janvārī. Nevardarbīgā pretošanās bieži vien saistīta ar upuriem, kas dažkārt ir ievērojami, bet gan drīz vienmēr to ir daudz mazāk nekā tad, ja abas puses lieto var-

darbīgus līdzekļus.

Nevardarbigajās cīņās upuri ir gandrīz vai vienīgi civiliedzīvotāju vidū. Tomēr pieredze liecina, ka ievainoto un nogalināto skaits, lai arī cik liels tas reizēm nebūtu, šajās cīņās arvien ir daudzkārt mazāks nekā tas ir civiliedzīvotāju vidū militārajos konfliktos. Katrs nākamais karš prasa arvien vairāk civiliedzīvotāju upuru, salīdzinājumā ar bojā gājušo militārpersonu skaitu. Tāpēc, ja gribam izvairīties no tik lieliem cilvēku zaudējumiem, kādus nes karš, tad mums jāapsver iespēja ieviest sabiedriskās aizsardzības politiku.

Agresoru represīvie pasākumi — tādi kā arests, ieslodzīšana, piekaušana, ieslodzīšana koncentrācijas nometnēs, apšaušana un nāves sods — ir briesmīgi un traģiski, bet tie vēl nenosaka cīņas iznākumu. Patiesībā pretinieku rīkotās represijas ir pierādījums nevardarbīgo akciju panākumiem, un tas vēl nav iemesls izmisumam, tāpat kā karavīru bojāeja un ievainojumi no ienaidnieku lodēm kara laikā. Bieži vien agresori represijas pastrādā ne vien ar nolūku provocēt pretestības dalībniekus uz vardarbīgu paš aizsardzību, bet arī lai sagrautu pretestību un iebiedētu cilvēkus. Ķīniešu sakām vārds pauž: "Nokauj vistu, lai iebiedētu pērtiķi". Taču ja pretestības dalībnieki un iedzīvotāji neļaujas iebiedēšanai un nekļūst paklausīgi un pasīvi, tad represijas savu mērķi nerasniedz.

Ja represijas tiek vērstas pret pretestību, kuras dalībnieki saglabā nevardarbības disciplīnu, tad tām reizēm ir pilnīgi pretējs efekts nekā apspiedēji cerējuši. Šādā situācijā pretinieku vardarbība un represijas mēdz vērsties pret viņiem pašiem. Krasais pretstats starp apspiedēju brutalitāti un pretestības dalībnieku nevardarbīgo izturēšanos apspiedēju rīcību atklāj visnelabvēlīgākajā gaismā.

Šādā situācijā aizsākas īpašs process, ko sauc par "politisko dziudzītsu". Tā kā uzbrucēju vardarbīgās represijas neizraisa ne pretestības dalībnieku padošanos un bēgšanu, nedz arī vardarbību no viņu puses, tad vardarbība politiski pavēršas pret tās pastrādātājiem. Šis process parasti pastiprina šķelšanos pašu uzbrucēju rindās, vairo vienotību un pretestību aizstāvju un viņu atbalstītāju vidū, kā arī simpātijas un palīdzību no citu valstu un starptautisko organizāciju puses. Politiskā dziudzītsa process ir novērots daudzos nevardarbīgās cīņas gadījumos. Piemēram, speciālo policijas vienību pastrādātā nevardarbīgo demonstrantu nežēlīgā apspiešana čehu un slovaku "samta revolūcijas" laikā 1989. gada 17. novembrī Prāgā izsauca enerģisku politisku pretsparu stingrās linijas komunistu režīmam.³¹

Ar vardarbību pretinieki nekad nespēj īsti piekļūt tādai pretestībai, kuru veic disciplinēti un nevardarbīgi cīnītāji. Ja represijas pamudina vēl lielāku cilvēku skaitu pievienoties pretestībai, tad sabiedrisko aizstāvju skaits var pieaugt tiktāl, ka tas vairs nav uzveicams. Pašu uzbrucēju atbalstītāji var kļūt neapmierināti, kļūt nepaklausīgi vai pat pāriet pretestības dalībnieku pusē. Policisti var atteikties turpināt represijas, ierēdņi var atstāt darbu, un galējās situācijās pretinieku karavīri var pat sadumpoties. Līdz ar to masveidīgā nevardarbīgā pretošanās uzbrucēju vadību ir padarījusi bezspēcīgu.

Starptautiskais atbalsts.

Politiskā dziudžītsa process var stimulēt vai nostiprināt nevardarbīgai pretestībai labvēlīgu starptautisko sabiedrisko domu. Tā, savukārt, var veicināt ilgstošāku un labvēlīgāku notikumu atspoguļojumu ziņu apskatos un reizēm arī ierosināt starptautisko diplomātisko un ekonomisko spiedienu pret uzbrucējiem. 'Solidaritātes' darbības sākumposmā Polijā KOR (Strādnieku aizsardzības komiteja, kas tika likvidēta 1981. gadā), kā arī "Solidaritātes" dramatiskās streiku un protesta aktivitātes palīdzēja noturēt uzmanības centrā šo nevardarbīgo tautas pretošanās kustību komunistu režīmam.

Starptautiskais atbalsts dažkārt var veicināt nevardarbīgo cīņu panākumus. Tā, piemēram, tiek uzskatīts, ka starptautiskas ekonomiskās sankcijas pret Dienvidāfriku, jo sevišķi no 1986. līdz 1991. gadam, palielināja iekšējo Dienvidāfrikas pretaparteida kustību radīto ekonomisko un politisko spiedienu uz Pretorijas valdību.

Tomēr nevajadzētu ļauties ilūzijām par starptautiskās sabiedriskās domas vai pat starptautiskā diplomātiskā un ekonomiskā spiediena iespējām. Ir bijuši gadījumi, kad agresori un diktatori ir nekaunīgi turpinājuši apspiešanu un represijas vai pat uzsākuši jaunas nežēlīgas akcijas par spīti pasaules sabiedrības nosodījumam.

Ietekmīgi spēki daudzos limeros stāv ceļā mazākām nācijām, kas cenšas atgūt vai nosargāt savu neatkarību. Tā, piemēram, savu mērķu nepārprotamā taisnīguma apziņas pārņemtie lietuvieši, šķiet, sagaidīja, ka pasaule tūlīt un ar sajūsmu apsveiks neatkarības deklarāciju 1990. gada martā. Tomēr neviena valdība nes-teidzās atzīt jauno valsti. Sekoja smagi mēneši ar jauniem agresijas aktiem, pretestību un dažkārt — upuriem. Tikai pēc 1991. gada neveiksmīgā augusta puča Lietuva saņēma pelnīto plašo atzišanu.

Starptautiskajā jomā valstīm ir daudzas atšķirīgas intereses, kas neļauj tām aktīvi atbalstīt nevardarbigās pretestības kustības. Jo sevišķi tas sakāms par militārajām lielvalstīm, kuras bieži vien nevēlas atbalstīt separātiskās kustības citās lielvalstīs. Ar to izskaidrojama ļoti ilgā — līdz 1991. gada septembrim Amerikas Savienoto Valstu valdības nevēlēšanās atzīt Baltijas valstu neatkarību un nevēlēšanās līdz pat 1992. gada februārim atzīt Ķīnas aneksijas apdraudētās Tibetas neatkarību.

Sabiedriskā aizsardzība stipri palīdzētu aktivizēt pasaules sabiedrisko domu un atbalstu. Valstis, kuras aizstāvētos ar nevardarbiem līdzekļiem, labprāt saņemtu jebkādu nevardarbīgo atbalstu un palīdzību. Tomēr katrai valstij vispirms ir jāpaļaujas uz saviem spēkiem, lai izcīnītu uzvaru un atzišanu. Aizsardzības cīņas jāplāno un jāvada efektīvi un atbildīgi, lai pat tad, ja nav kaut cik ievērojamas starptautiskās palīdzības, aizstāvji tomēr gūtu uzvaru.

Panākumi.

Aizsardzības panākumi ir atkarīgi no vairākiem būtiskiem faktoriem. Starp tiem minami tādi kā griba pretoties; iedzīvotāju saliedētība; uzbrukumam pakļautās sabiedrības spēks; cilvēku spēja turpināt pretestību, ievērot nevardarbības disciplīnu un izturēt represijas; uzbrucēju ievainojamās vietas un gudra aizsardzības stratēģija.

Uzbrukumam sagatavotas tautas un tās institūciju pretestība beigās var izrādīties uzbrucējiem nepārvarama. Tad uzbrucēju mērķi paliek nesasnēgti. Uzbrucēju mēģinājumi nodibināt savu varu pār iekaroto sabiedrību cieš neveiksmi un noved viņus politiskā "lapsēņu pūznī". Represiju turpināšana okupētajā zemē ierosinātu turpmāko pretestību. Pastāvīgi pieaugtu to "pavalstnieku" skaits, kas nesadarbotos un nepaklausītu. Galu galā kļūtu skaidrs, ka aizstāvji uzvarēs un ka viņu brīvība būs pat vēl stiprāka un noturīgāka nekā pirms krīzes.

Ja uzbrucēji nespēj nospīst uz ceļiem zemi, kas aizsargājas ar sabiedriskiem ieročiem, tad uzbrucēju valdītāju, karavīru un ierēdņu vidū var rasties nenoteiktības un neapmierinātības noskaņojums. Pašu uzbrucēju saliedētība un viņiem izrādītais atbalsts var sairt, nopietni vājinot viņus tai paša laikā, kad aizsardzības spēki ir pieauguši. Kad uzbrucēji saprot, ka var zaudēt, viņi var uzsākt nežēlīgas akcijas ar nolūku sakaut aizsardzības spēkus vai arī niknuma un vilšanās dzīti. Citos gadījumos, redzot, ka uzvaru gūt nav iespējams, uzbrucēji var mēģināt atkāpties pirms iestājusies pilnīga sakāve. Ekonomiskās izmaksas var izrādīties

pārāk augstas, lai attaisnotu nelielus guvumus, bet politiskie zaudējumi var būt pilnīgi nepieņemami.

Kaut arī aizstāvjiem nevajadzētu sagaidīt pārāk daudz no starptautiskā atbalsta, tomēr noteiktos apstākļos starptautiskais spiediens var vēl tālāk vājināt apspiedējus un nostiprināt sabiedriskās aizsardzības dalībnieku pozīcijas.

Panākumu gadījumā sabiedriskā aizsardzība novestu pie iebrucēju teritoriālās atkāpšanās vai pie uzurpatoru režīma sabrukuma. Šī uzvara iestātos pašas sabiedrības tiešas aizsardzības rezultātā. Tad atklātos, ka šķietamā vara, kas it kā tika viegli iegūta, izvietojot uzbrucēju bruņotos spēkus, ir bijusi ilūzija.

Šajās nodaļās sabiedriskās aizsardzības iespējamie veidi ir parādīti tikai lielās līnijās un ilustratīvi. Katram gadījumam būtu savas īpašas iezīmes. Protams, katrā situācijā uzbrucējiem būtu atšķirīgi mērķi. Skaidrs, ka nav iespējama kāda viena noteikta recepte visiem gadījumiem. Būtu svarīgi jau miera laikā sagatavot situatīvos plānus, kas paredzēti atšķirīgu uzbrukumu veidu atvairīšanai, kā arī apsvērt iespējamās stratēģijas dažādu draudu un notikumu apstākļos.

Uzvara šādā cīņā gaida tikai tos, kuri sabiedrisko aizsardzību ir pārvērtuši par pilnveidotu un ietekmīgu politisko ieroci. Sabiedrisko aizstāvju sakāve vienmēr ir iespējama, gluži tāpat kā sakāve gadās arī konvencionālajā karā. Tomēr daudzi fakti liecina, ka apņēmības pilnai tautai ir lielākas iespēja gūt panākumus ar mazākiem materiāliem zaudējumiem un upuru skaitu, ja tiek izmantota sabiedriskās aizsardzības politika nevis bruņotās cīņas metodes.

Pārāks aizsardzības veids

Virspartijiskā pieeja sabiedriskajai aizsardzībai

Neatkarīgi no tā, vai tiek veidota sabiedriskā pretestība kā kopējās aizsardzības politikas sastāvdaļa vai arī tiek aizstāvēta ideja par pāreju uz pilnīgu sabiedriskās aizsardzības politiku, šāda priekšlikuma izstrādāšana, apsvēršana un attiecīgā likuma pieņemšana nedrīkst balstīties uz kādu ideoloģisku vai politisku pozīciju. Tā vietā sabiedriskās aizsardzības alternatīva ir jāparāda un jānovērtē "virspartijiski",³² nesaistot to ar kādu doktrīnu vai šauru grupu. Īpaši jāuzsver, ka šo politiku nekādā ziņā nevajadzētu piedāvāt kā pacifisku vai pretmilitāru koncepciju. Gluži pretēji — vairākās valstīs tieši armijas virsnieki ir izrādījuši nopietnu ieinteresētību un labvēlīgu attieksmi pret šo politiku. Ja sabiedriskās aizsardzības alternatīvu piedāvā, balstoties uz tās iespējamo praktisko vērtību un bez ideoloģiskās bagāžas, tad tāds sabiedriskās pretestības komponents vai pilna sabiedriskās aizsardzības politika var gūt plašu atbalstu lielā demokrātiskās sabiedrības politiskā spektra daļā — ja ne visu politisko virzienu vidū.

Ir pietiekošs pamats cerēt, ka sabiedriskās aizsardzības politika gūs plašu atbalstu sabiedrībā, kā to parādīja Zviedrijas parlamenta vienbalsīgais lēmums 1986. gadā par "nemilitārās pretestības" komponenta iekļaušanu valsts "totālās aizsardzības" politikā.³³ (Turpretim septiņdesmito gadu sākumā Zviedrijā nevardarbigās cīņas izmantošanu aizsardzībā aizstāvēja tikai dažu politisko virzienu pārstāvji. Tā rezultātā — saskaņā ar pēdējā aizsardzības ministra Svena Andersona izteikumiem — šī aizsardzības veida nopietna izskatīšana aizkavējās par desmit gadiem).

Pēc tam, kad sabiedriskā aizsardzība ir pieņemta kā aizsardzības komponents vai kopējā aizsardzības politika, virspartijiska pieeja būtu nepieciešama arī, lai panāktu dažādu uzskatu cilvēku un grupu atbalstu sabiedriskās aizsardzības attīstībai un ieviešanai. Ikvienai sabiedrības daļai vajadzētu spēlēt svarīgu lomu ne vien sabiedriskās aizsardzības izvērtēšanā, bet arī sagatavošanā un ieviešanā. Jāatceras, ka tieši sabiedrības dažādās neatkarīgās organizācijas un institūcijas, nevis īpaši profesionālie spēki, būs atbildīgi par šīs aizsardzības politikas īstenošanu. Tādēļ izšķiroša

nozīme sabiedriskās aizsardzības politikas izvēšanā un ieviešanā ir šo dažādo neatkarīgo institūciju atbalstam un līdzdalībai, neatkarīgi no to reliģiskajām, politiskajām un citām atšķirībām.

Kādi ir iespējamie varianti sabiedriskās aizsardzības politikas ieviešanai Baltijā, Austrumeiropā un Viduseiropā, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzībā?

Tādās valstīs kā Krievija, Polija, Ungārija un Čehoslovākija, kurām jau ir lieli bruņotie spēki, ātra un pilnīga sabiedriskās aizsardzības ieviešana faktiski nav iespējama. Tomēr militārās aizsardzības politikas papildināšana ar sabiedriskās pretestības komponentu ievērojami palielinātu pat šo valstu spēju sevi aizsargāt tiklab pret iekšējiem, kā ārējiem draudiem. Sabiedriskās pretestības komponents nedaudz palielinātu militārās aizsardzības noturīgumu, ļautu pieņemt valsts finansiālajām iespējām atbilstošu aizsardzības budžetu, kā arī palīdzētu saglabāt valsts patstāvību aizsardzības jautājumos. Turklāt tādās valstīs, neatkarīgi no to ārējās aizsardzības politikas, sabiedriskās pretestības komponents ievērojami palielinātu spēju aizsargāties pret valstu apvērsumu mēģinājumiem.

Valstīs ar jau esošu militāro potenciālu pāreju no militārās aizsardzības politikas uz sabiedrisko aizsardzību dēvē par "pārbrūņošanu". Tā nav "atbrūņošana", ja ar to saprot pastāvošā aizsardzības potenciāla (nejaukt ar militārajiem ieročiem) samazināšanu un atmešanu. Kaut arī zināmos pārbrūņošanās posmos notiktu iepriekšējo militāro sistēmu samazināšana, tomēr reālā aizsardzības spēja nevis samazinātos, bet gan palielinātos, jo tiktu ieviesta par militāro pārākā sabiedriskās aizsardzības sistēma.

Tādās valstīs, kam šākotnēji ir ievērojams militārā spēka potenciāls, pilnīga sabiedriskās aizsardzības ieviešana parasti notiktu pakāpeniskas pārbrūņošanās ceļā. Vispirms militārā aizsardzība tiktu papildināta ar nelielu sabiedriskās pretestības komponentu. Pēc tam šo nelielo komponentu varētu pamazām izvērst gan tam atvēlēto uzdevumu, gan paredzamo darbību ziņā. Visbeidzot militāros aizsardzības komponentus varētu atzīt par liekiem un pat traucējošiem un tāpēc no tiem pilnīgi atteikties.

Šādas pārejas laikā rastos zināmas problēmas. Ja sabiedriskās pretestības komponenti tiek iekļauti aizsardzībā līdzās militārajiem, tad vardarbīgās un nevardarbīgās cīņas apvienošanai piemītošo pretrunu dēļ militārās un sabiedriskās aktivitātes vajadzētu maksimāli nošķirt. Šo nošķiršanu vismaz daļēji varētu panākt, attālinot abus aktivitāšu veidus laikā, piemēram, nevardarbīgā cīņā pret iebrucēju varētu sākties pēc tam, kad beigtos militārā pretestība; yai arī varētu sadalīt uzdevumus, paredzot sabiedrisko

aizsardzību cīņai pret apvērsumiem, bet militāros līdzekļus atstājot cīņai pret ārējiem agresoriem. Šāda veida sadalījums gan vēl nav pilnīgi apmierinošs no aizsardzības efektivitātes viedokļa, un būtu vēl jāapsver, kā novērst spriedzi starp abiem aizsardzības veidiem.

Nule aplūkotais pārbrūņošanās modelis gan nav pielāgojams gadījumos, kad valstij nav nekāda ievērojama militārā potenciāla. Jaunās neatkarīgās valstis — tādas kā Lietuva, Latvija un Igaunija, kuras nesāņem "mantojumā" bruņotos spēkus, var brīvi izvēlēties tādu aizsardzības politiku, kas būtu tām vispiemērotākā, kuru tās varētu atļauties un kas būtu pietiekoši iedarbīga. Šis valstis varbūt vēlēties uzreiz ieviest pilnīgu sabiedriskās aizsardzības politiku — kaut vai tāpēc, ka tām nav nekādu reālu iespēju nopietni aizstāvēt savas tautas pret varbūtējiem uzbrucējiem ar militāriem līdzekļiem. Varbūt tas ir tādēļ, ka tām nav militāro līdzekļu, kā arī saimniecisko iespēju tos sagādāt, vai arī tāpēc, ka varbūtējiem agresoriem ir milzīgi bruņotie spēki. Iespējams, ka sabiedriskā aizsardzība ir to vienīgā reālā aizsardzības iespēja. Tādā gadījumā izšķiršanās par sabiedriskās aizsardzības ieviešanu un gatavošanās tai varētu drīz sākties.

Pilnas sabiedriskās aizsardzības ieviešanai tādās valstīs, kurām nav izveidotu militāro sistēmu*, būtu vairākas ievērojamas priekšrocības. Nepieciešamās ekonomiskās izmaksas būtu nelielas. Tai pašā laikā sabiedriskā aizsardzība nodrošinātu daudz augstāku atturēšanas un aizsardzības potenciālu nekā varētu panākt ar militāriem līdzekļiem (jo sevišķi attiecībā pret šo valstu iespējamiem pretiniekiem).

Cits svarīgs iemesls, kāpēc jaunajām neatkarīgajām valstīm, kurām pagaidām nav militāro sistēmu, nevajadzētu steigties tās izveidot, ir saistīts ar iekšējo demokrātiju šajās zemēs. Ja, teiksim, jaunizveidotais vai paplašinātais militārais sektors arī nespēs reāli nodrošināt ārējo aizsardzību, tad tam tomēr paliks zināma loma valsts iekšienē. Proti, tas būtu ļoti ietekmīgs spēks attiecīgajā sabiedrībā un varēs kļūt par represiju ieroci. Kā jau minēts, valsts apvērsumā tāds spēks var vērsties pret demokrātisko valdību. Tāds pavērsiens aptumšotu grūti izcīnīto neatkarību.

Savukārt, sabiedriskā aizsardzība nebūtu saistīta ar tāda militārā sektora izveidošanos, kas būtu spējīgs rīkot valsts apvērsuma mēģinājumus. Turklāt šī politika radītu iedarbīgus līdzekļus, kas atturētu vai sakautu jebkārus politiskos apvērsumus vai izpildvaras pārstāvju mēģinājumus sagrābt varu. Šī spēja apkarot apvērsumus, kā arī iedzīvotāju un sabiedrības institūciju iesaistīšanās sabiedriskajā aizsardzībā, veicinātu vitālākas iekšējās demokrātijas attīstību.

Ja šis valstis, kurām nav ievērojama militārā potenciāla, mēģinātu vienlaicīgi radīt nopietnu militārās, kā arī sabiedriskās aizsardzības potenciālu, tad varētu rasties sarežģītas problēmas. Grūtības radītu nepieciešamība sadalīt ierobežotos materiālos un cilvēku resursus (kaut arī sabiedriskās aizsardzības politika vienmēr būs daudz lētāka). Turklāt, kā jau iepriekš minēts, militārā un sabiedriskā aizsardzība bieži vien ir grūti savienojamas; reālā ciņā militāriem līdzekļiem piemīt tendence mazināt nevardarbigās ciņas panākumus.

Ciņa pret apvērsumiem un citiem varas uzurpēšanas mēģinājumiem.

Visās Austrumietropas un Viduseiropas zemēs, Baltijā, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzībā pastāv nepieciešamība nodrošināt pret iekšējiem uzbrukumiem. Tradicionālie militārie aizsardzības līdzekļi nekādu drošību šai ziņā nesniedz — ja nerunājam par pilsoņu karu, kuru demokrātiskie spēki parasti zaudē. Kā iepriekš minēts, sabiedriskā aizsardzība, iespējams, ir visefektīvākais paņēmieni, kā nepieļaut varas sagrābšanu valsts iekšienē. Tā var izpausties gan kā valsts apvērsums, gan arī kā karstāvokļa izsludināšana ar nolūku apturēt demokratizācijas tendences.

Nelikumīga varas sagrābšana ir labi zināma parādība Baltijas, Austrumu un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju Savienības vēsturē. Krievijā lielieki nāca pie varas 1917. gada oktobra valsts apvērsuma rezultātā. Lietuvā 1926. gadā labējās ievirzes armijas virsnieki ieviesa ārkārtējo stāvokli un padzina valdību.³⁴ Čehoslovākijas komunistiskā partija sagrāba varu 1948. gadā apvērsuma ceļā, un Polijā militārais apvērsums 1981. gada 12. decembrī ievadīja pret "Solidaritāti" vērstu nežēlīgu represiju posmu.

Minētajām valstīm ir iemesls ieviest sabiedrisko aizsardzību, lai aizkavētu un novērstu iekšējos uzbrukumus jaunajām demokrātijām. Pašlaik vairākās šo reģionu zemēs iedzīvotāji ir politiski aktīvi, un ciņas par neatkarību un demokrātiju ir jāvušas viņiem apzināties savu spēku. Ir pietiekoši iemesli uzskatīt, ka viņi spētu izvērst sekmīgu sabiedrisko aizsardzību pret varbūtējiem mēģinājumiem nākotnē gāzt jaunizveidotās konstitucionālās demokrātiskās valdības, kā to rādīja apvērsuma sakāve Padomju Savienībā 1991. gada augustā.

Trīs no 2. nodaļā aprakstītajiem improvizētās, uz nesadarbošanos balstītās aizsardzības vēsturiskajiem prototipiem bija vērsti pret valsts apvērsumiem. Vācijā (1920. g.), Francijā (1961. g.) un Padomju Savienībā (1991. g.) improvizētā sabiedriskā pretestība

apliecināja savu spēju sakaut iekšējos uzbrukumus. Iepriekš izplānota un sagatavota aizsardzība pret apvērsumiem varētu būt vēl daudz efektīvāka.

Interese par sabiedrisko aizsardzību.

Vai ir reāli sagaidīt, ka Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzības zemēs radīsies un pieaugs interese par sabiedriskās aizsardzības iespējām — tiklab iedzīvotāju, kā valdību vidū? Ir pazīmes, kas ļauj apstiprinoši atbildēt uz šo jautājumu.

Pēdējos trīs gadu desmitos dažādās valstīs ir ievērojami pieaugusi interese gan par sabiedrisko pretestību kā militārās aizsardzības komponentu, gan arī par pilnas sabiedriskās aizsardzības politiku. Tagad ir fakti, kas liecina, ka šī interese, lai arī vēl pieticīga, tomēr ir sasniegusi augstāku līmeni tiklab sabiedrībā, kā arī politiskajās, militārajās un valdības aprindās.

Dažās Rietumeiropas valstīs un ASV nelielā mērogā jau noris pētījumi par šiem jautājumiem. Politisko aprindu un valdības interese bieži vien apsteidz zinātnieku darba tempus. Austrija, Šveice un Dienvidslāvija katrā savā laikā ir iekļāvušas šo pretestības veidu (dēvējot to dažādos vārdos) kā nelielu sastāvdaļu kopējā aizsardzības politikā. Pēdējos gadu desmitos Norvēģija, Dānija, Francija, Nīderlande un Somija ir uzsākušas ierobežotus valdības vai pusoficiālus pētījumus. Zviedrija, kā jau minēts iepriekš, ir iekļāvusi sabiedriskās pretestības komponentu savā "totālās aizsardzības" politikā. Gandrīz visos šajos gadījumos sabiedriskā aizsardzība tikusi uzskatīta par komponentu pārsvarā militārā aizsardzības struktūrā.

Sabiedriskā aizsardzība — sevišķi kā sabiedriskās pretestības komponents — ir atzīta par nozīmīgu risinājumu saistībā ar politiskajām izmaiņām Eiropā. Johans Jergens Holstis, Norvēģijas aizsardzības ministrs, ir sacījis: "Sabiedriskā aizsardzība var ievērojami papildināt tradicionālās militārās aizsardzības formas. Kamēr sagaidāmie milzu postījumi padara iepriekšplānotu liela mēroga karu Eiropā gandrīz neiespējamu, sabiedriskā aizsardzība palīdz atturēt pretinieku no uzbrukuma tadējādi, ka tā palielina varbūtējās okupācijas izmaksas un grūtības. Nesenie notikumi Austrumeiropā ir parādījuši mūsdienu sabiedrības spēju mobilizēt savus iedzīvotājus tādā veidā, kas piesaista visas pasaules tūlītēju uzmanību."³⁵

Pašākumi Lietuvā neatkarības cīņu laikā parāda, ka pilna sabiedriskā aizsardzība tadā valstī ir iespējama. Vairāki būtiski

sabiedriskās aizsardzības elementi bija iekļauti rezolūcijā, ko Lietuvas Augstākā Padome pieņēma 1991. gada 28. februārī. To starpā bija norādījums, ka aktīvās padomju okupācijas gadījumā "spēkā ir vienīgi Lietuvas Republikas Augstākās Padošmes pieņemtie likumi." Kā svarīgākie norādījumi minēti:

1. Uzskatīt par nelikumīgām visas tās valdošās struktūras, kuras Lietuvā izveidojusi PSRS vai tās kolaboranti un par spēkā neesošiem — visus to izdotos un pret Lietuvu vērstos likumus, dekrētus un citus aktus, tiesu lēmumus un administratīvās pavēles.

2. Visām Lietuvas Republikas valdības iestādēm un to kalpotājiem ir pienākums nesadarboties ar okupācijas spēkiem un cilyēkiem, kas kalpo to režīmam.

3. Aktīva okupācijas režīma ieviešanas gadījumā Lietuvas Republikas pilsoņi tiek aicināti kā svarīgākos līdzekļus cīņā par neatkarību izmantot nepakļaušanās, nevardarbigās pretestības, kā arī politiskās un sociālās nesadarbošanās principus.³⁶

Papildus punktā Augstākā Padome tomēr pieļāva varbūtību, ka Lietuvas pilsoņi var izmantot "visas pieejamās metodes un līdzekļus, lai sevi aizsargātu". Ja šie līdzekļi izrādītos vardarbīgi, tad varētu rasties situācija, kas iedragātu koordinētas sabiedriskās aizsardzības vienotību un spēku. Citā punktā Augstākā Padome norādīja, ka, ja būs iespējams, organizēto pretestību vadīs Lietuvas aizsardzības pagaidu vadība. 1992. gada sākumā Lietuvas aizsardzības plānotāji turpināja apspriest sabiedriskās aizsardzības iespējamo lomu savā ilgtermiņa aizsardzības politikā.

Arī Latvijas valdība³⁷ neatkarības cīņu laikā veica pasākumus tādas politikas ieviešanā, kurai bija daudz kopēja ar sabiedrisko aizsardzību. 1991. gada jūnijā Latvijas Augstākā Padome oficiāli nodibināja "Nevardarbigās pretestības centru", kura svarīgākie uzdevumi bija (1) izveidot ārkārtēju sabiedriskās aizsardzības instruktoru un organizētāju struktūru krīzes situācijām, (2) sagatavot rakstiskas instrukcijas rīcībai sabiedriskās aizsardzības cīņas laikā, (3) dot padomus iedzīvotājiem aizsardzības krīzes laikā, (4) izdot materiālus par šo tēmu.³⁸ Pēc Latvijas neatkarības atzīšanas sākās diskusijas par sabiedriskās aizsardzības lomu Latvijas aizsardzībā. Augstākā Padome tajā laikā vēl neņemta lēmumu par minētā centra finansēšanu. Tomēr oficiāli centrs turpināja pastāvēt un aktīva interese par sabiedrisko aizsardzību saglabājās valdības pārstāvju vidū.

Igaunijā 1991. gada janvārī diskusijā par aizsardzības līdzekļiem pret masveidīgu padomju uzbrukumu tika pievērsta uzmanība arī norvēģu cīņai pret nacismu vācu okupācijas laikā. Tajā pa

mēnesī daži valdības un Tautas frontes pārstāvji izstrādāja iedzīvotāju pretestības plānu ar nosaukumu "Pilsoniskā nepakļaušanās", kas tika izplatīts 1991. gada 12. janvārī.

Godījumā, ja sāktos padomju bruņoto spēku militārās akcijas vai arī notiktu apvērsums pret vēlēto valdību, igauņu tautai tika piedāvāti šādi ieteikumi pretestībai: uzskatīt par nelikumīgiem visus rīkojumus, kas ir pretrunā ar Igaunijas likumiem; noteikti nesadarboties un nepakļauties visiem padomju spēku mēģinājumiem nostiprināt savu varu; atteikties sniegt svarīgu informāciju padomju iestādēm un — ja tas var noderēt — noņemt plāksnītes ar ielu nosaukumiem, ceļa zīmes, māju numurus utt.; nelaut izprovocēt neapdomīgu rīcību; rakstiski un vizuāli dokumentēt visas padomju spēku aktivitātes un izmantot visus iespējamus kanālus, lai šādu informāciju saglabātu un nodotu pasaules sabiedrībai; nodrošināt turpmākās darbības iespējas Igaunijas politiskajām un sabiedriskajām organizācijām (piemēram, veidojot dublējošas organizācijas un slēpjot svarīgāko inventāru); atbilstošās situācijās rīkot masu akcijas; veicināt saprašanos ar tiem spēkiem, kas citādi varētu kļūt Igaunijai naidīgi.³⁹

Lietuvā, Latvijā un Igaunijā augsti valdības ierēdņi ir apstiprinājuši, ka šie aizsardzības ieteikumi 1991. gada križu laikā tika izstrādāti, pamatojoties visvairāk uz darbiem par sabiedrisko aizsardzību, kā arī citām idejām.

Pēdējos gados sabiedriskā aizsardzība ir ienākusi praktiskajā politikā un iekļauta "iedomājamā" robežās nacionālās drošības politikas jomā. Tā tas ir gan zinātnisko pētījumu, gan politiskās izvērtēšanas limenī.

Lielākoties neviens vairs nejautā, vai sabiedriskai aizsardzībai ir kāds sakars ar dažādu Eiropas valdību un tautu aizsardzības politiku. Drīzāk tagad tiek jautāts, cik lielā mērā šis pretestības veids būtu jāiekļauj pastāvošajā valsts politikā. Baltijas, Austrumeiropas un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju impērijas zemēs sabiedriskā aizsardzība acīmredzot ir gan aktuāla, gan arī būtiski nepieciešama.

Sabiedriskā aizsardzība ir reāla alternatīva bruņoto spēku un ieroču radišanai un izvēšanai šajā pretrunu pilnajā pasaules daļā. Nevajadzētu sekot tādiem vardarbības piemēriem kā azerbaidžāņu konflikts ar armēņiem Kalnu Karabahas dēļ vai arī karš starp Horvātiju un serbu dominēto Dienvidslāviju 1991. gada beigās. Nevardarbīgā cīņa varētu būt ne vien svarīgs līdzeklis starpnacionālo konfliktu izšķiršanai daudzās zemēs, bet tā varētu būt arī veids, kā pretoties diktatoriskām tendencēm jaunajās neatkarīgajās valstīs, lai novērstu tādu vardarbību, kāda izcēlās neatkarīgajā

Gruzijā 1991. gada beigās un 1992. gada sākumā. Ja bruņojums tiek aizstāts ar nevardarbiem cīņas līdzekļiem, tad pastāvošie konflikti var tikt atklāti atzīti un tos var risināt, izvairoties no savstarpēji iznīcinoša kara briesmām.

Sabiedriskās aizsardzības potenciāla priekšrocību uzskaitīšana vēl nenozīmē, ka tā ir viegli īstenojama aizsardzības politika vai arī ka tai nepiemīt savas problēmas un grūtības. Sabiedrisko aizsardzību, protams, ir jāizpēta tikpat rūpīgi kā jebkuru priekšlikumu par būtiskām izmaiņām aizsardzības politikā. Konkrēti jāpēta daudzās praktiskās problēmas, kas saistītas ar sabiedriskās aizsardzības izmantošanu, paredzamie represiju veidi, jautājums par varbūtējiem upuriem un, visbeidzot, nosacījumi panākumu gūšanai un šo panākumu varbūtība.

Šodienas aktualitāte.

Sabiedriskā aizsardzība var nodrošināt daļēju vai pilnu aizsardzības politiku visām Baltijas, Austrumu un Viduseiropas, kā arī bijušās Padomju Savienības zemēm. Šim valstīm tagad nākas izvērtēt savas aizsardzības vajadzības un iespējas. Pašreizējā situācijā tām vajadzētu rūpīgi novērtēt tās briesmas un grūtības, kas saistītas ar lielu militāro sektoru izveidi vai pievienošanos reģionālajām militārajām savienībām. Sabiedriskā aizsardzība ir alternatīva, kas var palīdzēt pārvarēt šīs grūtības, tai pašā laikā tomēr nodrošinot efektīvus atturēšanas un aizsardzības līdzekļus.

Bez labas aizsardzības politikas šo reģionu jaunās neatkarīgās valstis atkal var nonākt stipru kaimiņu varā vai arī kļūt par iekšējās politiskās un militārās diktatūras upuriem. Tai pašā laikā šo valstu vairākumam nav iespēju nodrošināt labu aizsardzības politiku ar militāriem līdzekļiem. Turklāt, ņemot vērā iespējamo uzbrucēju spēku, ir grūti iedomāties, ka dažas jaunās neatkarīgās zemes — tādas kā Lietuva, Latvija un Igaunija — varētu jebkad izveidot pietiekošu militāro potenciālu, lai atvairītu vai sakautu lielākus agresorus. Pat mēģinājums izveidot šādu potenciālu varētu uzlikt smāgu ekonomisko slogu iedzīvotājiem, līdz ar to radot apstākļus, kas veicinātu iekšēju apvērsumu. Citām jaunajām valstīm, kā piemēram Ukrainai, varbūt ir pietiekoši ekonomiskie resursi, lai izveidotu varenu militāro potenciālu. Ukrainas valdības pārstāvji patiešām ir izteikuši nodomu veidot lielu nacionālo armiju un floti. Tomēr ir grūti neredzēt briesmas, ko sevi slēpj lielu nacionālo bruņoto spēku rašanās reģionos ar izteiktu ekonomisko, sociālo, etnisko un politisko nestabilitāti.

Nemot vērā gadsimtiem ilgo krievu virskundzību, kā arī dažādu

nacionālo un etnisko konfliktu ilgo vēsturi, lielu militāro spēku izveide šajās valstīs — pat ja tie domāti tikai aizsardzības uzdevumiem — gandrīz nenovēršami novedis pie tā, ka kaimiņvalstīs to uztvers kā iespējamu draudu savai drošībai (pat ja abas kaimiņvalstīs būs, piemēram, Neatkarīgo Valstu Sadraudzības locekles). Sabiedriskā aizsardzība ir politika, kas — pilnībā ieviesta — var nodrošināt ļoti stipru aizsardzības potenciālu, neriskējot, ka to varētu pārprast vai uzskatīt par potenciālu draudu citām valstīm. Valsij ar sabiedriskās aizsardzības politiku nav iespēju uzsākt militāru agresiju vai revanšistisku ekspansiju. Šī svarīgā atšķirība varētu dot lielu ieguldījumu labas gribas un sadarbības attīstīšanā starp minētajām valstīm.

Sabiedriskās aizsardzības politikas priekšrocības.

Valsts ar sabiedriskās aizsardzības politiku vai pat tikai ar sabiedriskās pretestības komponentu daudz iegūtu no starptautiskās sadarbības pētījumu, pieredzes, politiskās analīzes, kā arī sagatavošanās un apmācību jomā. Šādas aizsardzības politikas ieviešana attiecīgajai valstij dotu vairākas priekšrocības. Varbūt ir vērts apkopot dažas no priekšrocībām, kuras minētas šajā brošūrā.

Valsts, kas izveidotu savu sabiedriskās aizsardzības potenciālu, neklātu atkarīga aizsardzības jautājumos no kādas citas valsts valdības, kurai varētu būt pašai savi — varbūt pilnīgi nesavienojami — mērķi nākotnes konfliktos. Gluži otrādi, sabiedriskās aizsardzības potenciāls ļautu palielināt vai atgūt patstāvību aizsardzībā, īpaši mazām un vidējām valstīm.

Lēmums par sagatavošanos nevardarbigajai cīņai aizsardzības nolūkos būtu saistīts ar minimālām izmaksām salīdzinājumā ar militārajiem aizsardzības variantiem. Turklāt nevardarbigā cīņa dotu iespēju risināt pastāvošos konfliktus šajās valstīs un starp šīm valstīm, neveicinot karu vai bruņotu konfliktu izcelšanos, kā tas noticis Ziemeļīrijā, Libānā un Dienvidslāvijā. Šis nevardarbigās cīņas iespējas ir svarīgas sabiedriskās aizsardzības politikas priekšrocības.

Sabiedriskās aizsardzības potenciālam ir svarīga nozīme ne tikai aizsardzībā un nacionālās neatkarības nosargāšanā, bet arī pastāvošās demokrātijas dzīvotspējas, nostiprināšanā. Galvenā atbildība par aizsardzību būtu jāuzņemas pašai tautai, un tāpēc šī politika pamudinātu pilsoņus padomāt par to, kurus sabiedrības aspektus ir vērts aizsargāt un kā novērst pastāvošos trūkumus.

Iebrukuma gadījumā sabiedriskā aizsardzība aktivizētu tos

spēkus pretinieku nometnē, kuri agresiju ierobežotu, piemēram, saasinot pretrunas uzbrucēju nometnē un, īpašos gadījumos, pat veicinot pretestību agresijai. Starptautiskais atbalsts valstij, kas pielieto sabiedrisko aizsardzību, radītu vēl vairāk problēmu agresoriem.

Valstis, kuras ieviestu sabiedriskās pretestības komponentus vai pilnu sabiedrisko aizsardzību, kā arī citas labvēlīgi noskaņotās valdības, varētu iepriekš vienoties par palīdzību tai valstij, kura kļūtu par agresijas upuri. To varētu panākt, noslēdzot sabiedriskās aizsardzības savstarpējās palīdzības līgumu. Tāds līgums varētu paredzēt, kāda veida palīdzība būtu sniedzama līguma dalībvalstīm, kas kļuvušas par agresijas upuriem.

Palīdzība varētu paredzēt sākus pasākumus (visus vai dažus no tiem): pētījumu un politiskās analīzes rezultātu apmaiņa par sabiedriskās pretestības komponentu vai pilnas sabiedriskās aizsardzības problēmām un iespējām, kā arī par iespējamiem draudiem valstu drošībai; pārtikas un citu galveno piegāžu nodrošināšana aizsardzības cīņu laikā; radio un televīzijas pārraīžu, kā arī tipogrāfijas jaudu nodrošināšana; diplomātiskā palīdzība (arī ar Apvienoto Nāciju starpniecību), lai ar starptautiskiem pasākumiem ietekmētu uzbrucējus; starptautisku ekonomisko sankciju veicināšana pret uzbrucējiem; medikamentu piegādes un medicīniskās palīdzības nodrošināšana; agresijas gadījumā — saziņas atvieglināšana ar uzbrucēju zemes iedzīvotājiem, viņu informēšana par uzbrukuma un aizsardzības cīņu būtību; pret uzbrukumu vērstas pretestības veicināšana uzbrucēju zemes iedzīvotāju vidū; nepieciešamības gadījumā zināmas finansiālās palīdzības piešķiršana uzbrukumam pakļautajai valdībai un sabiedrībai; patvēruma nodrošināšana tiem vadošajiem darbiniekiem vai iedzīvotāju grupām, kam draud genocīds; apdraudētās valsts zelta krājumu uzglabāšana krīzes laikā; informācijas sniegšana pasaulei par notikumiem uzbrukumam pakļautajā zemē.

Valstis, kas ieviestu labi sagatavotu un spēcīgu sabiedrisko aizsardzību, varētu nodrošināt savas politiskās un aizsardzības sistēmas neatkarību, nepievienojoties nevienai militārai savienībai. Attiecības ar kaimiņvalstīm nesaasinātu bruņošanās sacensību. Lēmumam neveidot militāru uzbrukuma potenciālu būtu nomierinošs iespaids uz šīm valstīm.

Jebkura valsts, lai cik maza vai liela tā nebūtu, var pati pieņemt lēmumu par sabiedriskās aizsardzības ieviešanu, negaidot, kamēr to izdara kaimiņvalstis, jo sabiedriskās pretestības komponenti vai pilna sabiedriskās aizsardzības politika palielina reālo atturēšanos un aizsardzības potenciālu. Kaut arī ir iespējama pakāpeniska šīs

aizsardzības ieviešana kaimiņvalstīs saskaņā ar savstarpēju vienošanos, šāds variants nav obligāti nepieciešams. Šo komponentu vai pilnas sabiedriskās aizsardzības politikas ieviešana var tikt veikta gluži tāpat kā jaunu militāro ieroču apgūšana, negaidot, kamēr kaimiņi izdarīs to pašu. Pēc tam sabiedriskās pretestības komponentu ieviešanas paraugam varētu sekot citas valstis, tādējādi palielinot savu aizsardzības potenciālu un vienlaicīgi mazinot starptautisko spriedzi reģionā.

Sabiedriskās pretestības komponentu ieviešana, kā arī pārbrunošanās uz pilnu sabiedrisko aizsardzību, ja tā notiktu Baltijā, Austrumu un Viduseiropā, kā arī Neatkarīgo Valstu Sadraudzībā, ne vien palīdzētu šīm valstīm izsargāties no ārvalstu virskundzības, bet arī veicinātu decentralizētākas, mazāk elitāras un demilitarizētas Eiropas izveidi. Tā būtu Eiropa, kas labāk spētu ne tikai atturēt pretiniekus no uzbrukumiem un aizsargāties pret tiem, bet arī labāk nosargāt savu iekšējo demokrātiju. Sabiedriskās aizsardzības politika veicinātu ekonomiskās un politiskās varas decentralizāciju, kā arī visu Eiropas kopienas valstu tradicionālo un jaunizveidoto kultūru, dzīvesveidu un valodu saglabāšanu.

Nemot vērā fundamentālās pārmaiņas, kas noris minēto reģionu valstīs, vairums cilvēku, droši vien, piekritīs, ka pašlaik nedrīkst ļauties bezrūpībai. Šīm valstīm būs jārisina nopietni drošības jautājumi, tās nevar ignorēt iespējamos draudus, un tām ir iespēja apsvērt priekšrocības, ko dod jaunā reālistiskā politika.

Sabiedriskā aizsardzība ir alternatīva

- bezpalīdzībai draudu un agresijas priekšā;
- karam (vienalga kā vārdā tas notiek);
- militāri vājāku nāciju padevībai stiprākām nācijām;
- saimnieciskajam sabrukumam, ko izraisītu mēģinājumi apgādāt armiju ar dārgu militāro tehnoloģiju.

Sabiedriskā aizsardzība var nodrošināt spēcīgus atturēšanas un aizsardzības līdzekļus pret varbūtējiem uzbrucējiem, prasot ļoti nelielas izmaksas.

Sabiedriskās aizsardzības komponentu un pilnas sabiedriskās aizsardzības iespēju izpēte ir viens no svarīgākajiem aizsardzības uzdevumiem, kurus šajā pārmaiņu laikā var veikt sabiedrība, tās institūcijas un valdība.

Nemot vērā 1989. un 1990. gada dramatiskos notikumus, kā arī politiskās kustības bijušajās Padomju Savienībai pakļautajās teritorijās, ir nepieciešams radīt jaunu domāšanas veidu par aizsardzības jautājumiem. Tagad tāds jauns domāšanas veids ir radies, un tā konstruktīva un pārdomāta izmantošana varēt, noderēt visiem, kam rūp aizsardzības jautājumi.

Pilnveidojot tautas spēka lietojumu, ir kļuvusi iespējama jauna alternatīva aizsardzības politika, kas ir iedarbīgāka, izsmalcinātāka un spēcīgāka. Tā ir aizsardzības politika, kas balstās uz cilvēkiem, nevis bumbām, uz sabiedrības institūcijām, nevis kara tehnoloģiju un kalpo brīvībai, bet nedraud ar iznīcināšanu. Sabiedriskā aizsardzība ir radoša aizsardzība, kas izmanto tautas spēju palikt sava likteņa noteicējai pat smagu krīžu situācijā.

Piezīmes

¹ Ar zvaigznīti atzīmētie vārdi atrodami terminu vārdnīcā šīs brošūras beigās.

² Ar "Austrumeiropu un Viduseiropu" te pirmkārt apzīmētas agrāk komunistu pārvaldītās zemes: Polija, Čehoslovākija, Ungārija, Rumānija, Bulgārija, Albānija un Dienvidslāvija (kā arī tās pēcteces — tādas kā Slovēnija un Horvātija). Viss, kas sacīts par Neatkarīgo Valstu Sadraudzības dalībvalstīm, attiecināms arī uz Gruziju un tām valstīm — bijušajām Padomju Savienības republiku daļām, kuras tagad prasa neatkarību.

³ Kara laikā Dienvidslāvija zaudēja apmēram 10,6 procentus no iedzīvotājiem. Šajos zaudējumos ieskaitīti arī daudzie savstarpējās partizāņu cīņās kritušie. — Adam Roberts, *Nations in Arms: The Theory and Practice of Territorial Defence*. Second edition (New York: St. Martin's Press, 1986 /1976/), p. 140.

⁴ Par "defensīvo aizsardzību" ir šādi pētījumi: Jonathan Dean, "Alternative Defence: Answer to NATO's Central Front Problems?" **International Affairs**, vol. 64, no. 1 (Winter 1987), pp. 61—88; Stephen J. Flanagan, "Nonprovocative and Civilian-Based Defense," in Joseph S. Nye, Jr., Graham T. Allison, and Albert Carnesale, editors, **Fateful Visions** (Cambridge, Mass.: Ballinger, 1988), pp. 93—109; Frank Barnaby and Egbert Boeker, "Defence Without Offence" (Bradford, England: University of Bradford, Peace Studies Paper No. 8, 1982; Horst Afheldt, **Defensive Verteidigung** (Reinbek, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1983); Anders Boserup, "Non-Offensive Defense in Research", Working Paper No. 5, 1985). Norbert Hannig, "Verteidigung ohne zu Bedrohen," (Universität Stuttgart: Arbeitsgruppe Friedensforschung und Europäische Sicherheit, Paper No. 5, 1986); Hans Heinrich Nolte and Wilhelm Nolte, **Ziviler Widerstand und Autonome Abwehr** (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1984); Lutz Unterseher, **Defending Europe** (Bonn: Studiengruppe Alternative Sicherheitspolitik, 1986).

⁵ Commander Sir Stephan King—Hall, "Common Sense in Defence" (pamphlet) (London: K—H Services, 1960), p. 23. Sers Stefens lietoja šo apzīmējumu rakstot par to, ka atomkarš būtu kaut kas "pamatā un pilnīgi atšķirīgs" no visiem iepriekšējiem kariem.

⁶ Par pamatu šim aprakstam ir izmantoti sekojoši avoti: Wilfred Harris Crook, **The General Strike** (Chapel Hill, N. C.: University of

North Carolina Press, 1931, pp. 496-527; Donald Goodspeed, **The Conspirators** (New York: Viking, 1962, pp. 108-188; Erich Eyck, **A History of the Weimar Republic** (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962), vol. 1, pp. 129-160; Karl Roloff (pseud. : Karl Ehrlich). "Den Ikkevoldelige Modstand: den Kvalte Kapp-Kupet," in K. Ehrlich, N. Lindberg, and G. Jacobsen, editors, **Kamp Uden Vaaben** (Copenhagen: Levin & Munksgaard, Einar Munksgaard, 1937), pp. 194-213; John Wheeler-Bennett, **The Nemesis of Power** (New York: St. Martin's Press, 1953), pp. 63-82. Skat. arī: Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action** (Boston: Porter Sargent, 1973); pp. 40-41 and 79-81.

⁷ Šā apraksta pamatā ir: Adam Roberts, "Civil Resistance to Military Coups," **Journal of Peace Research** (Oslo), vol. xii, no. 1 (1975), pp. 19-36. Visi citāti ir no šī avota.

⁸ Šī apraksta pamatā ir šādi darbi: Wolfgang Sternstein, "The Ruhrkampf of 1923," in Adam Roberts, editor, **The Strategy of Civilian Defence** (London: Faber & Faber, 1967) un U. S. edition: **Civilian Resistance as a National Defense** (Harissburg, Pennsylvania: 1968), pp. 106—135.

⁹ Šī apskata pamatā ir: Robert Littell, editor, **The Czech Black Book** (New York: Praeger, 1969); Robin Remington, editor, **Winter in Prague** (Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1969); un Vladimir Horsky, **Prag 1968** (Stuttgart: Ernst Klett Verlag and Munich: Kösel-Verlag, 1975). Skat. arī: H. Gordon Skilling, **Czechoslovakia's Interrupted Revolution** (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976).

¹⁰ Šo aprakstu par apvērsumu Padomju Savienībā 1991. gada augustā ir sagatavojis Brūss Āženkinss. Tas ir šādu avotu apkopojums: **The Boston Globe**, 1991, 20.—23. augusts; **The Economist**, 1991, 24.—30. augusts; Stuart H. Loory and Ann Imse, **Seven Days That Shook The World**, CNN Reports, (Atlanta: Turner Publishing, Inc.: 1991); **Newsweek**, 1991, 2. septembris; **The New Yorker**, 1991, 4. novembris; **The New York Times**, 1991, 20.—25. aug.; **Time**, 1991, 2. sept.; **The Washington Post**, 1991, 21. aug.;

¹¹ Jan Karski, **The Story of a Secret State** (Boston: Houghton Mifflin Company, 1944).

¹² Karski, **The Story of a Secret State**, p. 235.

¹³ Sk. Gene Sharp, "Tyranny Could Not Quell Them" (pamphlet) (London: Peace News, 1958 and later editions); Magnus Jensen, "Kampen om Skolen," in Sverre Steen, general editor, **Norges Krig** (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1947—1950), vol. III, pp. 73—105; Sverre S. Amundsen, gen. ed., **Kirkenes Ferda, 1942**

(Oslo: J. W. Cappelens Forlag, 1946); un Magne Skodvin, general editor, **Norge i Krig**, vol. 4, **Holdningskamp** by Eilif Nøkleby (Oslo: H. Aschenhoug & Co. (W. Nygaard), 1986), pp. 72—121.

¹⁴ See Magne Skodvin, "Norwegian Nonviolent Resistance During the German Occupation," in Adam Roberts, editor, **The Strategy of Civilian Defense/Civilian Resistance as a National Defense**, pp. 141—151; un Thomas Christian Wyller, **Nyordning og Motstand** (Oslo: Universitetsforlaget, 1958).

¹⁵ Sk., piemēram: Jeremy Bennett, "The Resistance Against the German Occupation of Denmark 1940—1945," in Adam Roberts, editor, **The Strategy of Civilian Defence/Civilian Resistance as a National Defense**, pp. 154—172.

¹⁶ Sk. Robert Littell, editor, **The Czech Black Book**, p. 212.

¹⁷ Citāts no Gražvida Kirvaiša 1991. gada 7. marta vēstules.

¹⁸ Sk. Gene Sharp, "Facing Dictatorships with Confidence," in **Social Power and Political Freedom** (Boston: Porter Sargent, 1980), pp. 91 — 112.

¹⁹ Šis uzskaitījums daļēji ir balstīts uz: Karl W. Deutsch, "Cracks in the Monolith: Possibilities and Patterns of Disintegration in Totalitarian Systems," in Carl J. Friedrich, **Totalitarianism** (New York: Universal Library, Grosset & Dunlap, 1964) pp. 308 — 333.

²⁰ Sk. Lars Porsholt, "On the Conduct of Civilian Defence," in T. K. Mahadevan, Adam Roberts, and Gene Sharp, editors, **Civilian Defence: An Introduction** (New Delhi: Gandhi Peace Foundation and Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1967), pp. 145, 149.

²¹ Sk. Sternstein, "The **Ruhrkampf** of 1923," pp. 106—135.

²² Sk. Werner Warmbrunn, **The Dutch Under German Occupation 1940—1945** (London: Oxford University Press and Palo Alto, California: Stanford University Press, 1963), pp. 160—161.

²³ Sk. Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action**, pp. 40—41 and 80—81.

²⁴ Sk. Franco Venturi, **Roots of Revolution** (New York: Alfred A. Knopf and London: Weidenfeld and Nicolson, 1960), pp. 178—179 and 748—749 n. 134; Hugh Seton-Watson, **The Decline of Imperial Russia, 1855—1914** (New York: Praeger, and London: Methuen, 1952) passim.; Leonard Schapiro, **The Communist Party of the Soviet Union** (New York: Random House and London: Eyre & Spottiswoode, 1960), passim.; Magne Skodvin, "Norwegian Nonviolent Resistance During the German Occupation," pp. 143—144; Hans Lühn, **De Illegale Avisene** (Oslo and Bergen: Universitetsforlaget, 1960); Hans Kirchoff, Henrik S.

Nissen, and Henning Poulsen, **Besaettlestidens Historie** (Copenhagen: Forlaget Fremad, 1964), pp. 113ff.; Werner Warmbrunn, **The Dutch Under German Occupation, 1940—1945**, pp. 221—258; Jan Karski, **The Story of a Secret State**, pp. 236 and 264—274.

²⁵ Sk. Robert Littell, editor, **The Czech Black Book**; and Royal D. Hutchinson, **The Radio and the Resistance: A Case Study from Czechoslovakia** (Hellerup, Denmark: Institute for Peace and Conflict Research, 1970).

²⁶ Jēdzienu "mikropretestība" (micro-resistance) ir ieviesis profesors Arne Ness. Sk. Arne Naess, "Non-military Defence and Foreign Policy" in Adam Roberts, Jerome D. Frank, Arne Naess, and Gene Sharp, "Civilian Defence" (London: Peace News, 1964), p. 42, n. 6

²⁷ Sikākus sabiedriskās aizsardzības stratēģijas izklāstus sk. Gene Sharp, **Civilian-Based Defense: A Post-Military Weapons System** (Princeton, N. J.: Princeton University press, 1990, pp. 89—111; Gene Sharp, **Making Europe Unconquerable: The Potential of Civilian-based Deterrence and Defense** (Cambridge, Mass.: Ballinger Books, 1986), pp. 88—118, (London: Taylor & Francis, 1985), pp. 113—151; and Adam Roberts, "Civilian Defence Strategy" in Adam Roberts, editor, **The Strategy of Civilian Defence / Civilian Resistance as a National Defense**, pp. 215.—251. Citi avoti norādīti grāmatā: Sharp, **Making Europe Unconquerable** (Ballinger edition), pp. 160—161, n. 1.

²⁸ Plašāku izklāstu sk. Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action**, pp. 586—620.

²⁹ William Robert Miller, **Nonviolence: A Christian Interpretation** (New York: Association Press, 1964), p. 247.

³⁰ Sk. Jacques Delarue, **The Gestapo** (New York: William Morrow, 1964), pp. 7—10, 34—46, 173—177, 191—192, and 268 inc. n.; Alan Bullock, **Hitler** (New York: Harper and Row and London: Odhans, 1964), pp. 262—274, 376, 443—466, 482—485, and 546—547; Fritz Tobias, **The Reichstag Fire** (New York: G.P. Putnam's Sons, 1964); William L. Shirer, **The Rise and Fall of the Third Reich** (New York: Simon and Schuster and London: Secker and Warburg, 1962), pp. 191—196, 304, 336, 339, 342, 357, 361—363, 377, 383, 387—388, 406, 427, 443—444, 464, 472, 518—520, 546—547, 554 inc. n., 563, 577, 579 n., 582, 593—595, 602, 604, 615, 756, and 941; Gerald Reitlinger, **The Final Solution** (New York: A. S. Barnes, 1961), 10—15, 100, 309, 330—331, 348, and 361; Edward Crankshaw, **Gestapo** (New York: Viking, and London: Putnam, 1956), pp. 101—102, 109—111, 160,

177, and 191—192.

³¹ **New York Times**, 15 December 1989, p. A 17.

³² Jēdzienu "virspartijisks" (transpartisan) ir ieviesis Brūss Dženkinss.

³³ Zviedrijas parlamenta un valdības izveidotās Nemilitārās pretestības komisijas uzdevumi tika noteikti Zviedrijas valdības dekrētā "SPS 1987: 199 Förordning med instruktion för delegationen för icke — militärt motstånd" 1987. gada 23. aprīli.

³⁴ Georg von Rauch, **The Baltic States: The Years of Independence 1917—1940** (London: C. Hurst Co. and Berkeley: University of California Press, 1974), p. 120.

³⁵ Johan Jørgen Holst, "Civilian-Based Defense in a New Era" (Monograph No. 2, Cambridge, Massachusetts: The Albert Einstein Institution, 1990), pp. 14—15.

³⁶ Parlamenta informācijas birojs Viļņā, Lietuvā. Tulkots Lietuvas informācijas centrā Bruklinā, Ņujorkā. Laidiens N°145, 1991. gada 28. februāri.

³⁷ Autors lieto jēdzienu "valdība" savā zemē ierastajā nozīmē, saskaņā ar kuru valdība ir augstākās likumdošanas, izpildvaras un tiesas institūcijas. — Tulk. piezīme.

³⁸ Vēstule no Oļģerta Eglīša, 1991. gada 7. oktobri.

³⁹ Stivena Hakslija (Steven Huxley) nepublicēts ziņojums, 1991. g. 21. februāri, kas veidots no intervijām ar igauņu pētniekiem, valdības padomniekiem, Tautas frontes darbiniekiem un Mājas sargu organizācijas dalībniekiem.

Sabiedriskās aizsardzības terminu vārdnīca *

* Šī vārdnīca sastādīta, izmantojot Alberta Einšteina Institūta izstrādāto "Sabiedriskās aizsardzības un ar to saistīto terminu vārdnīcu", kā arī Džina Šarpa grāmatu "Nevardarbigās rīcības politika" (The Politics of Nonviolent Action, Part 2, Boston, 1973, pp. 147—148, 152—155, 388—390, 423—433). — Tulk.

Atomizēšana (atomization) — sabiedrības sašķelšana izolētos indivīdos, padarot viņus neaizsargātus valsts represīvā aparāta priekšā un, līdz ar to, viegli ietekmējamus un vadāmus. Šo paņēmieni izmantojušas abas galvenās totalitārās sistēmas XX gadsimtā — fašisms un komunisms.

Atturēšana (deterrence) — iespējamo uzbrucēju atturēšana no agresijas, pārliecinot viņus par to, ka uzbrukuma mērķi var palikt nesasniegti un uzbrukuma cena var būt pārāk augsta.

Atturētājs (deterrent) — faktors, kas izraisa atturēšanas efektu.

Brāļošanās (fraternization) — nevardarbigu ciņu dalībnieku draudzīga personīgā attieksme pret pretinieku karavīriem, policistiem un zemākajiem ierēdņiem, tai pašā laikā turpinot pretestību un tišus centienus pamudināt pretiniekus uz neuzticamību savai vadībai.

Civilās institūcijas (civil institutions) — visas nemilitārās sabiedrības institūcijas: valsts iestādes, sabiedriskās organizācijas, baznīcas, skolas utt.

Ekonomiskais boikots (economic boycott) — ekonomisko darbību — pirkšanas, pārdošanas, pakalpojumu sniegšanas — pārtraukšana.

Ekonomiskā nesadarbošanās (economic noncooperation) — atteikšanās turpināt vai uzsākt noteikta veida ekonomiskās attiecības. Ekonomiskās nesadarbošanās formas ir ekonomiskais boikots un streiks.

Ekonomiskās darbības pārtraukšana (economic shutdown) — visu ekonomisko attiecību apturēšana pilsētā, reģionā vai valstī tādā mērā, kas izraisa tautsaimniecības paralīzi.

Izīšana (disintegration) — viens no četriem nevardarbigās

ricības pārmaiņu mehānismiem. Iziršanas gaitā nevardarbīgo cīnītāju pretinieku politiskā iekārta izirst vai sabrūk, jo viņiem nav pieejami nepieciešamie politiskā spēka avoti.

Maršs (march) — organizēts gājiens, kam ir noteikts galamērķis, piemēram, valdības iestāde, kurai demonstranti grib iesniegt savas prasības vai protestu.

Metode (method) — nevardarbīgās ricības konkrētā forma, piemēram, protesta vēstule, skrejlapa, pikets, marš, mītiņš, boikots, streiks, nodokļu nemaksāšana u.c.

Mikropretestība (micro-resistance) — nevardarbīgā pretestība, ko veic atsevišķi cilvēki vai ļoti nelielas, bieži vien, pagaidu grupas.

Militārā sistēma (military system) — armija, flote un visi citi bruņotie formējumi, militārās institūcijas, kā arī aizsardzības stratēģija, plāni, ar aizsardzību saistītie valsts likumi utt.

Nesadarbošanās (noncooperation) — tieša sociālās, ekonomiskās vai/un politiskās sadarbības ierobežošana, pārtraukšana vai izbeigšana ar neatbalstāmo personu, institūciju vai iekārta.

Nevardarbība (nonviolence) — 1) atturēšanās no vardarbības morālu vai reliģisku principu dēļ, kas parasti nav galvenie motīvi nevardarbīgajā cīņā; 2) nevardarbīgās ricības dalībnieku uzvedība, viņiem atturoties no vardarbīgām metodēm un neatbildot uz vardarbību ar vardarbību.

Nevardarbības disciplīna (nonviolent discipline) — nevardarbības principu, stratēģijas un taktikas, kā arī konkrētā ricības plāna konsekventa ievērošana — arī tad, ja pret nevardarbīgajiem cīnītājiem tiek vērstas represijas.

Nevardarbības ieroči (nonviolent weapons) — nevardarbīgās ricības metodes.

Nevardarbīgais zibenskarš (nonviolent blitzkrieg) — kategoriskas un pilnīgas nesadarbošanās stratēģija, kas domāta ātras uzvaras izcīnīšanai pār iebrucējiem vai uzurpatoriem.

Nevardarbīgā cīņa (nonviolent struggle) — iesaistīšanās konfliktā ar spēcīgiem nevardarbīgās ricības paņēmieniem, jo sevišķi pret pārliecinātiem un stipriem pretiniekiem, kuri atbild ar represijām un citiem pretpasākumiem.

Nevardarbīgā iejaukšanās (nonviolent intervention) — tieša iejaukšanās kādā situācijā ar nevardarbīgām metodēm. Visbiežāk tā mēdz būt fiziska (piemēram, demonstratīva uzturēšanās kādā neatļautā vietā), bet var būt arī psiholoģiska, sociāla, ekonomiska vai politiska.

Nevardarbīgā okupācija (nonviolent occupation) — nevardarbīgās iejaukšanās metode, kad kāda cilvēku grupa bez vardarbības okupē noteiktu teritoriju vai namu, vai arī tos neatstāj par

spīti valdības vai tebruceju un uzurpatoru pavēlēm.

Nevardarbigā piespiešana (nonviolent coercion) — viens no četriem nevardarbigās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku piespiešana izpildīt nevardarbīgo cīnītāju prasības, kaut arī pretinieki paliek pie saviem uzskatiem, un viņu varas sistēma netiek sagrauta un neizirst.

Nevardarbigā pretestība (nonviolent resistance) — nevardarbigā rīcība, kas pamatā tiek veikta ar nesadarbošanās metodēm — tādām kā dažādas streiku formas, ekonomiskais boikots un politiskā nesadarbošanās.

Nevardarbigā rīcība (nonviolent action) — nevardarbīgo protestu, pretestības un iejaukšanās tehnika, kurā tiek izmantoti:

1) atturēšanās darbības, kad aktivisti atturās vai atsakās darīt to, ko viņi parasti dara, ko ir pieņemts darīt vai arī to, ko prasa likumi un rīkojumi;

2) pastrādāšanas darbības, kad aktivisti dara to, ko viņi parasti nedara, ko nav pieņemts darīt, vai to, ko aizliedz likumi un rīkojumi;

3) abu darbību kombinācijas.

Nevardarbigās rīcības dinamika (dynamics of nonviolent action) — nevardarbigās cīņas laikā notiekošie sarežģītie procesi un dažādo spēku mijiedarbība, kā rezultātā parasti sāk darboties viens no četriem pārmaiņu mehānismiem: pievēršana, pielāgošanās, nevardarbigā piespiešana vai izīršana.

Nevardarbigie protesti un pārliecināšana (nonviolent protest and persuasion) — liela nevardarbigās rīcības metožu grupa, kas parasti izpaužas kā simboliski miermīlīgas pretestības akti vai arī pārliecināšanas mēģinājumi (piemēram, marši un piketēšana).

Organizētā pretestība (organized resistance) — nevardarbigās pretestības aktivitātes, kas tiek veiktas saskaņā ar kādas pretestības organizācijas īpašajām norādēm vai arī tādās, kurām nepieciešama iepriekšējā plānošana un sagatavošanās.

Paralēlā valdība (parallel government) — konkurējoša valdība, kas pastāv līdzās valdošajai vienā un tai pašā zemē. Paralēlā valdība var apdraudēt pretinieku valdības pastāvēšanu un var to aizstāt, ja iegūst plašu iedzīvotāju atbalstu.

Parāde (parade) — organizēts gājiens pa noteiktu maršrutu, kura laikā dalībnieki pauž savu protestu vai mēģina citus pārliecināt, izmantojot karogus, plakātus, transparentus, skrejlapas vai arī citādi. No marša parāde atšķiras ar to, ka tai nav noteikts galamērķis.

Pārbrunošanās (transarmament) — pārejas process no militārās aizsardzības sistēmas uz sabiedrisko aizsardzību.

Pārmaiņu mehānismi (mechanisms of change) — procesi, kuru rezultātā nevardarbīgās cīņas dalībnieki panāk politiskās pārmaiņas. Ir četri pārmaiņu mehānismi: pievēršana, pielāgošanās, nevardarbīgā piespiešana un iziršana.

Pielāgošanās (accommodation) — viens no četriem nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku daļēja piekāpšanās nevardarbīgo cīnītāju prasībām.

Pievēršana (conversion) — viens no četriem nevardarbīgās rīcības pārmaiņu mehānismiem, kas izpaužas kā pretinieku pārliecīnāšana par nevardarbīgo cīnītāju mērķu un prasību taisnīgumu un pamatotību.

Pilnīga nesadarbošanās (total noncooperation) — viena no iespējamām stratēģijām sabiedriskajā aizsardzībā, kas izpaužas kā atteikšanās no jebkādas — politiskās, ekonomiskās un sociālās — sadarbības ar uzurpatoriem.

Pilsoniskā nepakļaušanās (civil disobedience) — tiša, miermīlīga atsevišķu likumu, dekrētu, rīkojumu, lēmumu, armijas un policijas pavēļu utt. pārkāpšana vai nepildīšana, uzskatot šos likumus, dekrētus u.c. par nelikumīgiem vai netaisniem.

Politiskais džudžitsū (political jiu-jitsu) — īpašs process nevardarbīgajā cīņā, kura laikā uzbrucēju vardarbība vēršas pret viņiem pašiem, jo tai neseko ne vardarbīga pretestība, nedz arī padošanās. Šāds asimetrisks konflikts var ievērojami izmainīt spēku attiecības par labu nevardarbīgajiem cīnītājiem. Uzbrucēju vardarbība izraisa starptautiskus protestus, kā arī neapmierinātību un šķelšanos pašu nometnē, bet vairo simpātijas un atbalstu nevardarbīgajiem cīnītājiem, kā arī viņu vienotību un spēku.

Politiskais spēks (political power) — kādas noteiktas politikas nospraūšanai un īstenošanai izmantojamais visu ietekmēšanas un spiediena līdzekļu kopums. Politiskais spēks var būt valdībām, valstij, institūcijām, opozīcijas kustībām u.c. grupām. Politiskā spēka mērs ir spēja pārvaldīt situāciju, cilvēkus un institūcijas, kā arī mobilizēt cilvēkus un institūcijas noteiktai rīcībai.

Politiskā nesadarbošanās (political noncooperation) — ierastās politiskās sadarbības, paklausības un citāda veida politiskās līdzdalības pārtraukšana vai arī atteikšanās uzsākt tādu sadarbību, paklausību un līdzdalību ar pretiniekiem. Politiskā nesadarbošanās var būt vērsta pret kādu noteiktu rīkojumu, likumu, uzurpatoru grupu, režīmu vai svešzemju valdību.

Pretestība kultūras jomā (cultural resistance) — neatlaidīga savas tautas dzīves veida, valodas, ieražu, uzskatu, paradumu, sabiedriskās iekārtas un ikdienas dzīves kārtības saglabāšana — par spīti citas, valdošās, kultūras spiedienam.

Sabiedriskais boikots (social boycott) — pret personām vērstās sabiedriskās nesadarbošanās formas.

Sabiedriskā aizsardzība (civilian-based defense) — tāda aizsardzības politika, kuras mērķis ir kādas sabiedrības brīvības sargāšana no varbūtējiem iekšējiem draudiem (piemēram, valsts apvērsumiem) un ārējiem draudiem (piemēram, iebrukumiem), izmantojot iepriekš sagatavotu visu iedzīvotāju un sabiedrības institūciju nevardarbīgo cīņu.

Sabiedriskā nesadarbošanās (social noncooperation) — daļēja vai pilnīga atteikšanās no normālām sabiedriskajām attiecībām ar personām vai cilvēku grupām, kuras izdarījušas kaut ko nosodāmu.

Sardze (vigil) — nevardarbīgā protesta un pārliecināšanas metode, kad cilvēki — parasti ar plakātiem un citiem uzskates līdzekļiem — protestē vai pauž savu viedokli tādā vietā, kas tieši saistīta ar viņu protesta un pārliecināšanas cēloņiem un mērķiem, piemēram, pie valdības iestādēm, sūtniecībām, partiju un organizāciju mītnēm, redakcijām utt. Sardze atšķiras no piketa ar to, ka tā ir ilgstošāka — bieži vien tā turpinās cauru diennakti un vairākas dienas vai pat nedēļas un mēnešus ilgi.

Selektīvā pretestība (selective resistance) — sabiedriskās aizsardzības stratēģija, kurā pretestība tiek koncentrēta noteiktos vitāli svarīgos sociālajos, ekonomiskajos vai politiskajos punktos. Šo stratēģiju sauc arī par "nevardarbīgo pozīciju karu" un "pretestību mezgla punktos".

Situatīvais plāns (contingency plan) — rīcības plāns noteiktu draudu atvairīšanai vai pretestībai noteiktam uzbrukumam veidam.

Stratēģija (strategy) — koncepcija par to, kā vislabāk sasniegt savus mērķus kādā konfliktā. stratēģija nosaka — vai, kad un kā cīnīties, ar kādiem līdzekļiem un kādā veidā panākt vislabākos rezultātus.

Taktika (tactics) — ierobežots rīcības plāns kādā noteiktā konflikta posmā, kas paredz, kā visiedarbigāk izmantot pieejamos cīņas līdzekļus velamo rezultātu sasniegšanai. Taktika tiek izstrādāta un lietota noteiktas stratēģijas ietvaros.

Tālejošā stratēģija (grand strategy) — vispārējs plāns visu — kādai nācijai vai citai cilvēku grupai piemēroto un pieejamo — resursu (ekonomisko, politisko, cilvēku, morālo u.c.) koordinēšanai un virzīšanai, lai sasniegtu iecerētos mērķus kādā konfliktā.

Tautas spēks (people power) — spēks, kas piemīt tautai un sabiedrības institūcijām, ja tās izmanto nevardarbīgās cīņas formas.

Tehnika (technique) — sociālās vai politiskās darbības vai cīņas vešanas veids, kā piemēram: parlamentārā demokrātija, partizānu

karš, konvencionālais karš, nevardarbigā rīcība u.c.

Vardarbība (violence) — tīša cilvēku fiziska ievainošana vai nonāvēšana ar jebkādiem līdzekļiem vai arī ievainošanas un nonāvēšanas draudi, ieskaitot personu kustības brīvības ierobežošanu ar tādu rīcību.

Vispārējā pretestība (general resistance) — savlaicīgi (pirms uzbrukuma sākuma) izstrādātie pretestības veidi, kuri tiek īstenoti aizsardzības krīzes situācijā, nenogaidot īpašas pretestības vadības norādes vai instrukcijas.

Apgāds "JUNDA" jau 1992. gada beigās un 1993. gadā laiž klajā grāmatas, kas var ieinteresēt ne vien republikas aizsardzības spēku aprindas, bet arī plašāku lasītāju loku.

P. BĒRZIŅŠ. "LATVIJAS BRĪVĪBAS CĪŅAS".

Tajā vienlaikus atspoguļota gan Latvijas atbrīvošanas, gan nacionālās armijas tapšanas vēsture. Grāmatas vērtību palielina tas, ka beigās pievienots atbrīvošanās cīņu kauju un sadursmju hronoloģisks uzskaitījums. Atkārtots 1928. g. izdevums.

K. FON KLAUZEVICIS "KARA UN KARAVEŠANAS PAMATDOMAS". Atkārtots 1936. g. izdevums.

Šis ir galvenais klasiskās militārās teorijas pamatlicēja darbs. Tajā izteiktie filozofiskie spriedumi atbilst arī mūsdienu jaunākajām teorētiskajām atziņām par nevardarbīgu pretošanos un satur daudz vērtīgu domu.

"Karš nav nekas cits kā valsts politikas turpinājums citiem asākiem līdzekļiem."

"Ja mēs gribam pretiniekus uzvarēt, mums savas pūles jāmēro pēc viņu pretestības spēkiem."

"PATRIOTISKĀ UN NACIONĀLĀ AUDZINĀŠANA" ir grāmata, kas jau 1929. gadā izdota tēvijas sargiem un topošajiem karavīriem. Tajā publicēts rakstnieka E. Virzas apcerējums par patriotismu, franču armijas virsnieka K. Lebo domas par jaunā karavīra nacionālās stājas veidošanu, kā arī aktuālas atziņas par sabiedrību, valsti, nāciju un Latvijas valsts iekārtu.

Džīns Šarps

Patstāvīga valsts aizsardzība bez posta un kāra
Rīga, "ELPA", 1993

Licence N° 2—0424, Pasūtījuma N° **1215**.

"Elpa" LV1914, Rīga, Smilšu ielā 12

Iespiests valsts uzņēmumā "Poligrāfists".

2. ceha LV1050, Rīgā, Doma laukumā 1.